

ISSN 2287-030X

วารสารวิชาการ

หอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Journal

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒

Vol.7 No.2 July - December 2019

วารสารวิชาการ

หอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Journal

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒

Vol. 7 No. 2 July – December 2019

ISSN 2287-030x

วัตถุประสงค์

๑. ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้วิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร หนังสือ และศิลปวัฒนธรรม
๒. เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านมรดกศิลปวัฒนธรรม วิชาชีพ และวิชาการบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
๓. ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กิจกรรมการดำเนินงานของหอสมุดแห่งชาติ

นโยบายการรับบทความเพื่อตีพิมพ์

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ ประกอบไปด้วย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ บทความวิจารณ์หนังสือ บทความวิจัยหรือบทความวิจัยจากวิทยานิพนธ์ ซึ่งต้องเป็นบทความที่ไม่เคยเผยแพร่ในวารสารใดมาก่อนและทุกบทความที่ได้รับการพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ ๒ ฉบับ (เดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม)

ข้อมูลการติดต่อ

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ
กลุ่มวิจัยและพัฒนาห้องสมุด สำนักหอสมุดแห่งชาติ
ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์ และ โทรสาร ๐ - ๒๖๒๘ - ๕๑๙๒
E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com

ทุกบทความได้รับการกลั่นกรองแบบ Double – blind peer review
จากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ คนต่อบทความ

ที่ปรึกษา

นายอนันต์ ชูโชติ
อธิบดีกรมศิลปากร
นายพนมบุตร จันทรโชติ
รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางสาวกนกอร ศักดาเดช
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางสาวกนกอร ศักดาเดช
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ
นายบุญเตือน ศรีวรพจน์
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์
อาจารย์ ดร.วชิราภรณ์ คลังธนบูรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

นางสุภาณี สุขอาบใจ
นางสาวบุปผา ชูชาติ
นางสาวเพ็ญพัทธ์ จุ่งพิวัฒน์
นางสาวนัสสุตา ดิษยบุตร
นางโสภี เสงสุตผล
นางสาวลินดา พิษสี
นางสาวปริศนา ตุ่มชัยพร

ศิลปกรรม นายชโย ทองลือ

พิมพ์ที่

สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและ
ราชกิจจานุเบกษา สี่แยกช้างอิ
ถ.สามเสน เขตดุสิต กทม. ๑๐๓๐๐

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒ ฉบับนี้เป็นฉบับสุดท้ายของปี ๒๕๖๒ ตลอดระยะเวลา ๗ ปีที่วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติมุ่งเน้นในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร สิ่งพิมพ์ และศิลปวัฒนธรรมตลอดมา ในนามของสำนักหอสมุดแห่งชาติ และกองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ ขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อความสมบูรณ์ของบทความเสมอมา บทความที่บรรจุอยู่ในวารสารในฉบับนี้ มีทั้งหมด ๔ บทความ ประกอบด้วยบทความ เรื่อง มาตรฐานการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศสำหรับสื่อโทรทัศน์ : พีบีคอร์ (Public Broadcasting Metadata Dictionary Project : PBCore) นวนิยายยาโออิของไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ อัฒมภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี และญาติวงศ์พงศาวดาร ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาภารต ฉบับวัดบ้านปาง

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับสาระความรู้ใหม่ ๆ จากวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติฉบับนี้อีกเช่นเคย นอกจากนี้หากท่านใดที่สนใจส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ สามารถส่งบทความผ่านระบบ Online Submission ได้ทางเว็บไซต์วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติที่ www.tci-thaijo.org/index.php/nlt หรือที่ E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com หรือสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๒๖๒๘-๕๑๙๒

กองบรรณาธิการ

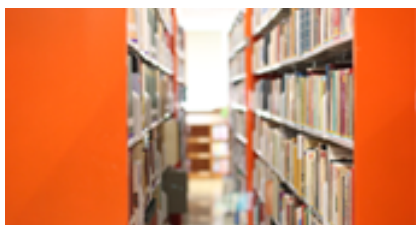
สารบัญ

๑

มาตรฐานการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศสำหรับ
สื่อโทรทัศน์ : พีบีคอร์ (Public Broadcasting Metadata
Dictionary Project : PBCore)

➤ จุฑาทิพย์ จันทร์ลุน
Jutatip Chanlun

๑๖

นวนิยายยาโออิของไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

➤ นัทธไน ประสานนาม
Natthanai Prasannam

๓๕

อัตถภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี

➤ พระมหาถาวร งามจันทร์
Phramaha Thavorn Ngamchan
ทรงธรรม ปานสกุณ
Songtham Pansakun

๔๖

ญาติวงศ์พงศาวดารวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่อง
อุสตาบารส ฉบับวัดบ้านปาง

➤ ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น
Piyaphong Phoyen
ทรงธรรม ปานสกุณ
Songtham Pansakun

มาตรฐานการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศสำหรับสื่อโทรทัศน์ : พีบีคอร์

(Public Broadcasting Metadata Dictionary Project : PBCore)

Cataloging standard for television information resources :

Public Broadcasting Metadata Dictionary Project : PBCore

จุฑาทิพย์ จันทร์ลุน^๑

Jutatip Chanlun

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานพีบีคอร์ (PBCore) เป็นมาตรฐานการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศสำหรับสื่อโทรทัศน์ โดยมาตรฐานการลงรายการนี้จะเน้นสื่อประเภทเสียงและภาพเคลื่อนไหวใช้เป็นแนวทางในการลงรายการสื่อโทรทัศน์เพื่อให้การลงรายการมีความเป็นมาตรฐานสามารถแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างกันได้ และสามารถเก็บรักษาได้ในระยะยาว จัดทำขึ้นโดยเครือข่ายสื่อสาธารณะในประเทศสหรัฐอเมริกา มีองค์ประกอบทั้งหมด ๓ กลุ่ม พร้อมตัวอย่างการลงรายการ การประยุกต์ใช้การลงรายการในโปรแกรมประเภทการจัดการเนื้อหาดิจิทัล และตัวอย่างหน่วยงานที่นำไปประยุกต์ใช้

Abstract

This article presents the concept of PBCore metadata the standard for cataloging television media. This standard focuses on audiovisual content. This enhances the standardization of cataloging television programs so that the interoperability and long-term preservation could be effectively happened. PBCore was developed by public broadcasting communities in the United States. There are 3 groups of elements along with examples of applications for cataloging in digital content management programs and examples of agencies that have applied are explained.

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
อีเมลล์: jchanlun@gmail.com

๑. บทนำ

การลงรายการทรัพยากรสารสนเทศเป็นการพรรณารายละเอียดทางกายภาพของทรัพยากรสารสนเทศ เช่น ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง สำนักพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งเอื้อประโยชน์สำหรับผู้ให้บริการให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศนั้น ๆ ได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการผ่านระบบสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ได้อย่างสะดวกและรวดเร็วเนื่องจากได้ดำเนินการตามมาตรฐานของการลงรายการที่กำหนดเพื่อให้เกิดความเป็นมาตรฐาน เช่น การลงรายการทางบรรณานุกรมแบบแองโกลอเมริกัน ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ (Anglo-American Catalog Rules: AACR2) การลงรายการ ให้เครื่องคอมพิวเตอร์อ่านได้ (Machine Readable Cataloging: MARC) หรือมาตรฐานการลงรายการ และการเข้าถึงทรัพยากรในรูปดิจิทัล (Resource Description and Access: RDA) เป็นต้น

ในการจัดโครงสร้างสารสนเทศในระบบสารสนเทศนั้น การลงรายการที่ได้มาตรฐานนับเป็น สิ่งที่มีความสำคัญมาก การลงรายการเมตาเดตา (Metadata) นั้น มีความสำคัญสำหรับทรัพยากรสารสนเทศในยุคปัจจุบัน เนื่องจากในปัจจุบันนี้มีทรัพยากรสารสนเทศที่เกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบ เมตาเดตาเป็นข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูล (data about data) หรือในอีกความหมายหนึ่งคือการบรรยายหรือพรรณาวัดคุณลักษณะของวัสดุสารสนเทศหรือลักษณะสารสนเทศ เพื่อประโยชน์ในด้านการบริหาร ข้อบังคับทางกฎหมาย ข้อกำหนดทางเทคนิค การสงวนรักษาและการใช้ เช่น การค้นหา การนำเสนอ เป็นต้น (สมพร พุทธิพิทักษ์ผล, ๒๕๕๙ หน้า ๕๐)

สถานีโทรทัศน์เป็นองค์กรสื่อสารมวลชนที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ในกระบวนการดำเนินงานนั้นมีการใช้สารสนเทศในทุกกระบวนการซึ่งอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรสารสนเทศที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานซึ่งเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณค่า การจัดเก็บที่เป็นระบบและได้มาตรฐานจะทำให้สารสนเทศและทรัพยากรสารสนเทศที่มีอยู่นั้นสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ในอนาคตได้อีก นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างแหล่งสารสนเทศภายในหน่วยงาน ที่เป็นระบบ กลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญาขององค์กรได้ และสามารถสร้างรายได้จากทรัพยากรสารสนเทศเหล่านั้นได้ด้วย

ในสถานีโทรทัศน์มีทรัพยากรสารสนเทศหลากหลายประเภท ได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ กฤตภาค แฟ้มข้อมูลข่าวสารทันสมัย เทปบันทึกภาพ บทข่าวประจำวัน รายการที่ออกอากาศ ฐานข้อมูล และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่สถานีโทรทัศน์จัดเก็บไว้เพื่อใช้เป็นสารสนเทศในการทำงานของสถานีโทรทัศน์ โดยจะถูกจัดเก็บไว้ในสถานีโทรทัศน์ด้วยรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศในหน่วยงานบริการสารสนเทศอื่น ๆ เช่น หอสมุด คลังสารสนเทศสถาบัน คลังความรู้ หอจดหมายเหตุ ศูนย์ข้อมูล เป็นต้น โดยมีมาตรฐานสำหรับการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศด้วย

๒. เมทาดาตากับการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศ

เมทาดาตาเป็นมาตรฐานการลงรายการสารสนเทศดิจิทัล เป็นรูปแบบการอธิบายคุณลักษณะของทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัล ช่วยให้ทราบถึงรายละเอียดและคุณลักษณะของสารสนเทศ ช่วยให้ผู้ใช้ทราบถึงสถานภาพของแหล่งข้อมูล รายละเอียดคุณลักษณะ รวมถึงนโยบายเผยแพร่ข้อมูล อันเป็นส่วนสำคัญในการแลกเปลี่ยน หรือการใช้ข้อมูลร่วมกัน เป็นการลดความซ้ำซ้อนของข้อมูลและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยทั่วไปรูปแบบของเมทาดาตาก็จะมีการกำหนดในลักษณะของมาตรฐาน (สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิ์สกุล, ๒๕๕๖) เช่น มาตรฐานดับลินคอร์ (Dublin core) สำหรับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ตามมาตรฐานดับลินคอร์มีการลงรายการ ๑๕ เขตข้อมูล หรือการลงรายการให้เครื่องคอมพิวเตอร์อ่านได้ (MARC) สำหรับทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด เป็นต้น

ประเภทของเมทาดาตาที่ใช้ในการลงรายการสารสนเทศในสถานีโทรทัศน์ที่มีการใช้อยู่ในปัจจุบันจำแนกดังนี้

๑. กลุ่มโครงสร้าง

๑. Public Broadcasting Metadata Dictionary Project (PBCore)
๒. European Broadcasting Union Metadata (EBU Core)
๓. reservation Metadata: Implementation Strategies (PREMIS)
๔. Dublin Core Metadata Element Set (DCMES)
๕. Society of Motion Picture and Television Engineers (SMPTE)

๒. กลุ่มมาตรฐานกฎเกณฑ์การลงรายการ

๑. Anglo-American Catalog Rules (AACR2)
๒. Archival Moving Image Materials, Version 2 (AMIM2)

๓. กลุ่มมาตรฐานการกำหนดคำค้น

๑. International Press Telecommunications Council (IPTC)
๒. Library of Congress Name Authority File (LCNF)
๓. Library of Congress Subject Headings (LCSH)
๔. Moving Image Genre-Form Guide

๓. รูปแบบการลงรายการเมทาดาตาสำหรับสื่อโทรทัศน์

สำหรับมาตรฐานการลงรายการเมทาดาตาในกลุ่มโครงสร้างที่ใช้สำหรับการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศในโทรทัศน์นั้นมีหลายมาตรฐาน เช่น EBU Core ของกลุ่มสถานีโทรทัศน์สาธารณะในยุโรป (The European Broadcasting Union) BBC Metadata มาตรฐานการลงรายการของสถานีโทรทัศน์บีบีซี (The British Broadcasting Corporation) เป็นต้น แต่ที่มีการใช้แพร่หลายและเปิดให้ใช้บริการได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย คือ มาตรฐานการลงรายการ PBCore ของกลุ่มสื่อสาธารณะในประเทศสหรัฐอเมริกา

PBCore (Public Broadcasting Metadata Initiative Project) เป็นเมทาเดตาที่ใช้ในการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศ การจัดทำฐานข้อมูลลูกค้า ตลอดจนการจัดการจัดการสารสนเทศที่สำคัญต่าง ๆ ในองค์กรขนาดใหญ่ สำหรับในวงการสื่อที่มีการใช้ PBCore ในการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างสื่อประเภทต่าง ๆ ได้ ซึ่งในปัจจุบันสารสนเทศนับเป็นทรัพย์สินที่สำคัญของสื่อมวลชนมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการที่เป็นระบบโดยมาตรฐานการลงรายการนี้จะเน้นสื่อประเภทเสียงและภาพเคลื่อนไหว ใช้เป็นแนวทางในการลงรายการสื่อโทรทัศน์เพื่อให้การลงรายการมีความเป็นมาตรฐานสามารถแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างกันได้และสามารถเก็บรักษาได้ในระยะยาวจัดทำขึ้นโดยเครือข่ายสื่อสาธารณะในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นมาตรฐานที่เปิดให้ใช้บริการได้แบบไม่มีค่าใช้จ่ายแก่หน่วยงานที่สนใจ

องค์ประกอบการลงรายการในเบื้องต้นของ PBCore ได้รับการพัฒนามาจากมาตรฐานดับลินคอร์แล้วประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับลักษณะทรัพยากรสารสนเทศในสถานีโทรทัศน์ ซึ่งมาตรฐานการลงรายการของ PBCore แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ Root Elements, Asset Elements, Instantiation Elements องค์ประกอบแต่ละส่วนคือวิธีการจัดโครงสร้างสารสนเทศตามประเภทของสารสนเทศนั้น ๆ สำหรับรายละเอียดของแต่ละกลุ่มมีดังนี้ (PBCore, ๒๐๑๘)

๑) กลุ่ม Root Elements ใช้สำหรับการอธิบายรายละเอียดเอกสาร XML เพื่อให้สามารถอธิบายการใช้งานของเอกสารที่มีความหลากหลายได้ องค์ประกอบในกลุ่มนี้มีทั้งหมด ๓ องค์ประกอบ ได้แก่

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreCollection การจัดกลุ่มเอกสาร	ใช้ระบุการจัดกลุ่มเอกสาร XML ให้จัดกลุ่มเป็นกลุ่มเดียวเพื่อการแสดงผลที่ต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะรวมถึงการใช้ในรูปแบบ API หรือการใช้บริการผ่านเว็บไซต์ ตัวอย่าง <pbcoreCollection xmlns="http://pbcore.org/PBCore/PBCoreNamespace" xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance" xsi:schemaLocation="http://pbcore.org/PBCore/PBCoreNamespace http://pbcore.org/xsd/pbcore-2.0.xsd"> </pbcoreCollection>

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreDescriptionDocument คำอธิบายเอกสาร	ใช้ระบุองค์ประกอบเอกสาร XML ของระเบียบ PBCore แต่ละระเบียบ สำหรับระบุเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสารสนเทศเหล่านั้น และใช้ได้เฉพาะกับการแสดงผล XML ของ PBCore ตัวอย่าง <pbcoreDescriptionDocument xmlns="http://pbcore.org/PBCore/PBCoreNamespace" xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance" xsi:schemaLocation="http://pbcore.org/PBCore/PBCoreNamespace https://raw.githubusercontent.com/WGBH/PBCore_2.1/master/pbcore-2.1.xsd"> <pbcoreIdentifier source="NOLA Code">AMEX000102</pbcoreIdentifier> <pbcoreTitle titleType="Full">American Experience: Radio Bikini</pbcoreTitle> <pbcoreDescription>In July 1946, the U.S. Navy staged "Operation Crossroads"--two highly publicized atomic bomb tests at a Pacific Island called Bikini. </pbcoreDescriptionDocument>
pbcoreInstantiationDocument ตัวแทนเอกสาร	ใช้ระบุการแสดงผลของระเบียบที่เป็นระเบียบตัวแทนของเอกสาร XML รวมไปถึงระบุการอ้างอิงที่มาจากเค้าร่างอื่น ๆ องค์ประกอบตัวนี้เป็นองค์ประกอบหลักที่ไม่สามารถอยู่ในองค์ประกอบอื่นได้ ตัวอย่าง <pbcoreInstantiationDocument xmlns="http://www.pbcore.org/PBCore/PBCoreNamespace" xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance" xsi:schemaLocation="http://pbcore.org/xsd/pbcore-2.1.xsd"> <instantiationIdentifier source="McHale University">MCU_v0123_01</instantiationIdentifier> <instantiationLocation>McHale University</instantiationLocation> </pbcoreInstantiationDocument>

๒) กลุ่ม Asset Elements ใช้สำหรับอธิบายรายละเอียดของทรัพยากรสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ชื่อเรื่อง ผู้สร้างเนื้อหา ผู้เผยแพร่ สิทธิในการใช้งาน โดยในกลุ่มนี้จะไม่มีการระบุรายละเอียดทางกายภาพของทรัพยากร องค์ประกอบในกลุ่มนี้มีทั้งหมด ๒๐ องค์ประกอบ ได้แก่

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreAssetType ประเภททรัพยากร	ใช้เพื่อระบุประเภทของเนื้อหาทรัพยากรที่มีอยู่ อาจรวมถึงเนื้อหาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องอยู่ในคอลเลกชันหรือชุด หรือทั้งที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรม ตอน หรือคลิป ตัวอย่าง <pbcoreAssetType>Program</pbcoreAssetType>
pbcoreAssetDate วันที่ของทรัพยากร	ใช้เพื่อระบุวันที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทรัพยากร ตัวอย่าง <pbcoreAssetDate>1987-05-13</pbcoreAssetDate>
pbcoreIdentifier ตัวระบุทรัพยากร	ใช้เพื่อระบุตัวบ่งชี้ที่ใช้กับทรัพยากร ตัวบ่งชี้ไม่ควรมีข้อจำกัดในการระบุไปยังเนื้อหา และยังสามารถใช้การเชื่อมโยงจากลิงก์ไปยังทรัพยากรได้ ตัวอย่าง <pbcoreIdentifier source="NOLA Code">NOVA003406</pbcoreIdentifier>
pbcoreTitle ชื่อเรื่อง	ใช้เพื่อระบุชื่อที่ตั้งให้กับทรัพยากร และ ชื่ออื่น ๆ ที่ใช้ในการระบุทรัพยากร เพื่อให้การค้นหาและการค้นคืนสามารถทำได้สะดวก ตัวอย่าง <pbcoreTitle titleType="Full" source="Box">American Experience: The Boys of '36</pbcoreTitle>
pbcoreSubject หัวเรื่อง	ใช้เพื่อระบุประเด็นของเนื้อหาที่ปรากฏหรือนำเสนอในทรัพยากร ประกอบไปด้วยศัพท์บังคับ หรือ ศัพท์ธรรมชาติ (คำสำคัญ) ในกรณีต้องการเพิ่มข้อความอธิบายทรัพยากรที่ยาวขึ้น ให้ใช้หน่วยข้อมูลย่อย "คำอธิบาย" ตัวอย่าง <pbcoreSubject>Olympics</pbcoreSubject>
pbcoreDescription คำอธิบาย	ใช้เพื่อระบุเรื่องราวเกี่ยวกับเนื้อหาของทรัพยากร หน่วยข้อมูลย่อยในส่วนนี้ รองรับการกรอกข้อมูลรายการที่เป็นข้อความ ตัวอย่าง <pbcoreDescription descriptionType="Version">HV (home video) Master Letterbox</pbcoreDescription>

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreGenre ประเภทของรายการ	ใช้เพื่อระบุประเภทของรายการ หรือ เนื้อหาของทรัพยากร ตัวอย่าง <pbcoreGenre>Documentary</pbcoreGenre>
pbcoreRelation ความสัมพันธ์	ใช้เพื่อระบุความสัมพันธ์ของทรัพยากรกับทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่าง <pbcoreRelation> <!-- No data here directly; it's within sub-elements instead -->
pbcoreRelationType ประเภทความสัมพันธ์	ใช้เพื่อระบุทรัพยากรลำดับที่สองที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรหลัก เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรหลักและทรัพยากรชั้นที่สอง ตัวอย่าง <pbcoreRelationType source="pbcoreRelationType Vocabulary" ref="http://pbcore.org/pbcore-controlled-vocabularies/pbcorerelationtypevocabulary/#IsPartOf">Is Part Of</pbcoreRelationType>
pbcoreRelationIdentifier ตัวระบุความสัมพันธ์	ใช้เพื่อระบุความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรหลักและทรัพยากรที่สองโดยการใช้หมายเลขหรือการติดป้ายเพื่อเรียกดูทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง ใช้คู่กับหน่วยข้อมูลย่อยส่วนประเภทความสัมพันธ์เพื่อสร้างรายการโยงระหว่างประเภทความสัมพันธ์กับตัวระบุความสัมพันธ์ ตัวอย่าง <pbcoreRelationIdentifier>NOVA</pbcoreRelationIdentifier> </pbcoreRelation>
pbcoreCoverage ขอบเขต	ใช้เพื่อระบุขอบเขตของทรัพยากร เช่น ขอบเขตด้านภูมิศาสตร์ ช่วงเวลา โดยระบุเป็นชื่อสถานที่ทางภูมิศาสตร์ หรือตัวเลขแสดงช่วงเวลา ตัวอย่าง <pbcoreCoverage><coverage>2007</coverage>
pbcoreAudienceLevel ระดับของผู้ชม	ใช้เพื่อระบุข้อมูลเพื่ออธิบายถึงการศึกษา หรือ ส่วนการอบรม หรือ ข้อความอื่นใดที่แสดงถึงระดับของผู้ชมซึ่งเกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าหรือการเลื่อนระดับผ่านการใช้งานหรือเรียนรู้ส่วนของการศึกษาหรือส่วนการอบรม ตัวอย่าง <pbcoreAudienceLevel>Teen</pbcoreAudienceLevel>

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreAudienceRating การแบ่งระดับผู้ชม	ใช้เพื่อระบุการกำหนดกลุ่มผู้ใช้ที่เหมาะสมกับทรัพยากรนั้นๆ สามารถใช้การแบ่งระดับอย่างเป็นมาตรฐานที่อุตสาหกรรมแพร่ภาพโทรทัศน์จัดทำขึ้นได้ ตัวอย่าง <pbcoreAudienceRating source="MPAA Movie Ratings">G</pbcoreAudienceRating>
pbcoreCreator ผู้สร้าง	ใช้เพื่อระบุผู้รับผิดชอบหลักในการสร้างเนื้อหาของทรัพยากร อาจเป็นบุคคล บริษัท องค์กร กลุ่ม โครงการริเริ่มหรือการบริการ ตัวอย่าง <pbcoreCreator><creator>Paula Apsell</creator>
pbcoreContributor ผู้มีส่วนร่วม	ใช้เพื่อระบุผู้มีส่วนร่วมในการสร้างเนื้อหาของทรัพยากร โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทในลำดับรองลงมาจากรายการที่ระบุในหน่วยข้อมูลย่อยส่วนของผู้สร้าง อาทิ ผู้ติดต่อ ผู้เขียนบท ผู้บรรยาย ซึ่งอาจเป็นบุคคล องค์กร หรือ การบริการ ตัวอย่าง <pbcoreContributor><contributor>Kenneth Branagh</contributor>
pbcorePublisher ผู้เผยแพร่	ใช้เพื่อระบุผู้รับผิดชอบหลักในการเผยแพร่ หรือ ผู้ที่ทำให้ทรัพยากรนั้นสามารถเข้าถึงโดยผู้ใช้และชุมชนได้ อาจเป็นบุคคล บริษัท องค์กร กลุ่ม โครงการริเริ่มหรือการบริการ ทรัพยากรบางรายการที่ไม่มีผู้เผยแพร่ หรือ ผู้จำหน่ายแจกจ่าย จะไม่มีการลงรายการในส่วนนี้ ตัวอย่าง <pbcorePublisher><publisher source="LC Name Authority" ref="http://id.loc.gov/authorities/names/no94021892" annotation="back of box">PBS Home Video</publisher></pbcorePublisher>
pbcoreRightsSummary สิทธิ	ใช้เพื่อระบุสิทธิในด้านลิขสิทธิ์หรือทรัพย์สินทางปัญญาของทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงแบบเปิดหรือการเข้าถึงรูปแบบอื่น หากระยะเวลาการเข้าถึงเกี่ยวข้องกับสิทธิในการเข้าถึงต้องระบุให้ผู้สืบปลายทางได้ทราบด้วย ตัวอย่าง <pbcoreRightsSummary><rightsSummary>Copyright belongs to WGBH; distribution rights granted in perpetuity</rightsSummary></pbcoreRightsSummary>

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcorePart เนื้อหาแต่ละส่วน	ใช้เพื่อระบุการแยกเนื้อหาของทรัพยากรเพื่อให้สามารถใช้งานหรือเข้าถึงเนื้อหาทรัพยากรทั้งหมดได้ในระดับการอธิบายเอกสารเพื่ออธิบายเนื้อหาทางทรัพยากรของเนื้อหาแต่ละส่วนของทรัพยากร ตัวอย่าง </pbcorePart> <pre><pbcorePart> <!-- No data here directly; it's within sub-elements instead --> <pbcoreIdentifier source="WGBH">4222</pbcoreIdentifier> <pbcoreTitle titleType="Program" source="WGBH">Life</pbcoreTitle> <pbcoreDescription>From Ice Age to the oil boom, humans face challenges and uncover wealth hidden in North America's landscape.</pbcoreDescription> </pbcorePart></pre>
pbcoreAnnotation หมายเหตุ	ใช้เพื่อระบุข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสื่อและข้อมูลเมตาดาตาของสื่ออื่นๆ ตัวอย่าง <pbcoreAnnotation>This is the edited version produced for the Digital Learning Library</pbcoreAnnotation>
pbcoreExtension ส่วนขยายเพิ่มเติม	คือ ส่วนขยายนี้เตรียมไว้เพื่อให้ผู้ใช้ใส่ข้อมูลอธิบายเพิ่มเติมสำหรับทรัพยากรประเภทสื่อที่นอกเหนือไปจากส่วนที่กำหนดในมาตรฐาน PBCore สำหรับการใช้งานร่วมกับมาตรฐานการจดทะเบียนอื่น ๆ อาทิ DC-ED, IEEE LOM เป็นต้น ตัวอย่าง <pbcoreExtension> <pre><!-- No data here directly; it's within sub-elements instead --> <extensionWrap> <extensionElement>RightsHolderName</extensionElement> <extensionValue>WNET.org</extensionValue> <extensionAuthorityUsed> http://www.loc.gov/standards/rights/METSRights.xsd</extensionAuthorityUsed> </extensionWrap> </pbcoreExtension></pre>

ที่มา: <https://pbcore.org/elements>

๓) กลุ่ม Instantiation Elements ใช้สำหรับการอธิบายข้อมูลทางเทคนิคทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางกายภาพหรือข้อมูลดิจิทัลของทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งรวมถึง รูปแบบ ประเภทของสื่อ ระยะเวลา ขนาดของไฟล์ ระดับของข้อมูล อัตราส่วนภาพ อัตราเฟรม และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยรวมไปถึงการแสดงที่อยู่ของทรัพยากรสารสนเทศ องค์ประกอบในกลุ่มนี้มี ๑ องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบ	คำอธิบาย
pbcoreInstantiation คำอธิบายรายละเอียดทางเทคนิค	ใช้ระบุข้อมูลทางเทคนิคของทรัพยากรทั้งข้อมูลทางกายภาพและข้อมูลทางดิจิทัล เช่น รูปแบบ ระยะเวลา ขนาดไฟล์ ตัวอย่าง <pbcoreInstantiation> <!-- No data here directly; it's within sub-elements instead --> <instantiationIdentifier>123456</instantiationIdentifier> <instantiationLocation>Shelf 46, Row 3</instantiationLocation> </pbcoreInstantiation>

ที่มา: <https://pbcore.org/elements>

จากองค์ประกอบหลักทั้ง ๓ กลุ่มของ PBCore แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบในการลงรายการแต่ละกลุ่มนั้นมีความเฉพาะเจาะจงในด้านขอบเขตและแนวทางในการลงรายการ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถจำแนกรายละเอียดของเนื้อหาและข้อมูลทางเทคนิคของทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างละเอียดตรงตามลักษณะของสื่อหรือทรัพยากรสารสนเทศนั้น ๆ

PBCore สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศทางโทรทัศน์ด้วยโปรแกรมการจัดการเนื้อหาดิจิทัลได้หลายโปรแกรม เช่น การประยุกต์ใช้ใน OMEKA ซึ่งเป็นโปรแกรมการจัดการเนื้อหาดิจิทัลแบบเปิดสามารถเลือกมาตรฐานของเมทาดาตาที่เหมาะสมกับประเภทของทรัพยากรดิจิทัลได้ เช่น Dublin Core, PBCore เป็นต้น

Add an Item

PBCore Dublin Core Item Type Metadata Files Tags

PBCore

Asset Type
A broad definition of the type of intellectual content being described
Add Input
Use HTML ☐

Asset Date
A date associated with the intellectual content
Add Input
Use HTML ☐

Identifier
An identifier than can apply to the asset
Add Input

Add Item
Public: ☐ Featured: ☐
Collection
Select Below

ภาพที่ ๑ หน้าจอแสดงการลงรายการด้วย PBCore ใน OMEKA
ที่มา: <https://omeka.org/classic/docs/Plugins/PBCore/>

Contributor
A person or organization that has made substantial creative contributions to the asset
Add Input
Contributor 1
Remove Use HTML ☐
Contributor 2
Remove Use HTML ☐

Contributor Role
The role played by the person or organization identified in the corresponding Contributor element
Add Input
Role of Contributor 1
Remove Use HTML ☐
Role of Contributor 2
Remove Use HTML ☐

Save Changes
View Public Page
Delete
Public: ☐ Featured: ☐
Collection
Select Below

ภาพที่ ๒ หน้าจอแสดงการลงรายการด้วย PBCore ใน OMEKA
ที่มา: <https://omeka.org/classic/docs/Plugins/PBCore/>

๔. หน่วยงานที่นำ PBCore ไปประยุกต์ใช้

หน่วยงานที่ได้นำ PBCore ไปประยุกต์ใช้นั้นมีหลายประเภทซึ่งส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานทางด้านสื่อมวลชน แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางหน่วยงานที่ไม่ได้ทำงานด้านสื่อมวลชนโดยตรงแต่มีหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับด้านสื่อก็ได้นำไปประยุกต์ใช้เช่นเดียวกัน สำหรับตัวอย่างของหน่วยงานที่นำไปประยุกต์ใช้ในที่นี้จะยกตัวอย่างหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับด้านสื่อเป็นหลัก (PBCore, ๒๐๑๙)

๔.๑ Louisiana Public Broadcasting (LPB)

Louisiana Public Broadcasting เป็นองค์กรสื่อที่มีทรัพยากรสารสนเทศทางโทรทัศน์เป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับองค์กรด้านสื่ออื่น ๆ แต่ไม่มีระบบสำหรับการจัดการ สำหรับระบบที่ต้องการนั้นจะต้องมีช่องทางที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศไปยังองค์กรสื่ออื่น ๆ พร้อมทั้งความสามารถในการแบ่งปันสื่อไปยังสาธารณชนได้อีกด้วย LPB นำ PBCore มาใช้เพราะมีจุดแข็งคือมีความยืดหยุ่นและมีความสะดวกในด้านการทำเมทาตาที่สามารถแบ่งปันข้อมูลระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องได้ คุณภาพคือสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรด้านสื่อมวลชนที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน นอกจากนี้ American Archive for Public Broadcasting (AAPB) ที่เป็นพันธมิตรสำคัญที่ LPB ต้องการแบ่งปันข้อมูลด้วยก็ใช้ PBCore ในการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศอยู่แล้ว ในปี ๒๐๑๐ LPB ได้พัฒนาฐานข้อมูล PBCore ขึ้นมาเองโดยใช้ MySQL เป็นฐานในการพัฒนา เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจาก the Institute of Museum and Library Services ซึ่งได้เป็นผู้วางรากฐานให้กับ the Louisiana Digital Media Archive โดย LPB ได้เข้าร่วมโครงการกับ Louisiana State Archives ใช้ PBCore ในการทำรายการทำให้องค์กรทั้งสองแห่งสามารถทำรายการวิดีโอทั้งหมดได้ในฐานข้อมูลที่ใช้ร่วมกัน ในส่วนการบริการนั้นผู้ใช้สามารถเข้ามาค้นหาและเข้าถึงเนื้อหาวิดีโอได้ในทุกที่ทุกเวลา เช่น LPB แบ่งปันเนื้อหาให้กับ AAPB ผู้ใช้สามารถค้นหาเนื้อหาผ่าน AAPB ได้ พร้อมทั้งเชื่อมโยงโดยตรงไปยัง the Louisiana Digital Media Archive ซึ่งผู้ใช้สามารถดูเนื้อหาได้ และผู้ใช้สามารถค้นหาได้อย่างสะดวกซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ตอบสนอง ความต้องการขององค์กรได้เป็นอย่างดี การที่ LPB นำ PBCore มาใช้นั้นแสดงให้เห็นว่าการแบ่งปันข้อมูลระหว่างสื่อสาธารณะสามารถทำได้ง่าย กว้างขวาง และสม่ำเสมอ

๔.๒ AVP Information Management Solutions

AVP เป็นองค์กรด้านที่ปรึกษาการจัดการสารสนเทศและการพัฒนาซอฟต์แวร์ ซึ่งมีส่วนร่วมในการพัฒนา PBCore ตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก เนื่องจากมีความต้องการในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านมาตรฐานของเขตข้อมูล คำศัพท์ และรูปแบบของข้อมูลเฉพาะสำหรับโสตทัศนวัสดุ โดย AVP พบว่า PBCore สามารถใช้งานได้ดีกับหลากหลายองค์กรและทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลาย ซึ่งส่วนนี้เป็นประสบการณ์จากการพัฒนาซอฟต์แวร์ขึ้นมาเองทำให้พบว่าสามารถบูรณาการและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างระบบได้ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า AVP ให้คำปรึกษากับลูกค้าอย่างไหนั้นคือ AVP ช่วยในการเลือก พัฒนา และหรือกำหนดค่าระบบเพื่อจัดการทรัพยากรสารสนเทศด้านสื่อ เช่น ระบบการจัดการทรัพยากรดิจิทัล หรือฐานข้อมูลลูกค้า ระบบนี้อนุญาตให้องค์กรสามารถนิยามรูปแบบของเมทาตาได้ด้วยตนเอง แต่องค์กรส่วนใหญ่ที่จัดการทรัพยากรสารสนเทศประเภทโสตทัศนวัสดุมีความจำเป็นต้องรวบรวมชุดข้อมูลหลักที่สร้างขึ้นให้ครบถ้วนเพื่อให้ออกแบบ

ความต้องการขององค์กร ความยืดหยุ่นของ PBCore ทำให้สามารถใช้งานในระบบที่แตกต่างกันได้ และได้รับการจัดการที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศประเภทโสตทัศนวัสดุ จุดแข็งนี้สามารถตอบสนองความต้องการขององค์กรที่ต้องการสร้างรูปแบบเมทาดาตาของตนเอง AVP ใช้ PBCore เป็นมาตรฐาน ในระหว่างกระบวนการให้คำปรึกษา AVP จะอ้างอิง PBCore ควบคู่กับความต้องการของลูกค้า เพื่อแนะนำเขตข้อมูลและคำศัพท์ที่ควรพิจารณา รวมถึงการสร้างแม่แบบการลงรายการด้วยเพื่อให้ได้รูปแบบตรงตามความต้องการ ของลูกค้ามากที่สุด

๔.๓ Radio Free Europe

Radio Free Europe เป็นบริษัทสื่อของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งอยู่ในกรุงปราก สาธารณรัฐเช็ก รายงานข่าวใน ๒๒ ประเทศที่รัฐบาลไม่อนุญาตให้มีการรับสื่อได้อย่างเต็มที่ ด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนานของการออกอากาศทางวิทยุ ทำให้ RFE ได้มุ่งสู่การผลิตและจำหน่ายวิดีโอในทศวรรษที่ผ่านมา โดยได้ทำการก่อตั้ง RFE Video Archives ขึ้นในปี ๒๐๑๖ เพื่อเก็บรักษาวิดีโอและทำให้นักข่าวเข้าถึงเนื้อหาได้อีกครั้ง โดยมีการขยายขีดความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลการแม้อย่างขาดโปรแกรมสำหรับการทำรายการที่สามารถสร้างข้อมูลเมทาดาตาที่มีโครงสร้างและสอดคล้องกับความต้องการของสถานี โดยทาง RFE มีโครงการที่จะย้ายข้อมูลไปยังระบบ ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ในระยะเริ่มต้นจึงได้ตัดสินใจเพื่อสร้างข้อมูลเมทาดาตาผ่าน PBCore XML ด้วย Cataloging Tool ซึ่งพัฒนาโดย American Archive for Public Broadcasting (AAPB) และ Boston Public Radio (WGHB) ผลที่เกิดขึ้นเมื่อนำ PBCore มาใช้นั้นพบว่า PBCore เป็นมาตรฐานที่มีความยืดหยุ่นง่ายต่อการเรียนรู้และปรับให้เข้ากับความต้องการของเนื้อหาข่าวและภาษาที่ใช้ PBCore XML เป็นระบบที่ยืดหยุ่น จึงมั่นใจว่าข้อมูลเมทาดาตาที่สร้างขึ้นจะสามารถย้ายข้อมูลไปยังระบบใหม่ได้สำเร็จ ซึ่งในขณะเดียวกันก็ได้ทำการฝึกอบรมบรรณารักษ์เพื่อใช้ Cataloging Tool ให้ได้ทั้งในสำนักงานย่อยบางแห่ง รวมถึงที่สำนักงานใหญ่ในกรุงปราก สถานีคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการนำ PBCore XML มาใช้ในการจัดการข้อมูลซึ่งช่วยให้การค้นหา การดึงข้อมูลและการสร้างเวิร์กโฟลว์การทำรายการมีมาตรฐานมากขึ้น

๔.๔ Maryland Institute for Technology in the Humanities

สำหรับจุดเริ่มต้นนั้น Maryland Institute for Technology in the Humanities (MITH) ได้ทำงานร่วมกับองค์กรอื่นในโครงการที่เรียกว่า Unlocking the Airwaves เป้าหมายของโครงการนี้ คือการสร้างแหล่งข้อมูลออนไลน์สำหรับการสำรวจคอลเลกชันวิทยุและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นของ the National Association of Educational Broadcasters (NAEB) เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้อง MITH จำเป็นต้องมีวิธีการเพื่อการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อให้องค์กรสามารถรวมระบบที่แตกต่างกัน หลายระบบ และใช้งานร่วมกันได้ การนำ PBCore มาใช้นั้นสามารถทำให้วิธีการเชื่อมโยงข้อมูลทำได้ง่าย เพื่อให้ นักวิจัย มีทรัพยากรที่มีประโยชน์ในการทำงานสามารถแลกเปลี่ยนและเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้ โดย PBCore ทำให้สามารถจัดทำรายการเอกสารได้และมีความเหมาะสมกับทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการจัดเก็บ จึงนำมาใช้เพื่อเริ่มสร้างแบบจำลองข้อมูลด้วยวิธีการและรูปแบบข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงกัน ข้อตกลงนี้อนุญาตให้พอร์ทัลออนไลน์ใช้ข้อมูลนี้ในลักษณะที่ยังคงเหมือนข้อมูลต้นฉบับได้ ความสามารถในการจัดการทรัพยากร

สารสนเทศและการใช้งานร่วมกันกับระบบที่มีความแตกต่างกันเป็นหนึ่งในจุดแข็งของ PBCore และทำให้มั่นใจได้ว่า MITH จะมีระบบที่ยืดหยุ่นและมีความทันสมัย

จากตัวอย่างของการนำ PBCore มาประยุกต์ใช้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านสื่อจะพบว่าองค์กรเหล่านั้นต้องการมาตรฐานในการลงรายการที่ยืดหยุ่น ปรับให้เข้ากับความต้องการองค์กรได้ นอกจากนี้ยังจะต้องมีคุณสมบัติในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานได้ด้วยซึ่ง PBCore ก็มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะสามารถดำเนินการได้ ทำให้หน่วยงานด้านสื่อที่ต้องการพัฒนาระบบมาตรฐานการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศภายในองค์กรได้เลือกที่จะนำมาประยุกต์ใช้

๕. สรุป

การลงรายการทรัพยากรสารสนเทศของสื่อโทรทัศน์เป็นการจัดโครงสร้างสารสนเทศการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศในสถานีโทรทัศน์ให้เป็นระบบและมีมาตรฐาน มาตรฐานการลงรายการพีบีคอร์ (PBCore) ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศของกลุ่มสถานีโทรทัศน์สาธารณะในประเทศสหรัฐอเมริกาและได้เปิดให้นำมาใช้ได้อย่างเสรีสำหรับหน่วยงานด้านสื่อและหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจ ซึ่งการลงรายการที่มีมาตรฐานจะช่วยให้การจัดเก็บ เข้าถึงและแลกเปลี่ยนทรัพยากรสารสนเทศของสถานีโทรทัศน์ทำได้สะดวกและเป็นมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันมีหน่วยงานด้านสื่อมวลชนทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา และนอกประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำมาตรฐาน PBCore ไปประยุกต์ใช้ สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีองค์กรด้านสื่อมวลชนใดนำมาปรับใช้ สำหรับในอนาคตอาจจะมีการศึกษาและนำมาปรับใช้ เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศในสถานีโทรทัศน์หรือองค์กรด้านสื่ออื่น ๆ ในประเทศ ♦

บรรณานุกรม

- เทอดศักดิ์ ไม่เท่าทอง. ดัชนีคอร์เมทาตา : คำร่างเมทาตาสำหรับการบรรยายวัตถุดิจิทัล. **วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุด** ๙,๑ (๒๕๕๙) ๑๔๐-๑๕๗.
- สมพร พุทธาพิทักษ์ผล. Metadata กับห้องสมุดดิจิทัล. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** ๑,๑ (๒๕๕๙) ๔๙-๕๗.
- สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิสกุล. เมทาเดตาไม่ยากอย่างที่คิด. **วารสารบรรณารักษศาสตร์** ๒๓,๒ (๒๕๕๖) ๑-๒๖.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. **ดัชนีคอร์เมทาตา (Dublin Core Metadata)**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๒, จาก : <https://www.nstda.or.th/index.php/vdo-nstda/480>. ๒๕๕๔
- AMIA : **The Association of Moving Image Archivists**. [online]. Retrieved on 17 December 2019. Retrieved from <http://www.amianet.org/>. 2018
- NISO. **Understanding Metadata: What is Metadata, and What is it For?: A Primer**. [online]. Retrieved on 17 December 2019. Retrieved from <https://www.niso.org/publications/understanding-metadata-2017>. 2017
- Omeka Classic User Manual. **Plugins » PB Core**. [online]. Retrieved on 4 January 2020. Retrieved from <https://omeka.org/classic/docs/Plugins/PBCore/>. 2019.
- PBCore. **Asset Elements**. [online]. Retrieved on 27 December 2019. Retrieved from <https://pbcore.org/elements/asset>. 2019
- PBCore. **PBCore Case Studies**. [online]. Retrieved on 27 December 2019. Retrieved from <https://pbcore.org/pbcore-users>. 2019
- PBCore. **What is PBCore?**. [online]. Retrieved on 27 December 2019. Retrieved from <http://pbcore.org/>. 2018
- The Entertainment Identifier Registry Association (EIDR). **A universal unique identifier for movie and television assets**. [online]. Retrieved from <http://eidr.org/>. 2018

นวนิยายยาโออิของไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ The Thai Yaoi Novel : An Analytical Study

นัทธนัย ประสานนาม^๑

Natthanai Prasannam

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์นวนิยายยาโออิของไทยโดยสำรวจปัญหาเรื่องคำจำกัดความที่สับสนเนื่องจากบริบทญี่ปุ่นและมุ่งวิเคราะห์นวนิยายยาโออิในฐานะบันเท็งคิและในฐานะนวนิยายโรมานซ์ การวิเคราะห์หาคำนิยามเรื่อง *รักนี้บังเอิญคือคุณ My Accidental Love Is You* ของ MAME เป็นกรณีศึกษา นวนิยายเรื่องนี้เล่าเรื่องความรักในหมู่นักศึกษาชาย ในมหาวิทยาลัยอันเป็นตัวแทนของงานที่แพร่หลายในแวดวงยาโออิของไทย บทความนี้เสนอการวิเคราะห์องค์ประกอบบันเท็งคิยาโออิอย่างรอบด้าน ประกอบกับการวิเคราะห์โครงสร้างของนวนิยายตามพัฒนาการในโครงเรื่องเพื่อหา “สูตร” ในการประพันธ์นวนิยายโรมานซ์ ผลการวิเคราะห์ช่วยยืนยันลักษณะเฉพาะของประเภทรณกรรมที่ให้ความสำคัญแก่ “สูตร” การประพันธ์และบทบาทในการช่วยผู้อ่านหลีกเลี่ยงไปจากความเป็นจริงมากกว่านำเสนอความจริง

คำสำคัญ: ยาโออิ นวนิยายโรมานซ์ นวนิยายไทย วรรณกรรมไทย

Abstract

This article aims at analyzing the Thai *yaoi* novel by exploring terminological problems derived from the Japanese context and situating the genre under the grammar of fiction and the romance novel. The analytical demonstration is conducted with MAME's *My Accidental Love Is You*. The selected novel recounts the homoerotic relationship among male university students representing the nature of the *yaoi* genre in Thailand. Regarding the Thai *yaoi* novel as a well-made novel, the article analyzes its elements of fiction. The analysis of the novel's structure within the plot development is embarked to extract the formula of the romance novel. The result should reaffirm the characteristics of the *yaoi* genre underlining the formula as well as its function indulging readers in an escape rather than offering a realistic substance.

Keywords: *yaoi*, romance novel, Thai novel, Thai literature

^๑ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; นักวิชาการอาคันตุกะ สำนักวิชาการวรรณคดี ภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเอ็ดินบะระ ประเทศสหราชอาณาจักร.

Associate Professor, Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University; Visiting Scholar, School of Literatures, Languages and Cultures, University of Edinburgh, United Kingdom.

“ให้ฉันเริ่มต้นอีกครั้งก็พร้อม”: ความนำและความหมายของ “ยาโออิ”

นวนิยายยาโออิ (yaoi) หรือที่นิยมเรียกอย่างย่อในภาษาไทยว่า “นิยายวาย”^๒ คือประเภทยาวรรณกรรมที่พัฒนามาจากงานเขียนในวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่น ลักษณะพื้นฐานที่สุดของยาโออิคืองานเขียนหรืองานสร้างสรรค์ ที่นำเสนอความรักระหว่างเด็กหนุ่มหรือชายหนุ่ม กลุ่มผู้สร้างสรรค์และผู้บริโภคงานประเภทยาโออิส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ในระยะแรกยาโออิปรากฏในรูปแบบการ์ตูนและนิยายภาพ โดยที่งานของนักเขียนหรือนักวาดการ์ตูนผู้หญิงที่นำเสนอโรมานซ์ระหว่างชายรักชาย (male-male romance)^๓ ยังมีประเภทอื่นด้วย งานเขียนในกลุ่มนี้มีทั้งลักษณะร่วมและประวัติศาสตร์ร่วมทำให้เกิดความสับสนในแง่การใช้คำศัพท์มาก นักวิชาการเสนอคำศัพท์ที่คนมักสับสนว่ามีทั้งหมดสี่คำ ได้แก่ 1) *shōnen-ai* (โชเน็นไอ) 2) *JUNE* (จูเน่) 3) *yaoi* (ยาโออิ) และ 4) *bōizu rabu* หรือ Boys’ Love (บอยส์เลิฟ—BL) สามารถอธิบายความแตกต่างของคำศัพท์ในบริบทญี่ปุ่นได้ดังตารางนี้

คำศัพท์	บริบทดั้งเดิม	ลักษณะเฉพาะ
<i>shōnen-ai</i>	ทศวรรษ ๑๙๗๐ และต้นทศวรรษ ๑๙๘๐	เรื่องชายรักชายที่ปรากฏในการ์ตูนผู้หญิง (<i>shōjo manga</i>)
<i>JUNE</i>	ระหว่างปี ๑๙๗๘ ถึงปี ๑๙๙๖	ชื่อนิตยสารที่พิมพ์โรมานซ์ชายรักชาย
<i>yaoi</i>	กลางทศวรรษ ๑๙๘๐	เรื่องเล่าโดยนักเขียนสมัครเล่นที่ลงในนิตยสารภายในกลุ่มเล็กๆ ล้อเลียนการ์ตูนผู้ชายหรืออนิเมะ (การ์ตูนที่เป็นภาพเคลื่อนไหว) รวมทั้งงานเขียนต้นฉบับที่นำเสนอโรมานซ์ชายรักชาย ทั้งนี้สิ่งพิมพ์ที่จัดพิมพ์โดยไม่ผ่านสำนักพิมพ์ (self-published) ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า <i>dōjinshi</i>
Boys’ Love (BL)	หลังปี ๑๙๙๖ โดยประมาณ	งานเขียนที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ว่าด้วยโรมานซ์ชายรักชายที่เป็นงานต้นฉบับ ปรากฏทั้งในรูปแบบมังงะ (หนังสือการ์ตูน) และในรูปแบบบันเทิงคดีร้อยแก้ว

ตารางที่ ๑ คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับยาโออิในบริบทญี่ปุ่น^๔

^๒ อันที่จริงคำว่า “วาย” ยังอาจหมายถึงงานอีกประเภทหนึ่งคือ “ยูริ” (*yuri*) คืองานเขียนว่าด้วยความสัมพันธ์ลึกซึ้งระหว่างตัวเอกหญิงแต่ในวัฒนธรรมประชานิยมนวนิยายยูริมีพื้นที่น้อยกว่านวนิยายยาโออิเมื่อกล่าวถึงคำว่า “วาย” ในบริบทไทยจึงมักหมายถึง “ยาโออิ” มากกว่า “ยูริ” ในบทความนี้เมื่อกล่าวถึง “วาย” จึงหมายถึงยาโออิเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามยูริไม่ได้ปรากฏในงานโดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังเป็นแก่นเรื่องในการ์ตูนทั้งของผู้หญิงและผู้ชาย ลักษณะเด่นของงานชิ้นนี้อยู่กับกลุ่มผู้อ่าน Antonia Levi, Mark McHarry and Dru Pagliassotti, eds., *Boys’ Love Manga: Essays on the Sexual Ambiguity and Cross-Cultural Fandom of the Genre* (Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 2010) p. 262.

^๓ Akiko Mizoguchi, “Male-Male Romance by and for Women in Japan: A History and the Subgenres of Yaoi Fictions”, *U.S.-Japan Women’s Journal*. 25 (2003) p. 49.

^๔ เรียบเรียงจาก Fujimoto Yukari, “The Evolution of BL as ‘Playing with Gender’: Viewing the Genesis and Development of BL from a Contemporary Perspective”, in *Boys Love Manga and Beyond: History, Culture, and Community in Japan*, eds. Mark McLelland, Kazumi Nagaike, Katsuhiko Suganuma, and James Welker, trans. Joanne Quimby (Jackson: University Press of Mississippi, 2015) p. 77.

จากตารางข้างต้น สรุปได้ว่า “ยาโออิ” (yaoi) และ “บอยส์เลิฟ” (BL) มีรากมาจาก “โชเน็นไอ” (shōnen-ai) ด้วยกันทั้งคู่^๕ โดยยาโออิเป็นศัพท์ที่เริ่มแพร่หลายในกลางคริสต์ทศวรรษ ๑๙๘๐ หน่ออ่อนของวัฒนธรรมแขนงนี้เริ่มเผยให้เห็น ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๗๐ โดยสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับการ์ตูนผู้หญิงในยุค นั้นที่อาชีพนักเขียนการ์ตูนเริ่มโอรับผู้หญิงมากขึ้น การออกแบบตัวละครชายในยาโออิและบอยส์เลิฟ จึงมีลักษณะกึ่งหญิงกึ่งชายดังตัวละครชายที่ปรากฏในการ์ตูนผู้หญิง ในยุคที่เนื้อหาชายรักชายปรากฏในการ์ตูนผู้หญิง งานกลุ่มดังกล่าวเรียกว่าโชเน็นไอ ซึ่งแปลตามตัวได้ว่า “ความรักของเด็กหนุ่ม” จากความหมายดังกล่าวทำให้ถูกนำไปผสมกับงานเขียนประเภท Boys’ Love หรือ BL ในบริบทไทย ศัพท์นี้โยงกับหนังสือการ์ตูนที่แปลภาษาไทย เนื้อเรื่องว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเด็กหนุ่มหรือชายหนุ่ม โดยนำเสนอฉากร่วมเพศที่เซ็นเซอร์อวัยวะเพศ ในประเทศญี่ปุ่น บอยส์เลิฟเป็นงานที่ขายตามร้านหนังสือหรือร้านสะดวกซื้ออย่างแพร่หลาย^๖

ส่วนยาโออิ แต่เดิมเป็นงานเขียนที่เขียนขึ้นเพื่อล้อเลียนงานต้นฉบับ หรือใช้ต้นฉบับเป็นแรงบันดาลใจ ตัวละครชาย จากงานต้นฉบับที่มีชื่อเสียงจะถูกนำมาเขียนใหม่โดยใส่ความสัมพันธ์แบบชายรักชายเข้าไป เดิมทีงานยาโออิเป็นงานของนักเขียนสมัครเล่น เป็นงานที่เขียนขึ้นเพื่อพิมพ์แจกจ่ายในหมู่แฟนตามวาระต่างๆ เช่น การชุมนุมของแฟนหรือในนิตยสารที่พิมพ์เอง ของแฟน (fanzine) ภาษาญี่ปุ่นเรียกโดจินชิ ยาโออิจึงสัมพันธ์กับงานอีกประเภทหนึ่งคือบันเทิงคดีของแฟน (fan fiction) ที่อาจเรียกย่อว่า “แฟนฟิก” หรือ “ฟิก” นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงกับสแลชหรือบันเทิงคดีสแลช (slash fiction) ในโลกภาษาอังกฤษที่เป็นการจับคู่ตัวละครหรือบุคคลในสื่อแล้วนำมาแต่งเป็นเรื่องใหม่ที่นิยามผสมความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกันเข้าไปด้วย ที่สำคัญคือ ในความสัมพันธ์ของคำศัพท์เหล่านี้ นักวิชาการเสนอว่า โชเน็นไอกับจูเน เป็นคำศัพท์ที่ถูกแทนที่โดยบอยส์เลิฟและยาโออิ^๗

ความหมายที่เหลื่อมซ้อนกัน ความสัมพันธ์กับบริบทเวลา และการเดินทางของคำศัพท์และความหมายข้ามวัฒนธรรม ทำให้เกิดข้อถกเถียงเรื่องคำจำกัดความยาโออิอย่างกว้างขวาง ผู้วิพากษ์ทั้งหลายมักให้ความเห็นว่าในการให้คำจำกัดความ ผู้ศึกษามักหลงลืมงานเขียนประเภทใกล้เคียงไป เช่น งานเขียนที่นำเสนอหนุ่มรูปงาม (bishōnen) ซึ่งมีมาก่อนกระแสนิยายโออิ งานเขียนแนวบาระ (bara) ที่ในบางบริบทเรียก Men’s Love หรืองานเขียนที่นำเสนอของผู้ชายที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ไม่ใช่ชายหนุ่มหรือเด็กหนุ่ม หรืองานประเภทเฮนไต (hentai) อันเป็นภาพปลุกกำหนัดที่เน้นอวัยวะเพศ ในขณะที่จากการสำรวจ พบว่างานวิชาการภาษาอังกฤษนิยมใช้คำศัพท์ Boy’s Love หรือ BL มากกว่ายาโออิ แต่นักวิชาการบางกลุ่ม กลับเสนอว่าพบการใช้ยาโออิมากกว่า^๘ สุดท้ายแล้วทำให้นักวิชาการจำนวนมากเลือกใช้สองคำนี้ในความหมายเดียวกัน เพื่อตอบสนองต่อข้อวิพากษ์ดังกล่าว จะขอกล่าวถึงคำศัพท์ยาโออิเป็นการเฉพาะโดยเชื่อมโยงการใช้จากบริบทญี่ปุ่นสู่บริบทไทย

^๕ Ibid.

^๖ Antonia Levi, “Introduction”, in *Boys’ Love Manga: Essays on the Sexual Ambiguity and Cross-Cultural Fandom of the Genre*, pp. 2-3.

^๗ Antonia Levi, Mark McHarry and Dru Pagliassotti (eds.), *Boys’ Love Manga: Essays on the Sexual Ambiguity and Cross-Cultural Fandom of the Genre*, pp. 257-258, 262.

^๘ Ibid., p. 258.

คำศัพท์ ยาโออิ (yaoi) เป็นคำสแลงที่เป็นคำย่อ แนวทางการให้ความหมายที่แพร่หลายมีอยู่สองแนวทางคือ *แนวทางที่ ๑* yaoi ย่อมาจาก “yama nashi, ochi nashi, imi nashi” (no climax, no point, no meaning) อันเป็นการให้ความหมายที่แสดงลักษณะเฉพาะของงานที่ด้อยสุนทรียภาพ ความบันเทิงที่เกิดจากการเสพยาโออิจึงเกิดจากการความสัมพันธ์ แบบชายรักชายหรือแม้แต่ฉากรักอันโจ่งแจ้งที่ปลูกเร้าจินตนาการทางเพศของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ความหมายของ yaoi ใน *แนวทางที่ ๒* จึงมาจากสแลงที่ว่า “yamete kudasai, oshiri ga itai yo” ที่สอนัยถึงเพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก^๙ ในบริบทญี่ปุ่น ไวยากรณ์ของบอยส์เลิฟหรือยาโออิจึงประกอบด้วย ๑) การข่มขืนเป็นการแสดงความรัก ๒) ตัวละครเอกตัวใดตัวหนึ่งหรือทั้งคู่ยังคงเป็นคนรักต่างเพศแม้จะมีความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกันเกิดขึ้นในเรื่อง ๓) ฝ่ายรุกและฝ่ายรับในเพศสัมพันธ์โยงกับลักษณะความเป็นหญิงความเป็นชายของตัวละครเอก ๔) บทบาทในเพศสัมพันธ์ไม่อาจสลับได้ ๕) เพศสัมพันธ์มักต้องเกิดการสอดใส่อวัยวะเพศทางทวารหนัก นักวิชาการเห็นว่าไวยากรณ์เหล่านี้เป็นการฝังโรมาเนสซ์รักต่างเพศผ่านเรือนร่างของตัวละครชายในเรื่อง เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านที่เป็นหญิงรักต่างเพศ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในเรื่องเล่าจึงดูเป็นไปไม่ได้ในความเป็นจริงแต่ลักษณะดังกล่าวกลับยิ่งทำให้ความสัมพันธ์นั้นมีค่า^{๑๐}

ในบริบทไทย ยุคแรกของการตูนผู้หญิงที่เล่าความสัมพันธ์ชายรักชายนิยมเรียกว่า “การ์ตูนบอยส์เลิฟ” ต่อมาเมื่อมีงานเขียนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการจับคู่ศิลปินนักร้องของญี่ปุ่นหรือเกาหลี โดยผู้เขียนถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้น ลงในแพลตฟอร์มออนไลน์ งานเขียนเหล่านั้นเรียกว่า “ฟิก” หรือ “แฟนฟิก” ส่วนคำว่า ยาโออิหรือ “วาย” ถูกใช้ในความหมายว่าเป็นคุณสมบัติของงานเขียนที่เสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กหนุ่มหรือชายหนุ่มเป็นศูนย์กลาง ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในพื้นที่วิชาการเอง คำว่า “ยาโออิ” หรือ “วาย” กลายเป็นคำที่ใช้เรียกหนังสือการ์ตูนแนวบอยส์เลิฟที่แปลเป็นภาษาไทยด้วย^{๑๑} แม้ว่างานกลุ่มนั้นถือเป็นงานต้นฉบับ ไม่ใช่งานที่เขียนโดยอาศัยวัตถุดิบจากตัวละครหรือบุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมประชานิยม ตามบริบทญี่ปุ่นโดยเฉพาะ ในจุดเวลาที่เป็นต้นกำเนิดของยาโออิ นอกจากนั้นในงานวิจัยภาษาไทยบางเรื่องยังเข้าใจว่า งานทุกประเภทที่นำเสนอความสัมพันธ์แบบชายรักชายจะถูกเรียกรวมว่ายาโออิหรือบอยส์เลิฟได้ เช่นในบทความเรื่อง “การ์ตูนบอยส์เลิฟ (Boylove): โลกอิสระของผู้หญิง” ศรีณีย์ สิงห์ทน อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวในประเทศญี่ปุ่นแต่กลับยกตัวอย่าง และให้ภาพประกอบจากผลงานทาคาชิ มัทซึ (Takeshi Matsu) ที่นำเสนอตัวละครชายที่เต็มไปด้วยมัดกิลล์ และแน่นอน ว่าผู้เขียนเป็นชาย^{๑๒} เมื่อพินิจในมุมการรับ (reception) ผู้อ่านนิยามให้ตัวละครของทาคาชิ มัทซึมีความสัมพันธ์แบบ “เกย์” มากกว่า งานเขียนจึงควรจัดเป็นบาระมากกว่าจะใช้เป็นตัวแทนของงานแนวยาโออิหรือบอยส์เลิฟ งานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ในภาษาอังกฤษเองก็มีปัญหากับการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครชายในยาโออิหรือบอยส์เลิฟอย่างง่ายให้กลายเป็นเกย์

ปัญหาที่ใกล้เคียงกันที่พบในงานวิชาการภาษาไทยว่าด้วยยาโออิคือ การตีความวัฒนธรรมยาโออิ โดยนำความเข้าใจ “เกย์” แบบไทยไปสวมทับความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครภายในเรื่อง เช่นความเห็นตอนหนึ่งของ สุชาติ ออมศิริกุล ที่ว่า “ฝ่ายพระเอกที่เป็นตัวละครเอกชายฝ่ายรุก หรือเรียกว่า seme (เซเมะ) ในภาษาญี่ปุ่น

^๙ Cathy Camper, “ ‘Yaoi’ 101: Girls Love ‘Boys’ Love ”, *The Women’s Review of Books*. 23, 3 (May-June, 2006) p. 24.

^{๑๐} Akiko Mizoguchi, “Male-Male Romance by and for Women in Japan: A History and the Subgenres of Yaoi Fictions”, p. 56.

^{๑๑} ธันว์ทิพย์ ศรีสุตา, “การวิเคราะห์เนื้อหาและผู้อ่านการ์ตูนแนวยาโออิ” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘); ญาณธร เจียรรัตนกุล, “YAOI: การ์ตูนเกย์โดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิง” (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๒} ศรีณีย์ สิงห์ทน, “การ์ตูนบอยส์เลิฟ (Boylove): โลกอิสระของผู้หญิง”, *วารสารร่วมพักษ์*. ๒๕, ๓ (มิถุนายน-กันยายน, ๒๕๕๐) หน้า ๒๓๖.

หรือ เกย์คิง (Gay King) ในภาษาอังกฤษ และฝ่ายนางเอกที่เป็นตัวละครเอกชายฝ่ายรับจะนิยมเรียกกันว่า ‘นายเอก’ [...] หรือเรียกว่า uke (อุเคะ) ในภาษาญี่ปุ่น หรือ เกย์ควีน (Gay Queen) ในภาษาอังกฤษ”^{๑๓} ผู้เขียนบทความไม่เห็นด้วยกับการตีความยาโออิตามนัยนี้ แม้ว่าลักษณะของตัวละครพระเอก (มีความเป็นชาย) กับนายเอก (มีความเป็นหญิง) จะโยงกับบทบาทในเพศสัมพันธ์ และอาจสลับไม่ได้ตามชนบ การประพันธ์งานสร้างสรรค์ ยาโออิหรือบอยส์เลิฟของญี่ปุ่น แต่ไม่เดลการมองเกย์คิง (เป็นชาย มากกว่าและเป็นฝ่ายรุก) กับเกย์ควีน (เป็นหญิง มากกว่าและเป็นฝ่ายรับ) เป็นการสร้างคำในภาษาไทยโดยเฉพาะในภาษาอังกฤษไม่มีการจัดประเภทเกย์ด้วยคำดังกล่าว^{๑๔} และในเพศวิถี (sexuality) ของเกย์ในบริบทอื่นยังมีความสับสนมากกว่าบทบาทเพศ ในโลกจินตนาการที่กำหนดด้วยชนบการประพันธ์ การสวมนบทบาทระหว่างเกย์คิงกับเกย์ควีนทับลงไปในตัวละครเอกในยาโออิ เท่ากับลดความเป็นไปได้ในการตีความลักษณะอันคลุมเครือในความเป็นชายและความเป็นหญิงที่มีอยู่ในการสร้างสรรค์ยาโออิ ทั้งยังเป็นการแสวงหาความเหมือนคล้ายที่เป็นไปได้ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นมากกว่าที่จะแสวงหาความแตกต่างหรือความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากการเดินทางข้ามวัฒนธรรม ดังนั้นผู้เขียนบทความจะใช้คำศัพท์ “ยาโออิ” ในบริบทไทย ตามเงื่อนไขและลักษณะเด่นของงานสร้างสรรค์ประเภทนี้ดังต่อไปนี้

๑) ผู้เขียนบทความใช้ “ยาโออิ” หรือ “วาย” ในความหมายเดียวกัน หากต้องการใช้ “วาย” เพื่อหมายถึง “ยูริ” จะระบุเป็นรายการณิไป เช่นเดียวกับคำว่า “บอยส์เลิฟ” จะถูกอ้างถึงในความหมายและบริบทเฉพาะ และอาจใช้ในความหมายเดียว กับยาโออิดังที่พบในงานวิชาการภาษาอังกฤษ

๒) ยาโออิเป็นคุณสมบัติของงานเขียนหรืองานสร้างสรรค์ ทั้งงานต้นฉบับและงานที่ได้รับแรงบันดาลใจจากงาน หรือบุคคลอื่น เช่น ตัวละครในภาพยนตร์ ซีรีส์ หรือแม้แต่ศิลปินนักร้องนักแสดง งานสร้างสรรค์เหล่านี้ อยู่ในกรอบความสัมพันธ์แบบชายรักชายของเด็กหนุ่มหรือชายหนุ่ม โดยผู้สร้างสรรค์และผู้บริโภคหรือแฟนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงเช่นกัน^{๑๕} ยาโออิเป็นคำ ที่นิยมใช้ในหมู่ผู้ศึกษาและกลุ่มแฟนในโลกที่พูดภาษาไทยมากกว่าคำอื่น และน่าจะเป็นคำที่ครอบคลุมที่สุดที่จะใช้เรียกปรากฏการณ์ดังกล่าว เพราะจะหมายรวมถึงงานเขียนประเภทแฟนฟิคอันเป็นงานที่ต่อยอดจากงานยาโออิที่มาก่อนหน้า^{๑๖} ทั้งยังเก็บเอาลักษณะของงานเขียนหรืองานสร้างสรรค์ทั้งโดยสำนักพิมพ์ องค์กรธุรกิจ และในหมู่แฟนเองด้วย

^{๑๓} สุชาดา อมรศิริกุล, “ตัวละครพระเอก-นายเอกในวรรณกรรม Boy’s love”, ใน **รวมบทความวิจัยการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ ๖** (ชลบุรี: คณะกรรมการดำเนินงานฯ, ๒๕๕๙) หน้า ๑๑๒.

^{๑๔} Peter A. Jackson, “An Explosion of Thai Identities: Global Queering and Re-Imagining Queer Theory”, **Culture, Health & Sexuality**. 2, 4 (October-December, 2000) p. 410.

^{๑๕} แนนอนว่าการให้คำจำกัดความเช่นนี้ดูเหมือนจะละเลยความจริงที่ว่า กลุ่มคนที่ไม่ใช่ผู้หญิงก็มีส่วนในการสร้างสรรค์และบริโภคงานยาโออิเช่นกัน ขอชี้แจงว่าการให้คำจำกัดความเช่นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้ง่ายที่สุด ผู้เขียนบทความรู้ว่ามีงานสร้างสรรค์ เช่น นวนิยาย ยาโออิโดยนักเขียนชาย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ งานที่ตีพิมพ์กับ Deep Publishing (สำนักพิมพ์ที่พิมพ์นวนิยายยาโออิโดยเฉพาะ สำนักพิมพ์นี้แตกแขนงออกมาจากสำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์) เช่น งานเขียนหลายเล่มของนักเขียนผู้ใช้นามปากกาว่า the neoclassic และนักเขียนผู้ใช้นามปากกาว่า หมอตุ๊ด หรือ รังสิมันต์ ทั้งสองคนไม่ใช่ผู้หญิง ผู้เขียนบทความยังรู้ด้วยว่ามีกลุ่มที่อาจเรียกอย่างล้าลองว่า “หนุ่มวาย” คือกลุ่มผู้มีเพศสรีระเป็นชายที่ชมชอบสื่อหรืองานสร้างสรรค์แบบยาโออิ แต่ทั้งหมดถือเป็นส่วนน้อยและไม่ปรากฏชัดเท่าที่ได้นิยามข้างต้น ในงานวิชาการภาษาไทยเองก็คล้อยตามไปในทิศทางนี้เช่นกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือวิทยานิพนธ์ของ ญาณธร เจริญรัตนกุล (๒๕๕๐) ที่ตั้งชื่อว่า “YAOI: การตุนเกย์โดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิง” ซึ่งเข้าใจว่าสัมพันธ์กับวลี “by and for women” ใน Akiko Mizoguchi, “Male-Male Romance by and for Women in Japan: A History and the Subgenres of Yaoi Fictions”, p. 49.

^{๑๖} ยาโออิเป็นวัฒนธรรมที่แพร่หลายในทวีปเอเชีย ในบางประเทศ เช่นเกาหลีใต้คำศัพท์ “ยาโออิ” เป็นคำศัพท์ที่ได้รับความนิยมมากกว่าคำอื่นในกลุ่มเดียวกัน แต่ในสื่อภาษาอังกฤษที่กล่าวถึงงานกลุ่มยาโออิจากเอเชียหลายกรณีจะพบว่าใช้คำว่า “BL” มากกว่า Jungmin Kwon, **Straight Korean Female Fans and Their Gay Fantasies** (Iowa City: University of Iowa Press, 2019) p. 6.

๓) งานสร้างสรรค์ที่มีคุณสมบัติของยาโออิจึงมีชื่อเรียก เป็นต้นว่า การ์ตูนวาย นวนิยายวาย ซีรีส์วาย ละครวาย คู่วาย ภาพยนตร์วาย หรือหนังวาย งานประเภทเรื่องเล่า (narrative) ที่จะจัดว่าเป็น “วาย” มักปรากฏ “คู่วาย” ในฐานะตัวละครเอกผู้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนโครงเรื่องหลัก ในกรณีที่ไม่ใช่ คู่ยามักปรากฏเป็นตัวละครรองที่สัมพันธ์กับตัวละครเอกโดยตรง

๔) ตัวละครเอกในยาโออิหรือ “คู่วาย” ประกอบด้วยพระเอกหรือ “เซเมะ” (ฝ่ายรุก ในภาษาไทยเรียกอย่างย่อว่า “เมะ”) และนายเอกหรือ “อุเคะ” (ฝ่ายรับ ในภาษาไทยเรียกอย่างย่อว่า “เคะ”) ในบริบทไทย พระเอกมักมีลักษณะภายนอกเป็นชายมากกว่านายเอก เช่น ตัวสูงใหญ่กว่า ผิวคล้ำกว่า มีกล้ามเนื้อมากกว่า หรืออาจมีอายุมากกว่า กล่าวเฉพาะการอ่าน นวนิยายยาโออิ ผู้อ่านจะทราบได้ทันทีว่าตัวละครใดเป็นพระเอกหรือนายเอก โดยอาจเชื่อมโยงกับภาพปกฉบับพิมพ์ที่นิยมใช้ภาพการ์ตูน ภาพการ์ตูนมีลายเส้นอย่างการ์ตูนผู้หญิง ภาพของนายเอกจึงอาจมีลักษณะกึ่งหญิงกึ่งชาย ในบางกรณี การตัดสินใจว่าตัวละครตัวใดเป็นพระเอกหรือนายเอกอาจต้องพิจารณาโครงเรื่องหรือฉากเพศสัมพันธ์ เพราะไม่มีความแตกต่างทางกายภาพให้ตัดสินได้ การระบุประเภทของตัวละครมีผลต่อการอ่านนวนิยายยาโออิและการเข้าใจเนื้อหาโดยรวม

๕) ผู้บริโภคสื่อหรืองานสร้างสรรค์ยาโออิ อาจเรียกตนเองหรือถูกเรียกว่า “สาววาย” ในภาษาญี่ปุ่น คืออาจเรียกได้สองคำ คือ “yaoi chan”^{๑๗} อันหมายถึง เด็กสาวยาโออิ และ “fujōshi” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “rotten girls” อันหมายถึงเด็กสาว ผู้มีพฤติกรรมเสื่อมทราม โดยที่คำนี้อาจใช้เพื่อสร้างพลังของกลุ่มด้วย^{๑๘} ในภาษาไทยคำว่า “สาววาย” ไม่ได้มีนัยดูหมิ่น อย่างชัดเจนเช่นในภาษาญี่ปุ่น ทั้งนี้ ในกรณีผู้อ่านนวนิยายยาโออิ อาจนิยามตนเองเป็นสาววายหรือไม่ก็ได้

๖) งานเขียนหรืองานสร้างสรรค์ยาโออิไม่อาจจัดเข้ากลุ่ม “วรรณกรรมเกย์” (gay literature) ได้อย่างสนิท กล่าวเฉพาะบริบทไทย ราชบัณฑิตสภาได้ให้คำจำกัดความวรรณกรรมเกย์หรือวรรณกรรมชายรักชายไว้ว่า “วรรณกรรมที่เน้นความสัมพันธ์ทางเพศหรือความรักไคร่ระหว่างผู้ชายด้วยกัน วรรณกรรมชายรักชายส่วนใหญ่ถูกอำพรางด้วยภาษาที่เป็นรหัส และการสื่อสารในรูปแอบแฝงระหว่างพวกเกย์ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่สังคมและกฎหมายในโลกตะวันตกถือว่ารักร่วมเพศเป็นสิ่งต้องห้าม”^{๑๙} จากความหมายนี้ น่าจะหมายถึงงานเขียนที่ต้องอาศัยการตีความจึงเห็นความปรารถนาแบบรักเพศเดียวกันที่แฝงอยู่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับลักษณะของยาโออิ ยิ่งเมื่อพิจารณาหัวข้อวรรณกรรมไทยในกลุ่มนี้ที่ราชบัณฑิตสภาให้ไว้ เช่น งานของกฤษณา อโศกสิน เรื่อง *ประตูที่เปิดตาย* และ *รูปทอง* นวนิยาย *ซากดอกไม้* ของวิวัฒน์ กนกนุเคราะห์ และ *ทางสายที่สาม* ของกิริติ ชนา^{๒๐} ตัวอย่างงานเหล่านั้นนอกจากจะไม่สอดคล้องกับลักษณะของยาโออิแล้วยังอาจไม่สอดคล้องกับคำจำกัดความ ของวรรณกรรมเกย์ในบริบทที่กว้างกว่าไทยด้วย อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะไม่วิพากษ์คำจำกัดความดังกล่าวโดยละเอียด แต่ในการพิจารณาความแตกต่างระหว่างยาโออิกับงานสร้างสรรค์ เช่น “วรรณกรรมเกย์” สิ่งที่ต้องสังวรคือ ยาโออิว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างชายรักชายก็จริง แต่หลายครั้งจะพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ถูกนิยามว่าเป็นความสัมพันธ์ของเกย์ แม้ตัวละครบางตัวจะถูกระบุชัดเจนว่าเป็นเกย์ แต่ยาโออิ

^{๑๗} Patrick Gailbraith, *The Otaku Encyclopedia* (Tokyo: Kodansha International, 2009) p. 239.

^{๑๘} Mark McLelland and James Welker, “An Introduction to ‘Boys Love’ in Japan”, in *Boys Love Manga and Beyond: History, Culture, and Community in Japan*, p. 12.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสภา, *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๑) หน้า ๑๑๘.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๙.

ไม่นิยมนำเสนอวัฒนธรรมเกย์อย่างละเอียด กล่าวคือ วรรณกรรมยาโออีไม่มีวัฒนธรรมเกย์เป็นศูนย์กลาง งานยาโออีจึงมักไม่นำเสนอหรือวิพากษ์การหาคู่นอน (cruising) ไม่ปรากฏองค์กรเกย์ หรือ กลุ่มรณรงค์เพื่อความหลากหลายทางเพศ การเรียนรู้วัฒนธรรมเกย์ก่อนไปสู่การเปิดเผยตัวตน (coming out) เชื้อเอชไอวี และผู้ป่วย สุขอนามัยทางเพศ หรือประเด็นอื่นๆ ที่พบเสมอใน “วัฒนธรรมเกย์”

บทความนี้ต้องการเสนอแนวทางวิเคราะห์นวนิยายยาโออีในฐานะบันเทิงคดี (fiction) และในฐานะนวนิยายโรมานซ์ (romance novel) ซึ่งหมายถึงบันเทิงคดีร้อยแก้วที่เล่าเรื่องการเกี้ยวพาราสีและการสมรสสมรักของตัวละครหนึ่งตัวหรือมากกว่านั้น^{๒๑} จึงได้อภิปรายคำจำกัดความและลักษณะพื้นฐานของยาโออี เพราะยังไม่มีคำอธิบายปัญหาเรื่องคำจำกัดความของคำศัพท์อย่างละเอียดในงานวิชาการภาษาไทยมาก่อน สิ่งที่จะเสนอในที่นี้คือ เราอาจมองนวนิยายยาโออีหรือนวนิยายวายในฐานะ ส่วนหนึ่งของงานสร้างสรรค์ยาโออีแบบอื่นๆ ในขณะเดียวกัน เราอาจมองนวนิยายยาโออีในฐานะประเภทย่อยของนวนิยาย โรมานซ์ได้ ประเภทย่อยของนวนิยายโรมานซ์มี นวนิยายโรมานซ์อิงประวัติศาสตร์ (historical romance) นวนิยายโรมานซ์ แนวเหนือธรรมชาติ (paranormal romance) และนวนิยายโรมานซ์แนวข้ามเวลา (time travel romance) เป็นอาทิ ปัญหาเรื่องขอบเขตหรือการซ้อนทับเป็นสิ่งที่จะอภิปรายต่อไป อย่างไรก็ตาม ความน่าเชื่อถือมีความสำคัญ ก่อนที่จะเชื่อมโยง กับข้อถกเถียงในหัวข้อต่อไปว่า เหตุใดการพินิจนวนิยายยาโออีในฐานะนวนิยายโรมานซ์จึงจำเป็น และจะกลายเป็นแนวทางศึกษาทางเลือกก่อนจะนำไปสู่การสร้างหรือนำเสนอประเด็นทางวิชาการใหม่ ๆ ได้

“wish this love could be forever”: นวนิยายยาโออีกับการวิเคราะห์องค์ประกอบบันเทิงคดี

การสำรวจงานศึกษายาโออีในภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาญี่ปุ่นเริ่มปรากฏเด่นชัดเมื่อก้าวเข้าสู่คริสต์ทศวรรษ 2010 นักวิชาการพบว่า จากการสำรวจข้อค้นพบในงานวิชาการเกี่ยวกับยาโออี (หรือบอยส์เลิฟ—BL) มีประเด็นร่วมกันในงานเหล่านั้นอยู่ ได้แก่ ๑) งานสร้างสรรค์แบบยาโออีปลูกเร้าให้กลุ่มแฟนสร้างงานศิลปะของแฟนที่แสดงทั้งตัวตนและพลังสร้างสรรค์ ของพวกเขาหรือเธอ ๒) งานเขียนประเภทยาโออีก่อให้เกิดชุมชนของแฟนที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา ทั้งยังนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างแฟนในระดับนานาชาติ ๓) สื่อหรืองานประเภทยาโออีให้พื้นที่สนับสนุนกลุ่มผู้หญิง ให้แบ่งปันจินตนาการโดยปราศจากแรงกดดันจากข้อจำกัดทางสังคม รวมทั้งกลุ่มเกย์ด้วย เพราะงานวิจัยเชิงปริมาณชี้ว่า แม้งานยาโออีไม่ได้วางตัวเอง ลงในวัฒนธรรมเกย์ แต่มีส่วนในการส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มเกย์ โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง^{๒๒}

ในแง่แนวการศึกษายาโออี ไซมอน เดวิด เทอร์เนอร์ (Simon David Turner) สำรวจงานวิชาการภาษาอังกฤษแล้วได้ข้อสรุปว่าแนวทางศึกษาและข้อมูลที่สุดคือการศึกษากลุ่มแฟนยาโออีที่เป็นผู้หญิงตามแนวทางของนักสังคมศาสตร์ การศึกษากลุ่มแฟนเกิดควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เนื้อหาของยาโออีในหลากหลายวัฒนธรรม โดยอาจวิเคราะห์ผ่านภาพแทน (representation) อันหมายถึงการนำเสนอความจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คัดสรรแล้วผ่านภาษา/ระบบสื่อความหมาย เช่น ภาพแทนความเป็นหญิงความเป็นชายหรือความลึนไหลทางเพศที่ปรากฏ การศึกษาพฤติกรรมของแฟนอาจใช้หลากหลายทฤษฎี ทฤษฎีหนึ่งที่นิยมใช้คือ

^{๒๑} Pamela Regis, *A Natural History of the Romance Novel* (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2003) p. 19.

^{๒๒} Ágnes Zsila and Zsolt Demetrovics, “The Boys’ Love Phenomenon: A Literature Review”, *Journal of Popular Romance Studies*. 6 (2017) Retrieved from www.jprstudies.org (๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒).

จิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) เพราะการสร้างสรรคและการเสพยาโออิอาจสัมพันธ์กับการปลดปล่อยความปรารถนาหรืออารมณ์ทางเพศที่ถูกกดทับของผู้หญิงภายใต้วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ เทอร์เนอร์ได้ตั้งท้าวหาญแนวทางที่อาจนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป คือการใช้ทฤษฎีควีเรีย (queer theory) มาศึกษาทั้งผู้รับและเนื้อหาของยาโออิ เพราะงานวิชาการในชั้นหลังมักนำเสนอข้อค้นพบ ที่แสดงให้เห็นว่ายาโออิมีความหลากหลายมากกว่าชนหรือสูตรที่มีมาแต่เดิม เช่นเดียวกับกลุ่มผู้อ่านที่ปัจจุบันไม่อาจสรุปแบบเหมารวมได้ว่าเป็นกลุ่ม “ผู้หญิงรักต่างเพศ” ได้อีกต่อไป^{๒๓}

การสำรวจของนักวิชาการข้างต้นยังไม่ได้แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์สำคัญอย่างไรต่อการศึกษา ยาโออิ แม้งานของเทอร์เนอร์จะพาตึงถึงผลงานวิชาการชิ้นเอกว่าด้วยนวนิยายโรมานซ์ของเจนิส แรดเวย์ (Janice Radway) เรื่อง *Reading the Romance: Women, Patriarchy, and Popular Literature*^{๒๔} แต่ส่วนที่เทอร์เนอร์นำมาเชื่อมโยง กับงานวิชาการเรื่องอื่นคือจุดที่แรดเวย์ให้ความสำคัญแก่นิยายของโรมานซ์ควบคู่ไปกับกลุ่มผู้อ่าน จึงจัดว่างานของแรดเวย์พยายามให้ความสำคัญแก่การวิจัยเชิงปริมาณควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่นเดียวกับงานวิจัยกระแสหลักที่มียาโออิ เป็นวัตถุของการศึกษา^{๒๕}

การสำรวจของเทอร์เนอร์ทำให้ย้อนกลับมาองงานวิจัยเรื่องยาโออิของไทยแล้วพบว่าเข้าข่ายลักษณะดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือผลงานส่วนใหญ่พยายามให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น งานวิจัยของธันว์ทิพย์ ศรีสุตา (๒๕๔๘) และญาณธร เจียรรัตน์สกุล (๒๕๕๐) อันเป็นงานชิ้นบุกเบิก ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่าสาขาวิชา มีส่วนกำหนดวิธีการวิจัยยาโออิอย่างมาก งานที่พยายามสร้างความสมดุลดังกล่าวส่วนใหญ่จึงอยู่ในกลุ่มสังคมศาสตร์มากกว่ามนุษยศาสตร์^{๒๖} ส่วนที่น่าสนใจคือผลงานในสาขามนุษยศาสตร์ที่พยายามศึกษายาโออิผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเฉพาะ หรือหากกล่าวให้ชัดกว่านั้นคือศึกษาผ่านการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) อันเป็นการฝึกฝนหลักของนักวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะนักวรรณกรรมศึกษา^{๒๗}

ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษานวนิยายยาโออิที่เป็นงานต้นฉบับมีอยู่จำนวนหนึ่ง รื่นฤทัย สัจจพันธุ์รวมงานเขียนกลุ่มนี้ ในแนวโน้มนวนิยายไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะวรรณกรรมที่สร้างสรรค์และรับผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๕๐ ข้อเสนอทางวิชาการของรื่นฤทัยเน้นการแนะนำลักษณะกว้างๆ ของยาโออิและงานเขียนกลุ่มข้างเคียง โดยให้ความเห็นไว้ตอนหนึ่ง ว่าผู้เขียนงานกลุ่มนี้ “ขาดประสบการณ์การอ่านและ

^{๒๓} Simon David Turner, “Interdisciplinary Approaches to Yaoi Manga: A Review”, *Journal of Graphic Novels and Comics*, 9, 5 (2018) pp. 458-472.

^{๒๔} งานของแรดเวย์พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๙๘๔ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ใน ค.ศ. ๑๙๙๑ ผลงานชิ้นนี้ยังคงถือว่าเป็นงานที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดชิ้นหนึ่งในการศึกษาวิจัยนวนิยายโรมานซ์ นอกจากนั้นแรดเวย์ยังเสนอการวิเคราะห์โครงสร้างนวนิยายโรมานซ์ด้วยเช่นกัน แต่ยังคงหยิบยืมวิธีการมาจากโครงสร้างนิยม (structuralism) โดยเฉพาะความคิดของวลาดิมีร์ พรอพพ์ (Vladimir Propp).

^{๒๕} Simon David Turner, “Interdisciplinary Approaches to Yaoi Manga: A Review”, p. 460.

^{๒๖} การวิจัยในสาขาวารสารศาสตร์ ซึ่งอาจจัดเป็นแขนงหนึ่งของสังคมศาสตร์ได้นั้นยังให้ความสำคัญแก่ผู้ประพันธ์ยาโออิด้วย นอกเหนือจากแฟน ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ในตัวบุคคลอาจมีบทบาททั้งในฐานะนักประพันธ์และในฐานะแฟนได้ การต่อรองบทบาทดังกล่าวและการต่อรองกับโลกภายนอก แสดงให้เห็นฐานคิดแบบวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ที่น่าจะขยายผลต่อไปอีกในอนาคตได้ ดูเพิ่มเติมใน อรรถวรรณ วิทยวรรณกุล, “ผู้หญิงกับการสร้างนวนิยายชายรักชาย” (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙).

^{๒๗} การทบทวนวรรณกรรมยาโออิในภาษาไทยเพิ่มเติมใน นัทธณีย์ ประสานนาม, “อยู่กับแฟน: ตัวบทยาโออิของไทยกับวัฒนธรรมมวลชนในบริบทข้ามสื่อ”, ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๑๒* (นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๑) หน้า ๕๘๐-๕๘๖

การเขียน [...] เรื่องจึงมักซ้ำๆ กัน ขาดความสมจริงในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง มีความผิดพลาดเรื่องข้อมูล ขาดการรู้จักและรู้สึกจริง ใช้ภาษาไม่เป็น ไม่ถูก มักใช้บทสนทนา เพราะขาดคลังคำในการใช้บรรยายหรือพรรณนา”^{๒๘} นอกจากนั้น ในมุมมองของรีนฤทัย การนำเสนอฉากเพศสัมพันธ์ ที่โจ่งแจ้ง “ไม่ได้สะท้อนวิถีชีวิตของวรรณกรรมมากเท่ากับวิถีชีวิตของสังคมไทย”^{๒๙} จากความเห็นดังกล่าวทำให้การศึกษานวนิยายยาโออิถูกตั้งคำถามเรื่อง “คุณค่า” ทั้งคุณค่าในเชิงสุนทรียภาพและระบบคุณค่าของผู้ศึกษาเอง แต่สิ่งที่น่าสังเกตอย่างยิ่งจากความเห็นของรีนฤทัยคือ ในการประเมินคุณค่าเชิงสุนทรียภาพของนวนิยายยาโออิและกลุ่มข้างเคียงยังคงกลับไปหาคำอธิบายประกอบพื้นฐานของบันเทิงคดี ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร (ผนวกกับการดำเนินเรื่อง) และบทสนทนา หลักการประเมินค่าดังกล่าวใช้ได้กับงานประเภทเรื่องเล่าหรือประเภทบันเทิงคดีทั่วไป ยังไม่ได้พิสูจน์ให้เห็นลักษณะเฉพาะของนวนิยายยาโออิแต่อย่างใด

การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของนวนิยายยาโออิจึงเป็นภารกิจของนักวิจัยจำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า สุภาวรัชต์ วัฒนทัพ (๒๕๕๖) ศึกษาภาพแทนคนรักเพศเดียวกันในนวนิยายยาโออิหรือนวนิยายวายจากสื่ออินเทอร์เน็ต แนวการศึกษาของสุภาวรัชต์ ยังคงพึ่งพาองค์ประกอบพื้นฐานของบันเทิงคดี เธอพบว่า โครงเรื่องในงานที่ศึกษามักสร้างปมปัญหาเกี่ยวกับความรักโดยจบลงด้วยความสุขสมหวัง แก่นเสนอความรักของคนรักเพศเดียวกันที่ไม่ต่างกับคนรักต่างเพศในสังคม ตัวละครมักเป็นคนรักเพศเดียวกัน ช่วงวัยรุ่นซึ่งอยู่ในวัยเรียนหรือวัยทำงานที่มีรูปลักษณะงดงาม สุภาวรัชต์ยังได้เสนอข้อค้นพบที่สำคัญอีกตอนหนึ่งว่านิยายวายเต็มไปด้วยจินตนาการและความไม่สมจริงเกี่ยวกับความรักระหว่างตัวละครเอกตามขนบพาฝันไม่ได้แสดงให้เห็นปัญหาหรือความทุกข์ใจ ของคนรักเพศเดียวกัน^{๓๐} การศึกษางานที่เป็นกลุ่มยังพบได้ในงานของ สุชาดา อมรศิริกุล (๒๕๕๙) ที่ศึกษานวนิยายยาโออิ (ในงานวิจัยสุชาดาเรียกว่า “Boy’s Love” ซึ่งน่าจะหมายถึง “Boys’ Love”) ของสำนักพิมพ์ทูปีเลิฟ (2BLove) โดยเน้นที่ลักษณะอันแบบฉบับของพระเอกและนายเอก^{๓๑}

ในการพิสูจน์ลักษณะเฉพาะของนวนิยายยาโออิ ผู้เขียนบทความเห็นว่าอาจมีแนวทางศึกษาอื่นหรืออาจผานแนวทางศึกษาที่มีมาก่อนเข้ากับข้อเสนอใหม่ ข้อเสนอเบื้องต้นต่อการวิเคราะห์และประเมินค่านวนิยายยาโออิผ่านองค์ประกอบบันเทิงคดีหรือองค์ประกอบนวนิยายเป็นดัชนีที่สะท้อนการสอนเรียนด้านวรรณกรรมวิเคราะห์หรือวรรณกรรมวิจารณ์ในบริบทไทยเอง การพินิจที่องค์ประกอบเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการศึกษางานเขียนที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนบทความรู้สึกขัดข้องคือ การเพ่งเล็งที่ “ความสมจริง” ของนวนิยายที่พบในข้อสังเกตทั้งของรีนฤทัยและของสุภาวรัชต์ ซึ่งดูเหมือนว่า “ความสมจริง” และการทำงานผานกันขององค์ประกอบต่างๆ หรือ “เอกภาพ” ของงานเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาเหล่านี้ เป็นที่มาของบทความนี้ ผู้เขียนบทความขอเสนอว่าการพินิจองค์ประกอบนวนิยายจะทำได้แหลมคมขึ้นด้วยการมองควบคู่ไปกับขนบของนวนิยายโรมานซ์ และเราสามารถมองเห็นคุณค่าของนวนิยายยาโออิได้โดยไม่ต้องอ้างอิงกับความสมจริงเสมอไป

^{๒๘} รีนฤทัย สัจจพันธุ์, *อ่านวรรณกรรม Gen Z* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๕๙) หน้า ๘๕.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

^{๓๐} สุภาวรัชต์ วัฒนทัพ, “ภาพแทนคนรักเพศเดียวกันในนวนิยายวายจากสื่ออินเทอร์เน็ต” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๓๑} สุชาดา อมรศิริกุล, “ตัวละครพระเอก-นายเอกในวรรณกรรม Boy’s love”, ใน *รวมบทความวิจัยการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ ๖* (ชลบุรี: คณะกรรมการดำเนินงานฯ, ๒๕๕๙).

บทความนี้จะทดลองแนวทางวิเคราะห์ที่ผนวกลักษณะสำคัญของยาโออิในฐานะนวนิยายโรมานซ์ เข้ากับการอาศัยองค์ประกอบบันเทิงคดีอันเป็นวิธีที่แพร่หลายกว่า กรณีศึกษาที่จะนำมาทดสอบกับแนวทางดังกล่าวคือนวนิยายเรื่อง *รักนี้บังเอิญคือคุณ My Accidental Love is You* (ต่อไปจะเรียกอย่างย่อว่า *รักนี้บังเอิญคือคุณ*) ของ MAME (นามปากกาของ อรพรรณ วิชญวรรณกุล) สาเหตุที่เลือกนวนิยายเรื่องนี้ เพราะเป็นนวนิยายยาโออิที่ได้รับความนิยมมาก รักนี้บังเอิญคือคุณมีฉบับที่ดัดแปลงเป็นละครชุดหรือซีรีส์ ทางโทรทัศน์โดยปรับชื่อเป็น *บังเอิญรัก (Love by Chance the Series)* กำกับโดยศิวัจน์ สวัสดิ์มณีกุล สร้างโดย Wabi-Sabi Studio ใน พ.ศ. ๒๕๖๑ ซีรีส์เรื่องนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศไทยและในระดับนานาชาติ ปัจจุบันดังกล่าวผลักดันให้นวนิยายยาโออิต้นฉบับเรื่องนี้แปลเป็นภาษาจีนใน พ.ศ.๒๕๖๒ โดยประกาศสร้างภาคต่อแล้วเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๒ นอกจากนั้นยังมีผลงานของนักเขียนคนเดียวกัน ดัดแปลงเป็นซีรีส์ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ ในเรื่อง *Tharn Type the Series เกลียดคนมาเป็นที่รักกันซะดีๆ* นวนิยายเรื่องนี้อยู่ใน “จักรวาล” นวนิยายของนักเขียน คนเดียวกัน จึงมีตัวละครบางตัวปรากฏในนวนิยายทั้งสองเรื่อง ลักษณะที่มีการอ้างอิงกับตัวบทอื่น (referentiality) อย่างสูงนี้เป็นลักษณะเด่นของงานในกลุ่มนี้ด้วย โดยสรุปแล้ว นวนิยายเรื่อง *รักนี้บังเอิญคือคุณ* น่าจะเป็นตัวแทนของนวนิยายยาโออิ ร่วมสมัยได้ การทดสอบนวนิยายเรื่องนี้ด้วยแนวทางศึกษาในบทความนี้จึงน่าจะให้ผลที่น่าพอใจ

รักนี้บังเอิญคือคุณ เล่าเรื่องความรักความสัมพันธ์ของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ของมหาวิทยาลัยที่มีวิทยาเขตอยู่ชานเมืองกรุงเทพฯ (ฉากท้องเรื่องได้รับแรงบันดาลใจจากมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา) นวนิยายสองเล่มจบเรื่องนี้นำเสนอความสัมพันธ์ ของตัวละครสองคู่ ตัวละครเอกคู่แรกที่ถือเป็นคู่หลักคือ เอ้ (พระเอก/เซเมะ) กับ พิท (นายเอก/อุเคะ) ทั้งสองพบกันด้วยความบังเอิญ เมื่อเอ้ช่วยพิทที่เกือบถูกรถชน เอ้ช่วยพิทจากทรมป์ คนรักเก่าของพิทที่มุ่งกรรโชกทรัพย์เขา ความสัมพันธ์ของคนทั้งสองพัฒนาขึ้นตามลำดับ ระหว่างนั้นตัวละครคู่รองคือ ตินฉฉ (พระเอก/เซเมะ) กับ แคน (นายเอก/อุเคะ) ก็พัฒนาขึ้นเช่นกัน แคนเป็นนักฟุตบอลทีมเดียวกับเอ้ ในขณะที่ ตินฉฉเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่วิทยาลัยนานาชาติของพิท อุปสรรคที่เกิดขึ้นในโครงเรื่องเป็นระยะ คือ ความไม่เข้าใจกัน ความรู้สึกหึงหวง การเรียนรู้ที่จะยอมรับความรู้สึกของตนเอง และการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของตัวละคร เมื่อพิจารณาโครงเรื่องแล้วพบว่าคู่เอ้/พิท ถือครองพื้นที่ในโครงเรื่องหลัก ในช่วงปลายเรื่องทรมป์กลับมาลักพาตัวพิท เอ้ไปช่วยเหลือไว้ได้ แต่เป็นเหตุให้พ่อของพิทที่อยู่ต่างประเทศมาพรากพิทไป เวลาผ่านไปหลายปี เอ้/พิทจึงกลับมาพบกันอีกครั้งแล้วสร้างครอบครัวด้วยกัน

การวิเคราะห์องค์ประกอบพื้นฐานของบันเทิงคดี ผู้เขียนบทความอ้างอิงจากคำจำกัดความใน *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม* ของราชบัณฑิตยสภา (๒๕๖๑) เป็นหลักโดยถือว่าเป็นแหล่งอ้างอิงที่ทรงอิทธิพลมากที่สุด แหล่งหนึ่งประกอบกับสูตรการวิเคราะห์องค์ประกอบของบันเทิงคดีที่ปรากฏซ้ำๆ ในงานวิจัยด้านวรรณกรรมในประเทศไทย องค์ประกอบทั้งหมดประกอบด้วย โครงเรื่อง (plot) ตัวละคร (character) ฉากท้องเรื่อง (setting) และบทสนทนา (dialogue)^{๓๒} โดยจะแสดงให้เห็นว่าความซับซ้อนของนวนิยายยาโออิสามารถแสดงให้เห็นได้ในเบื้องต้นหากพิจารณาองค์ประกอบบันเทิงคดีในฐานะหน่วยที่ทำงานร่วมกัน

^{๓๒} ปรับจากที่ราชบัณฑิตยสภาระบุว่า “บันเทิงคดีส่วนใหญ่มีส่วนประกอบ ๔ อย่างคือ ฉากท้องเรื่อง เหตุการณ์ (หรือโครงเรื่อง) ตัวละคร และผลสืบเนื่อง” ราชบัณฑิตยสภา, *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม*, หน้า ๔๗๓; ดูแนวทางวิเคราะห์บันเทิงคดีที่ซับซ้อนกว่านี้ใน สรณัฐ ไตรรงค์, *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๐).

องค์ประกอบแรกคือโครงเรื่อง การวิเคราะห์โครงเรื่องในคำจำกัดความของพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมสะท้อนโต้ตอบ กับสูตรการวิเคราะห์โครงเรื่องที่ปรากฏในงานวิจัยวรรณกรรมไทย กล่าวคือ เน้นเอกภาพของโครงเรื่องตามนัยของอาริสโตเติล (Aristotle) รวมทั้งความแตกต่างระหว่างโครงเรื่องกับเนื้อเรื่อง (หรือที่ในบางตำราเรียก “ตัวเรื่อง”) ที่อ้างอิงจากหนังสือ *Aspects of the Novel* (พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๙๒๗) โดย อี.เอ็ม. ฟอรัสเตอร์ (E. M. Forster) อันนำไปสู่การวินิจฉัย “ความเป็นเหตุเป็นผลกัน” ที่ควรปรากฏในโครงเรื่อง^{๓๓} การสร้างความเป็นเหตุเป็นผลกันระหว่างการกระทำ (action) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโครงเรื่องทำได้ผ่านการสร้างความขัดแย้ง ความขัดแย้งหลักของเรื่อง *รักนี้บังเอิญคือคุณ* คือความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (man vs man) อันเป็นความขัดแย้งพื้นฐานระหว่างตัวละครเอกก่อนที่จะคลี่คลายกลายเป็นความรักและจบอย่างมีความสุข นอกจากนั้น ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ยังเกิดขึ้นในโครงเรื่องย่อย เช่น ความขัดแย้งระหว่าง พิท vs ทรมป์, ตินณ vs ตูลย์ (พี่ชายต่างแม่ของตินณ), พิท vs ชมพู (เด็กผู้หญิงที่มาหลงรักเอ้), เอ้ vs เดหลี (เพื่อนวัยเด็กผู้หลงรักพิท), พิท vs ธนภูมิ (พ่อของพิท)

ส่วนการวิเคราะห์ตัวละคร ในงานวิชาการภาษาไทยเน้นจำแนกประเภทตัวละครผ่านเกณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ ประเภทที่จำแนกตามความซับซ้อนของตัวละคร (ตัวละครมิติเดียว และตัวละครหลายมิติ) การจำแนกตามพัฒนาการตัวละคร (ตัวละครคงที่ และตัวละครพลวัต) และการจำแนกตามหน้าที่หรือบทบาทที่ต่างกัน (พระเอก/ตัวเอก ตัวโกง และตัวเปรียบต่าง)^{๓๔} หากพินิจเฉพาะพัฒนาการของตัวละครใน *รักนี้บังเอิญคือคุณ* เราจะเห็นพัฒนาการที่ชัดเจนได้เฉพาะตัวละครเอกเท่านั้น พัฒนาการดังกล่าวเห็นได้จาก พิทกลายเป็นคนเข้มแข็งขึ้นเมื่อได้รักเอ้ เอ้กลายเป็นคนอ่อนโยนขึ้นเมื่อได้รักพิท และตินณ ที่กลายเป็นคน ที่กลับมาเชื่อในความดีของมนุษย์อีกครั้งเมื่อได้รักกับแคน แคนมองเห็นความรู้สึกของคนอื่นอย่างลึกซึ้งมากขึ้นจากแต่เดิมที่มองโลกอย่างไม่จริงจัง การกำหนดพัฒนาการของตัวละครนี้ค่อนข้างแน่นแฟ้นกับพัฒนาการของโครงเรื่องและการวางองค์ประกอบของโครงเรื่อง

อีกองค์ประกอบหนึ่งคือฉากท้องเรื่อง (setting) อันประกอบด้วย สถานที่จริงๆ ทางภูมิศาสตร์และลักษณะของสถานที่ การดำเนินชีวิตของตัวละคร เวลาหรือสมัยที่เหตุการณ์เกิดขึ้น และภาวะแวดล้อม เช่น ศีลธรรม และสังคม^{๓๕} กล่าวเฉพาะฉากท้องเรื่องที่เป็นสถานที่คือ มหาวิทยาลัย และบ้านของตัวละคร ซึ่งสัมพันธ์กับฉากท้องเรื่องที่เป็น “ภาวะแวดล้อม” กล่าวคือ ตัวละครเอกสังกัดอยู่กับฉากท้องเรื่องที่เป็นมหาวิทยาลัยจึงสังกัดอยู่ในวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย เหตุการณ์หรือการกระทำที่เกิดขึ้น ในโครงเรื่องจึงถูกกำกับด้วยวัฒนธรรมดังกล่าว เช่น การอยู่หอพักมหาวิทยาลัย การเข้าชั้นเรียน การเข้าร่วมกิจกรรม ของมหาวิทยาลัย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกีฬาและนันทนาการ ส่วนฉากท้องเรื่องที่เป็นบ้านของตัวละครก็สะท้อนให้เห็นพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครอื่น เช่น บ้านของพิทเป็นคฤหาสน์ใหญ่โต แต่ผู้อาศัย

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๔.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒-๙๓.

^{๓๕} ผู้เขียนบทความไม่รวม “ภาวะจิตใจและอารมณ์ของตัวละคร” ที่ราชบัณฑิตยสภาระบุว่าเป็นส่วนหนึ่งของฉากท้องเรื่องในส่วนนี้ เพราะไม่แน่ใจว่านัยที่ราชบัณฑิตยสภาต้องการสื่อคืออะไร ลักษณะดังกล่าวอาจผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของฉากท้องเรื่องได้ก็ต่อเมื่อ ระบุอย่างชัดเจนว่า ภาวะจิตใจและอารมณ์ดังกล่าวแสดงผ่านฉากท้องเรื่อง หรือมีความสัมพันธ์ในทางกลับกันที่ ฉากท้องเรื่องมีอิทธิพลต่อภาวะจิตใจและอารมณ์ดังที่ผู้เขียนบทความจะกล่าวถึงต่อไป เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๓.

เท่าที่ปรากฏล้วนเป็นหญิง อันเป็นส่วนบ่มเพาะบุคลิกภาพอันอ่อนโยนของพีท ในขณะที่บ้านของดิฉันก็เป็น
คฤหาสน์ใหญ่โตเช่นกัน แต่ผู้อาศัยส่วนใหญ่ เป็นชาย จึงเต็มไปด้วยความห่างเหินเหินชา เปรียบต่างกับบ้าน
ของเอ้ที่เป็นร้านอาหาร และอยู่อย่างครอบครัวขยาย เพศของสมาชิกครอบครัวมีสัดส่วนไม่ต่างกันนัก เช่น
เดียวกับครอบครัวของแคนที่มีสมาชิกพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้า

ราชบัณฑิตยสภาระบุว่าคุณค่าของบทสนทนาในบันเทิงคดีคือ ช่วยในการดำเนินเรื่อง สะท้อนลักษณะนิสัย
ความคิดเห็น และบุคลิกภาพของผู้พูด สร้างความประทับใจในความเป็นธรรมชาติ มีความหลากหลายในเรื่อง
คำที่ใช้ ช่วยผ่อนคลายความเครียด แก่ผู้อ่านหลังอ่านข้อความที่เคร่งเครียดจริงจังหรือข้อความเชิงอธิบาย^{๓๖}
บทสนทนาในนวนิยายอาโอะมีความสำคัญมาก เนื่องจากงานเขียนประเภทนี้ใช้บทสนทนาในการเล่าเรื่อง
มากกว่าผู้เล่าเรื่อง บทสนทนาใน *รักนี้บังเอิญคือคุณ* เต็มไปด้วยภาษาปากและคำหยาบในอยู่ในชีวิตประจำวัน
ของตัวละคร ส่วนการเลือกให้ผู้เล่าเรื่องส่วนใหญ่ใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ ๑ ที่เป็นผู้เล่าประสบการณ์
ของตนเอง (I-protagonist) โดยเปลี่ยนตัวละครเจ้าของเสียงเล่าไปเรื่อยๆ เพื่อให้เล่าผ่านสายตาและความคิด
ของตัวละครนั้นๆ นอกจากนั้นยังมีผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ ๓ แบบสัพพัญญูหรือแบบผู้รู้ (omniscient)
แทรกเข้ามาเป็นระยะด้วย ในการวิเคราะห์บทสนทนาที่พบได้ทั่วไป นิยมคัดข้อความที่เป็นบทสนทนาของ
ตัวละครแล้วพยายามอธิบายว่าสอดคล้องกับอุปนิสัยของตัวละครอย่างไร ซึ่งอาจไม่ช่วยให้เข้าใจตัวบทที่
วิเคราะห์ได้ดีขึ้นมากนัก มีพักต้องกล่าวถึงการทำความเข้าใจตัวบทที่วิเคราะห์ในฐานะตัวแทนของวรรณกรรม
ประเภทใดประเภทหนึ่งซึ่งการวิเคราะห์บทสนทนาอาจพาไปไม่ถึง

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔.

“ยิ่งใกล้กับเธอเท่าไรยิ่งเจอกับความอُنใจ”: นวนิยายยาโออิกับการวิเคราะห์โครงสร้างนวนิยายโรมานซ์

ก่อนที่จะเฉลยว่าเราจะนำผลการวิเคราะห์องค์ประกอบพื้นฐานของบันเทิงคดีมายกระดับจนนำไปสู่การศึกษานวนิยายยาโออิในฐานะนวนิยายโรมานซ์ได้อย่างไร ขอให้หวนกลับไปพิจารณาคำจำกัดความของโรมานซ์ก่อน พาเมลา รีจิส (Pamela Regis) กล่าวถึงคำจำกัดความของนวนิยายโรมานซ์โดยสังเขปว่า “บันเทิงคดีร้อยแก้วที่เล่าเรื่องการเกี้ยวพาราสีและการสมรส สมรักของตัวละครหนึ่งตัวหรือมากกว่านั้น”^{๓๓๗} จริงอยู่ที่คำจำกัดความนี้ได้รับความนิยมมากที่สุด แต่ยังมีนักวิชาการบางส่วน ที่นำไปขยายความจนเห็นลักษณะของนวนิยายโรมานซ์ได้เด่นชัดขึ้น เช่น คริสติน แรมสเดล (Kristin Ramsdell) ผู้เสนอว่านวนิยายโรมานซ์ควรประกอบด้วยลักษณะสี่ประการ ได้แก่ ๑) โครงเรื่องต้องเน้นการพัฒนาความรักความสัมพันธ์หรือการเกี้ยวพาราสีระหว่างตัวละครเอก (คุณสมบัติข้อนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากพาเมลา รีจิส) ๒) ต้องมีตอนจบอันน่าพึงใจ ที่นิยมเรียกว่า “HEA (Happily Ever After)” (มีความสุขชั่ววันรันดร์) ทั้งนี้ความพึงใจที่ว่าเกินความหมายมากกว่าการหมั้นหมายหรือการสมรส ๓) เรื่องต้องผูกพันกับอารมณ์ผู้อ่านอย่างลึกซึ้ง โดยพาพวกเขาเข้าไปร่วมอยู่ในกระบวนการเกี้ยวพาราสี ๔) แม้ว่าจะมีหลายอย่างเกิดขึ้นในโรมานซ์ แต่ปัญหาเกี่ยวกับความรักเองเป็นปัญหาสุดท้ายที่จะคลี่คลาย (ถ้าในเรื่อง มีความลึกกลับหรือความขัดแย้งอื่นสิ่งเหล่านั้นจะคลี่คลายได้ก่อน)^{๓๓๘}

จากคำจำกัดความของแรมสเดลข้างต้นยิ่งย้าให้เห็นว่า “โครงสร้าง” หรือ “สูตร” ในนวนิยายโรมานซ์ เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาเพื่อเข้าใจประเภทวรรณกรรมได้อย่างถ่องแท้ ดังนั้นผู้เขียนบทความขอเสนอการวิเคราะห์องค์ประกอบของนวนิยาย โรมานซ์โดยกลับไปที “โครงสร้าง” ที่พาเมลา รีจิส สังเคราะห์ไว้ในหนังสือ *A Natural History of the Romance Novel* ซึ่งเป็นที่อ้างอิงอย่างกว้างขวาง ในหนังสือเล่มนี้ รีจิสเสนอคุณค่าของนวนิยายโรมานซ์ที่สัมพันธ์กับระบบคุณค่าของผู้หญิง ให้คำจำกัดความของนวนิยายโรมานซ์ แนะนำพัฒนาการของประเภทวรรณกรรมโดยสังเขป และยกกรณีศึกษานวนิยายโรมานซ์ ที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ รีจิสแบ่งองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์เป็นแปดประการ^{๓๓๙} เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า องค์ประกอบที่รีจิสเสนอนั้นสัมพันธ์กับพัฒนาการของโครงเรื่องนับตั้งแต่เปิดเรื่องจนถึงปิดเรื่อง เราอาจพิจารณาองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์กับองค์ประกอบที่พบในนวนิยาย *รักนี้บังเอิญคือคุณ* ได้ดังนี้

องค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์	คำอธิบาย	นวนิยาย รักนี้บังเอิญคือคุณ (เน้นโครงเรื่องหลัก: ความสัมพันธ์ระหว่างเอ็กกับพีท)
การวาดภาพสังคม (society defined)	สังคมที่เป็นฉากท้องเรื่องในนวนิยายโรมานซ์มักเป็นสังคมที่บกพร่อง ล้าหลัง หรือศีลธรรมถดถอย โดยมีกีดกันบังคับตัวละครเอกหญิงและชาย	การวาดภาพสังคมคือสังคมที่ยังมีความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน (homophobia) ทำให้พีทต้องขังใจจนเกือบถูกรถชน สังคมที่อำนาจทางเศรษฐกิจมีความสำคัญ และภาพสังคมอีกภาพหนึ่งคือสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัย

^{๓๓๗} Pamela Regis, *A Natural History of the Romance Novel*, p. 19.

^{๓๓๘} Kristin Ramsdell, *Romance Fiction: A Guide to the Genre* (2nd ed.) (Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 2012), p. 4.

^{๓๓๙} Pamela Regis, *A Natural History of the Romance Novel*, pp.30-38.

องค์ประกอบของ นวนิยายโรมานซ์	คำอธิบาย	นวนิยาย รักนี้บังเอิญคือคุณ (เน้นโครงเรื่อง หลัก: ความสัมพันธ์ระหว่างเอ้กับพีท)
การพบ (meeting)	การพบกันครั้งแรกระหว่างตัวละครเอก ร้องรอยความ ขัดแย้งก็นำเสนอผ่านองค์ประกอบนี้	เอ้ช่วยพีทจากการถูกรังคน ความขัดแย้งสัมพันธ์กับฐานะ ทางเศรษฐกิจและประสบการณ์เกี่ยวกับโลกของตัวละคร การพบที่เอ้เป็นฝ่ายช่วยเหลือพีทกลายเป็นโครงแบบ (pattern) ของการพบกันครั้งต่อๆ มา ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างตัวละครพัฒนาขึ้น
สิ่งกีดขวาง (barrier)	ความขัดแย้งที่ทำให้ตัวละครเอกลงเอยกันไม่ได้ สิ่งกีด ขวางภายนอกคือ สภาพแวดล้อมที่ตัวละครดำรงอยู่ สภาพสังคมที่วาดไว้ตอนต้นเรื่อง สถานะทางเศรษฐกิจ กฎเกณฑ์ทางสังคม ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ และสิ่งกีด ขวางภายในมาจากทัศนคติ อารมณ์ คุณค่า และความเชื่อ ที่ต่างฝ่ายต่างยึดถือ การจัดสิ่งกีดขวางมักเกิดขึ้น จากอิสรภาพที่ตัวละครเอกหญิงได้รับจากการอบ บังคับทางสังคม ชุมชน ศาสนา การปลดปล่อยเป็น แหล่งสำคัญของความสุขในการปิดเรื่องด้วยความสุข ในนวนิยายโรมานซ์	สิ่งกีดขวางคือสภาพสังคมที่วาดไว้ข้างต้น พีทคิดว่าตนเอง ในฐานะคนรักเพศเดียวกันนั้นน่ารังเกียจ เอ้ไม่น่าจะรักเขาได้ และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ตีตนค้อยเข้ามาขัดขวางเพราะ รู้สึกว่าการไม่เหมาะสมกับเอ้ (ในแง่ฐานะทางเศรษฐกิจ) สิ่ง กีดขวางย้อนกลับมาปรากฏอีกครั้งจากพีทอีกครั้ง เมื่อพ่อของพีท ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจและกฎหมายพรากพีทไปจากเอ้
ความดึงดูดใจ (attraction)	เงื่อนไขที่ทำให้ตัวละครเอกเกาะเกี่ยวซึ่งกันนานพอที่ จะข้ามผ่านสิ่งกีดขวาง ความดึงดูดใจมีที่มาจากส่วน ผสมระหว่างความชมชอบทางเพศ มิตรภาพ การมี จุดหมายร่วมกัน ความคาดหวังของสังคม และเงื่อนไข ทางเศรษฐกิจ	ความดึงดูดใจเกิดจากเอ้รู้สึกต้องการปกป้องพีท และพีทรู้สึก ต้องการการปกป้องจากเอ้ นอกจากนั้นแล้ว พีทเคยถูกทรมาน ทำร้ายด้วยคำลวง เขาจึงบูชาความรักของเอ้ผู้รักษาคำพูดและ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาหลายปี
การเผยความรู้สึก (declaration)	เป็นตัวแทนของการพังทลายของสิ่งกีดขวาง ในเรื่องที่ มีตัวละครเอกหญิงเป็นศูนย์กลาง การเผยความรู้สึกมัก จะอยู่ปลายเรื่องหลังจากการเลือกคู่ โดยอาจแยกกัน ระหว่างตัวละครเอกหญิงชาย	การเผยความรู้สึกของคนทั้งสองเกิดขึ้นที่สนามฟุตบอล (การ จูบครั้งที่ ๓) และอีกครั้งในห้องล็อกเกอร์ เมื่อเอ้ไม่อาจทนเห็น ตีตนค้อยอยู่ใกล้พีทได้ (เพศสัมพันธ์ภายนอกครั้งแรก)
การตายเป็นพิธี (point of ritual death)	ช่วงเวลาในเรื่องที่การคลายปะทะขัดแย้งที่วาดหวังดู เหมือนเป็นไปไม่ได้ และสิ่งกีดขวางในเรื่องแข็งแรงเกิน กว่าจะฝ่าข้ามไป เป็นจังหวะสุดท้ายของเรื่องที่จะสร้าง วิกฤตอันโศกเศร้าสูงสุดก่อนจะคลี่คลาย ตัวละครเอก หญิงมักเป็นเป้าของความตายเชิงพิธีกรรม	ช่วงเวลาสามปีที่พีทต้องไปอยู่ต่างประเทศ และเอ้ต้องยอม จำนนต่อประกาศิตจากพ่อของพีท
การระลึกได้ (recognition)	ตัวละครเอกหญิงคือศูนย์กลางตอนที่แสดงการระลึกได้ หากสิ่งกีดขวางอยู่ภายนอก สิ่งนั้นจะถูกจัดไปหรือ สูญเสียความสำคัญ ในเรื่องที่สิ่งกีดขวางอยู่ภายใน ตัวละครเอกหญิงจะตระหนักรู้จิตใจของตัวเองดีขึ้น เนื้อหาตลอดทั้งเรื่องเป็นการเรียนรู้ตนเองของเธอ ตัว ละครเอกหญิงจะเห็นตัวละครเอกชายได้ชัดเจนขึ้น และตระหนักในความรักที่เธอมีต่อเขา	พีทได้กลับมาประเทศไทยอีกครั้งและพบว่าเอ้เป็นคนที่มีมา รอรับ เอ้ยังคงเป็นคนเดิมที่มีหัวใจมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง
การสมรสสมรส (betrothal)	เป็นฉากที่ตัวละครเอกร้องขอและตอบรับการสมรส	สิ่งกีดขวางทั้งภายนอกและภายในทลายลง เอ้พีทและกลุ่ม เพื่อนมาเที่ยวทะเล เรื่องจบลงด้วยมิตรภาพและความรัก ที่มีต่อในเล่มพิเศษคือ เอ้และพีทได้สร้างครอบครัวด้วยกัน

ตารางที่ ๒ องค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์ใน รักนี้บังเอิญคือคุณ

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า *รักนี้บังเอิญคือคุณ* มีองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์อย่างสมบูรณ์ นักวิชาการ เห็นว่า การเขียนตามสูตรที่ผู้อ่านคาดเดาได้นี้เองที่ทำให้นวนิยายโรมานซ์เป็นหนังสือที่น่าอ่าน^{๔๐} สิ่งที่ควรอภิปรายเพิ่มเติม เป็นลำดับแรก คือ ลักษณะเฉพาะของนวนิยายยาโออิที่สนทนากับองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์ ประการแรก คือ **การวาดภาพสังคม** ใน *รักนี้บังเอิญคือคุณ* เน้นการไม่เห็นคุณค่าของตัวเองของฟิท เพราะเขารู้สึกว่าเกย์เป็นเพศวิถีที่น่ารังเกียจ “ถ้าผมไม่ชอบผู้ชายก็คงจะดี ถ้าผมชอบผู้หญิงเหมือนผู้ชายคนอื่นๆ ชีวิตคงไม่เป็นแบบนี้” (เล่ม ๑, หน้า ๕) เพื่อเน้นว่าความรัก ที่เขาได้รับจากเอ๊ะจะเปลี่ยนแปลงความคิดของเขาที่มีต่อตัวเองไปอย่างไร ส่วนการวาดภาพสังคมในนวนิยายยาโออิเรื่องอื่น อาจวาดภาพสังคมให้เห็นพื้นฐานอย่างอื่น เช่น สังคมที่บูชาความสามารถและสวยงาม ทำให้ตัวละครมาพบกันในพื้นที่ ของการประกวดความสามารถและความงาม (นวนิยายยาโออิชุด *เดือนเกี้ยวเดือน* ของ Chiffon_cake) หรือสังคมที่มองว่าผู้ชายเจ้าชู้คือคนทรงเสน่ห์ (นวนิยายยาโออิเรื่อง *ทฤษฎีจิบเธอ* ของ JittiRain) ตัวอย่างอื่นที่ยกมาอ้างถือว่า “เข้าสูตร” อยู่ เพราะภาพสังคมมักนำไปสู่**สิ่งกีดขวาง** และการคลี่คลายของความขัดแย้งคือ**สิ่งกีดขวาง** พังทลายลง ในสังคมเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน ตัวละครเอกจะพบคุณค่าของตนเอง ในสังคมที่บูชาความสามารถและความงาม ตัวละครเรียนรู้ที่จะข้ามให้พ้นเส้นเหล่านั้น ส่วนสังคมที่ความเจ้าชู้เป็นระบบคุณค่าที่คนยึดถือ ตัวละครเรียนรู้ที่จะมีรักแท้กับคนเพียงคนเดียว

ด้วยเหตุที่นวนิยายโรมานซ์มีศูนย์กลางเป็นตัวละครเอกหญิง จึงต่างกับนวนิยายยาโออิโดยเฉพาะเรื่อง *รักนี้บังเอิญคือคุณ* ที่เปลี่ยนผู้เล่าเรื่องหรือสลับศูนย์กลางของเรื่องไปเรื่อยๆ ระหว่างที่เรื่องพัฒนาไปข้างหน้า **การเผยความรู้สึกและการระลึกได้** ที่มีศูนย์กลาง ซึ่งในที่นี้ถือว่านายเอกเท่ากับตัวละครหญิง จึงไม่ถึงกับชัดเจน เพราะฟิทเป็นฝ่ายหลงรักเอ๊ะตั้งแต่**การพบตามสูตร** “boy-meets-girl” (ชายหนุ่มพบรักกับหญิงสาว) ส่วนการตายเป็นพิธียังคงมีนายเอกเป็นเป้าอยู่ตามสูตรของนวนิยายโรมานซ์ ด้านสิ่งกีดขวางอันประกอบด้วย ความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกันและความแตกต่างด้านชนชั้นทางเศรษฐกิจนั้น ความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกันที่เคยมีอิทธิพลต่อฟิทสลายไปเพราะความรักจากเอ๊ะที่ทำให้เขามีตัวตน ส่วนสถานะทางเศรษฐกิจไม่มีความหมายในมุมมองของฟิท จนกระทั่งสิ่งกีดขวางทั้งสองด้านกลับมาพร้อมกับพ่อของฟิทในฐานะตัวโกง (villain) แต่ในปลายเรื่องสิ่งกีดขวางพังทลายลงเมื่อฟิทได้รับอิสรภาพเมื่ออายุครบ ๒๑ ปีตามที่ตกลงกันได้ โดยพ่อของฟิทถูกจัดการด้วยความเป็นธรรมทางวรรณศิลป์ (poetic justice) อันหมายถึงการให้รางวัลคนดี และลงโทษคนชั่วในโลกวรรณกรรม ทำให้ป่วยเป็นมะเร็งและไม่อาจจะรานฟิท กับแม่ได้อีก

ที่น่าคิดก็คืออำนาจทางเศรษฐกิจกับความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกันถูกผนึกเข้าไว้ด้วยกันในตัวละครพ่อฟิท การกำจัดตัวละครตัวนี้ทำให้สิ่งกีดขวางพังทลายลงได้ เพราะตัวละครที่เหลือในเรื่องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อภาวะรักเพศเดียวกัน แต่อย่างใด เหตุผลก็เพราะในจินตนาการของผู้หญิงที่สร้างสรรค์และบริโภคยาโออิและงานเขียนแนวข้างเคียงมองว่าโลกของคนรักเพศเดียวกันเป็นโลกในอุดมคติหรือยูโทเปีย (utopia) ในขณะที่โลกของคนรักต่างเพศเป็นโลกอันเลวร้ายหรือดิสโทเปีย (dystopia)^{๔๑} แน่นนอนว่า เมื่อเป็นยูโทเปียความรักของตัวละครจึงไม่จำเป็นต้องนิยามกับเพศวิถีของเกย์เสมอไป ดังที่เอ๊ะเผยความรู้สึกว่า “ไม่เกี้ยวหรอก

^{๔๐} Kristin Ramsdell, *Romance Fiction: A Guide to the Genre*, p. 22.

^{๔๑} Mark J. McLelland, *Male Homosexuality in Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities* (Richmond: Curzon, 2000) p. 87.

ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เอาจริงๆ ถ้าไอ้ความรู้สึกนี่คือกุชอบมึง กูก็ได้เป็นเกย์ เพราะกูรู้สึก กับมึงคนเดียว ไม่ใช่ผู้ชายทุกคน” (เล่ม ๑, หน้า ๑๙๐) ลักษณะอันเป็นอุดมคตินี้เองที่ทำให้การนำ “ความสมจริง” มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่านวนิยายโรมานซ์กระทำได้อย่างไม่สนทนาก เพราะนวนิยายโรมานซ์เสนอสนองความปรารถนาพื้นฐาน ของมนุษย์ที่จะหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริง ชีวิตประจำวัน หรือความจำเจ นวนิยายโรมานซ์จึงทำหน้าที่อย่างเดียวกับกีฬา เกม งานศิลปะ และวันหยุดพักผ่อน นวนิยายโรมานซ์ช่วยให้ผู้อ่านส่วนใหญ่ที่เป็นผู้หญิงหลีกเลี่ยงได้ เช่นเดียวกับที่นวนิยาย ผจญภัยช่วยผู้อ่านผู้ชายให้หลีกเลี่ยง^{๔๒}

สาเหตุที่นำเสนอเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเอ็กกับพีทในตารางที่ ๒ เพราะเมื่อสำรวจภาพรวมในนวนิยายทำให้พบว่า ตีพิมพ์และแคนอยู่ในโครงเรื่องย่อยมากกว่าโครงเรื่องหลัก เขาทั้งสองได้ลงเอยกันก่อนที่จะเหวี่ยงกับพีทอันเป็นเหตุให้พีทถูกพรากจากเอ อย่างรักก็ตาม การวาดภาพสังคมในโครงเรื่องย่อยนี้ไม่ต่างกับโครงเรื่องหลัก เพียงแต่ในชุดความสัมพันธ์ระหว่างตีพิมพ์กับแคน ขนชั้นทางเศรษฐกิจมีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งที่ทั้งผลึกและดิงตัวละครทั้งสองอยู่เสมอ สิ่งกีดขวางในความสัมพันธ์นี้พังทลายลงเมื่อตีพิมพ์ได้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของความจริงใจจากแคน อันเป็นสิ่งที่เขาไม่เคยศรัทธามาก่อน

อีกประเด็นหนึ่งที่ขนบนวนิยายยาโออิมาสนทนากับขนบของนวนิยายโรมานซ์คือ**ความดึงดูดใจรักนี้บังเอิญคือคุณ** นำเสนอให้เห็นว่าความดึงดูดใจมาจากลักษณะภายนอกที่เป็นไปตามขนบของนวนิยายยาโออิม กล่าวคือ ความดึงดูดใจในตัวนายเอกเกิดจากลักษณะที่พระเอกบรรยายว่า “ผิวมันขาวชนิดสะท้อนกับแสงไฟได้ แผ่นท้องแบนราบ ช่วงกระดูกไหปลาร้าสวยรับ กับช่วงคอ” (เล่ม ๑, หน้า ๑๒๐) ในขณะที่นายเอกบรรยายความดึงดูดใจของพระเอกว่า “กลิ่นของเอ้าอาจจะเต็มไปด้วยกลิ่นเหงื่อตามประสาผู้ชายที่คลุกฝุ่นมาทั้งวัน แต่มันไม่ได้เหม็น มันกลับทำให้ผมอยากซุกเข้าไปในอ้อมกอดของคนที่มีกลิ่นแบบผู้ชายแท้ๆ” (เล่ม ๑, หน้า ๙๔) อันเป็นขนบของนวนิยายโรมานซ์ที่กระตุ้นร่ำประสาทสัมผัสและจินตนาการทางเพศ องค์ประกอบเรื่องความดึงดูดใจนี้ยังสัมพันธ์กับการขยายตัวของประเภทย่อยของนวนิยายโรมานซ์คือนวนิยายโรมานซ์แนว กามวิสัย (erotic romance) ซึ่งมีฐานผู้อ่านเป็นผู้หญิงเช่นเดียวกัน^{๔๓} นอกจากนั้นยังมีความต้องการปกป้องดูแลและความปรารถนา ที่จะได้รับการปกป้องดูแลตลอดจนความเชื่อมั่นในความรักของกันและกันที่ยึดเหนี่ยวเอ็กกับพีทไว้จนเรื่องจบลงอย่างมีความสุข

“รักเราจะเป็นนิรันดร์ไม่มีวันคลาย”: ความสรุป

การวิเคราะห์นวนิยายยาโออิมในฐานะนวนิยายโรมานซ์ข้างต้น น่าจะตอบข้อสังเกตที่พามาเล่า รีจิสได้ตั้งไว้ในปาฐกถา เปิดการประชุมประจำปีครั้งที่สองของสมาคมเพื่อการศึกษาโรมานซ์นานาชาติ (International Association for the Study of Popular Romance) เมื่อ ค.ศ.๒๐๑๑ ได้บ้าง รีจิสสังเคราะห์งานศึกษานวนิยายโรมานซ์ที่อยู่ในกระแสหลักจำนวนหนึ่ง แล้วเสนอว่า ผู้ศึกษานวนิยายโรมานซ์ยังคง “ติดค้าง” ต่อนวนิยายโรมานซ์ในแง่ที่เรายังคงเลือกศึกษาจากงานที่เป็นบันเทิงคดีวรรณศิลป์ (literary fiction) มากกว่าบันเทิงคดีเอาใจตลาด (commercial fiction) และในการศึกษาเองได้สร้างทำเนียบวรรณกรรมให้แก่นวนิยายโรมานซ์บางเรื่อง ยิ่งไปกว่านั้น หลายครั้งการศึกษานวนิยายโรมานซ์ที่เป็นตัวแทนยังนำไปสู่การด่วนสรุปข้อ

^{๔๒} Kristin Ramsdell, *Romance Fiction: A Guide to the Genre*, p. 22.

^{๔๓} Ibid., p. 23.

ค้นพบบางอย่างด้วย^{๔๔} บทความนี้จึงตอบสนองต่อข้อสังเกตของริจิสด้วยการหยิบเลือกนวนิยายโรมานซ์ที่ไม่อยู่ในทำเนียบวรรณกรรมทั้งของไทยและของโลกมาศึกษา อันจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของนวนิยายโรมานซ์ทั้งในบริบทไทยและบริบทนานาชาติได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม พาเมลา ริจิส ได้เตือนไว้ว่า การวิเคราะห์นวนิยายโรมานซ์อาจนำไปสู่การเผยให้เห็นว่าโลกอุดมคติในนวนิยายเป็นเพียงมายาภาพ เพราะผู้หญิงยังคงถูกกดขี่ และแม้แต่ในนวนิยายโรมานซ์ชายหญิงรักต่างเพศเอง บรรทัดฐานรักต่างเพศก็กลายเป็นสิ่งที่ย้อนกลับมาผลิตซ้ำว่าตัวละครไม่อาจเป็นอิสระได้อย่างแท้จริง^{๔๕} เพื่อใกล้เคียงกับความคิดดังกล่าว เราอาจนำความเห็นของแคเทอริน เอ็ม. โรช (Catherine M. Roach) เข้ามาสนทนาด้วยในประเด็นนี้ โรชเสนอว่า งานเขียนประเภทนวนิยายโรมานซ์ควรต้องแตกต่างให้ตนเอง และไม่ควรถูกต้องแตกต่างไปพร้อมกัน ในแง่การแก้ต่าง ผู้อ่านและผู้ศึกษา นวนิยายโรมานซ์พยายามแสดงให้เห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ และบทบาทของนวนิยายโรมานซ์ในทำเนียบวรรณกรรมและประวัตินวนิยาย ในขณะเดียวกันก็ยอมรับว่างานเขียนกลุ่มนี้อาจตอกย้ำการเกลียดกลัวผู้หญิง (misogyny) การเหยียดเพศ (sexism) และความวิตกกังวลด้านอื่นๆ ส่วนแง่ที่ไม่ควรถูกต้องแตกต่างคือ โรมานซ์มีธรรมชาติเป็นของตนเอง เป็นความบันเทิง อ่านเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ สร้างความพึงใจในการหลีกหนี เราต้องยอมรับความจริงและอย่าปล่อยให้ใครมาประณามเราได้^{๔๖} ♦

^{๔๔} Pamela Regis, “What Do Critics Owe the Romance?: Keynote Address at the Second Annual Conference of the International Association for the Study of Popular Romance”, *Journal of Popular Romance Studies*. 2, 1 (October 2011) Retrieved from www.jprstudies.org (๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒).

^{๔๕} Ibid.

^{๔๖} Catherine M. Roach, *Happily Ever After: The Romance Story in Popular Culture*, pp. 191-192.

บรรณานุกรม

- ญาณธร เจียรรัตนกุล. YAOI: การ์ตูนเกย์โดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ฉันทิพย์ ศรีสุตา. การวิเคราะห์เนื้อหาและผู้อ่านการ์ตูนแนวยาโอ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- นัทธชัย ประสานนาม. “อยู่กับแฟน: ตัวบทยาคโอของไทยกับวัฒนธรรมมวลชนในบริบทข้ามสื่อ” ใน การประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๑๒, ๕๓๒-๖๒๕. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๑.
- ราชบัณฑิตยสภา. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๑.
- รีณทัย สัจจพันธุ์. อ่านวรรณกรรม Gen Z. กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๕๙.
- ศรัณย์ สิงห์ทน. “การ์ตูนบอยเลิฟ (Boylove): โลกอิสระของผู้หญิง” วารสารร่มพญักษ์ ๒๕, ๓ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๕๐) ๒๓๐-๒๔๘.
- สรณัฐ ไตลังคะ. ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๐.
- สุชาดา อมรศิริกุล. “ตัวละครพระเอก-นายเอกในวรรณกรรม Boy’s love” ใน รวมบทความวิจัยการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ ๖, ๑๑๑-๑๒๐. ชลบุรี: คณะกรรมการดำเนินงานฯ, ๒๕๕๙.
- สุภาวรัชต์ วัฒนทัฬ. ภาพแทนคนรักเพศเดียวกันในนวนิยายวายจากสื่ออินเทอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- อรวรรณ วิชญวรรณกุล. ผู้หญิงกับการสร้างนวนิยายชายรักชาย. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.
- Chiffon_cake. เดือนเกี้ยวเดือน เล่ม ๑-๓. กรุงเทพฯ: เอเวอร์ไว, ๒๕๕๙.
- JittiRain. ทฤษฎีจีบเธอ. กรุงเทพฯ: เอเวอร์ไว, ๒๕๖๐.
- MAME. รักนี้บังเอิญคือคุณ My Accidental Love Is You [เล่ม ๑]-[เล่ม ๒]. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ฟาสต์บุ๊กส์, ๒๕๖๑.
- MAME. รักนี้บังเอิญคือคุณ My Accidental Love Is You [เล่ม Special]. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ฟาสต์บุ๊กส์, ๒๕๖๑.
- Camper, Cathy. “ ‘Yaoi’ 101: Girls Love ‘Boys’ Love’ ” The Women’s Review of Books 23, 3 (May-June 2006) 24-26.
- Gailbraith, Patrick. The Otaku Encyclopedia. Tokyo: Kodansha International, 2009.
- Jackson, Peter A. “An Explosion of Thai Identities: Global Queering and Re-Imagining Queer Theory” Culture, Health & Sexuality 2, 4 (October-December 2000) 405-424.
- Kwon, Jungmin. Straight Korean Female Fans and Their Gay Fantasies. Iowa City: University of Iowa Press, 2019.

- Levi, Antonia. "Introduction" in **Boys' Love Manga: Essays on the Sexual Ambiguity and Cross-Cultural Fandom of the Genre**, 1-8. Antonia Levi, Mark McHarry and Dru Pagliassotti, eds. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 2010.
- Levi, Antonia, McHarry, Mark and Pagliassotti, Dru, eds. **Boys' Love Manga: Essays on the Sexual Ambiguity and Cross-Cultural Fandom of the Genre**. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 2010.
- McLelland, Mark J. **Male Homosexuality in Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities**. Richmond: Curzon, 2000.
- McLelland, Mark and Welker, James. "An Introduction to 'Boys Love' in Japan" in **Boys Love Manga and Beyond: History, Culture, and Community in Japan**, 3-20. Mark McLelland, Kazumi Nagaike, Katsuhiko Suganuma, and James Welker, eds. Jackson: University Press of Mississippi, 2015.
- Mizoguchi, Akiko. "Male-Male Romance by and for Women in Japan: A History and the Subgenres of Yaoi Fictions" **U.S.-Japan Women's Journal** 25 (2003) 49-75.
- Ramsdell, Kristin. **Romance Fiction: A Guide to the Genre** (2nd ed.). Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 2012.
- Regis, Pamela. **A Natural History of the Romance Novel**. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2003.
- Regis, Pamela. "What Do Critics Owe the Romance?: Keynote Address at the Second Annual Conference of the International Association for the Study of Popular Romance" **Journal of Popular Romance Studies** 2, 1 (October 2011) [online] สืบค้นเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒, จาก: www.jprstudies.org. 2011.
- Roach, Catherine M. **Happily Ever After: The Romance Story in Popular Culture**. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2016.
- Turner, Simon David. "Interdisciplinary Approaches to Yaoi Manga: A Review" **Journal of Graphic Novels and Comics** 9, 5 (2018) 458-472.
- Yukari, Fujimoto. "The Evolution of BL as 'Playing with Gender': Viewing the Genesis and Development of BL from a Contemporary Perspective" translated by Joanne Quimby. in **Boys Love Manga and Beyond: History, Culture, and Community in Japan**, 76-92. Mark McLelland, Kazumi Nagaike, Katsuhiko Suganuma, and James Welker, eds. Jackson: University Press of Mississippi, 2015.
- Zsila, Ágnes and Demetrovics, Zsolt. "The Boys' Love Phenomenon: A Literature Review", **Journal of Popular Romance Studies**. 6 (2017) [online] สืบค้นเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒, จาก: www.jprstudies.org. 2017.

อรรถภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี

พระมหาทวาร งามจันทร์^๑

Phramaha Thavorn Ngamchan

ทรงธรรม ปานสกุล^๒

Songtham Pansakun

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและปริวรรตคัมภีร์อรรถภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบาง ฉบับภาษาบาลี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก เป็นอักษรไทย และศึกษาสารัตถะของเรื่อง จากการปริวรรตและศึกษาพบว่า พระอริยวงสาวงโครงเรื่องอรรถภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) ภาคบุรพนิทาน เริ่มตั้งแต่พระจุพนาคเถระดำเนินการสร้างพระบาง หลังจากนั้นพระบางก็เสด็จมาจากลังกาประดิษฐานอยู่ในกรุงอินทปัตถนคร (๒) ภาคปรนิทาน เริ่มตั้งแต่พระเจ้าคำผงครองราชย์ในกรุงศรีสัตนาคนหุต เนรเทศเจ้ายักษ์ฟ้าโอรสออกจากกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้าจุมโอรสเจ้ายักษ์ฟ้าติดตามพระบิดาไปด้วย โดยหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร จากนั้นได้กำลังทหารโดยการสนับสนุนจากพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร มายึดกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้าจุมได้ครองกรุงล้านช้างแล้วกลับมาก่ออินทปัตถนคร เชิญเอาพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับนิมนต์พระปาสมันต์เถระกลับไปกรุงล้านช้าง พระบางถูกอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่เมืองเวียงคำก่อน จากนั้นจึงได้ไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทองอันเป็นเมืองหลวง ณ วัดเชียงกลางและวัดมโนรมย์ตามลำดับในสมัยพระเจ้าหล้าแสนไกลต่อมาสมัยพระเจ้าวิชุลราชได้สร้างวิหารและอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานที่วัดวิชุลมหาราชา

คำสำคัญ : อรรถภาคพุทธรูปนิทาน พระอริยวงสา เจ้าฟ้าจุม วัดวิชุลมหาราชา

^๑ นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student, Master of Arts in Epigraphy in Thai and Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

^๒ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Lecturer, Oriental Language Department, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

บทนำ

พระอัทธมภาค หรือพระบางเป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ มีลักษณะประทับยืนยกพระหัตถ์ ๒ ข้าง ขึ้นเหนือพระอุระ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองประจำอาณาจักรล้านช้าง หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตำนานที่แต่งเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการมาประดิษฐานของพระบางในอาณาจักรล้านช้าง มีหลายฉบับ แต่เป็นสำนวนที่แต่งแบบนิสสัยคือยกคำบาลีขึ้นตั้งเป็นนิกเขปบท แล้วแปลขยายความ ด้วยภาษาถิ่น สำนวนการแปลและแต่งแบบนิสสัยมีแพร่กระจายอยู่ในประเทศลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แสดงว่ามีฉบับที่แต่งเป็นภาษาบาลีอยู่ก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการแปลและแต่งแบบนิสสัยอีกครั้ง

ตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่แต่งด้วยด้วยภาษาบาลีมี ๔ เรื่อง คือ (๑) สิทฺธิคพุทธรูปนิทาน แต่งโดยพระโพธิธรรมาจารย์ (๒) รตนพิมพวงสวณณนา แต่งโดยพระพรหมราชปัญญา (๓) อมรกฎพุทธรูปนิทาน และ (๔) อัทธมภาคพุทธรูปนิทาน ตำนาน ๒ เรื่องหลังนี้ แต่งโดยพระอริยวงศา^๓ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สิทฺธิคพุทธรูปนิทานและรตนพิมพวงสวณณนา เชื่อว่าแต่งในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงต้นพุทธศตวรรษ ที่ ๒๑ สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน^๔ อมรกฎพุทธรูปนิทานยังไม่พบต้นฉบับ ส่วนพระอัทธมภาคพุทธรูปนิทาน ที่แต่งโดยพระอริยวงศา พบต้นฉบับภาษาบาลีในหอสมุดแห่งชาติ ๕ ฉบับ คือฉบับล่องชาด ไม่มีไม้ประกับ เลขที่ ๔๓๘๗/ข/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับล่องชาด ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๒๙๖/ฐ/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๒๓๑๔/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก, และฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๒๓๒๑/ฉ/๑ จำนวน ๑ ผูก

พระอัทธมภาคเป็นชื่อภาษาบาลี ชื่อภาษาถิ่นคือ “พระบาง” ตำนานพระบางฉบับบาลีนี้บันทึก การมาประดิษฐานอยู่ในอาณาจักรล้านช้างของพระพุทธรูป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง นอกจากนี้ตำนานยังบันทึกประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกษัตริย์ ของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าคำผงจนถึงรัชกาลพระเจ้าวิสุทธราช จึงถือเป็นเอกสารที่สำคัญ ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะปริวรรตต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมภาษาบาลีเป็นอักษรไทย เพื่อศึกษาสารัตถะในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี ซึ่งจะเป็นข้อมูลทำให้เข้าใจแง่มุมประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างเพิ่มขึ้น ในการแปลและปริวรรตนี้ผู้เขียนใช้ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก เป็นฉบับหลักในการปริวรรตศึกษา

^๓ Oskar von Hinüber, A handbook of Pali literature, (Berlin: Walter de Gruyter, 1996) p. 197.

^๔ สุภาพรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙) หน้า ๓๒๖-๔๐.

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

บทประณามพจน์ของตำนานฉบับภาษาบาลีนี้ ผู้แต่งได้ออกนามตนเองว่า “อริยวงสา” หรือพระอริยวงค์ ได้น้อมไหว้พระรัตนตรัยเอ่ยคุณสมบัติของพระรัตนตรัยแล้วบอกจุดประสงค์ว่าจะแต่งตำนานพระอัทธมภาค พุทธรูป หรือพระบางโดยย่อตามกำลังความสามารถ^๕ ข้อมูลที่กล่าวไว้ในตอนต้น ของตำนานมีเพียงชื่อผู้แต่ง เท่านั้น ทำให้ประวัติและตัวตนของพระอริยวงสาผู้แต่งตำนานฉบับนี้ คู่มือมน เพราะปรากฏแต่ชื่อ แต่พระอริยวงสาก็ปรากฏว่าได้แต่งตำนานเรื่องอื่นด้วย เช่นพระแก้วมรกต หรืออมรกฎพุทธรูปนิทาน โดยแต่งเป็น ภาษาบาลี^๖ มหาสิลา วีระวงส์ สันนิษฐานว่าตำนานขุนบรมฉบับที่ ๒ ที่แต่งในสมัยของพระยาแสนสุรินทร ขว้างฟ้า เป็นผลงานของพระอริยวงสา ที่สันนิษฐานเช่นนั้นเพราะว่า พระอริยวงสาเป็นนักแต่งคนสำคัญในช่วง เวลานั้น โดยมีตำนานหลายเรื่องที่พระอริยวงสาแต่ง เช่นตำนานพระแก้ว ตำนานพระแซกคำ ตำนานเรื่อง จันทพานิช และหลักสวดมนต์น้อย^๗ แต่ว่าตำนานที่กล่าวชื่อเหล่านี้เป็นลักษณะการแต่งแบบนิสสัย คือแต่งเป็น บาลีและแปลยกศัพท์ เนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์ก็ปรากฏตั้งแต่ สมัยพระโพธิสาลราช จนถึงสมัยพระเจ้า ไชยเชษฐาธิราชมาตั้งนครเวียงจันทร์เป็นราชธานี

ช่วงสมัยรัชกาลพระโพธิสาลราช จนถึงสมัยรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ระหว่างพุทธศักราช ๒๐๘๓-๒๑๑๔^๘ ถ้าข้อสันนิษฐานที่ว่า พระอริยวงสาปรากฏชื่อในตำนานเหล่านี้ และปรากฏชื่อกษัตริย์ ในประวัติศาสตร์ที่ท่านแต่งไว้ในตำนานเหล่านี้ แสดงว่าพระอริยวงสาน่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๐๘๓-๒๑๑๔ ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ บุญชู ภูศรี สันนิษฐานว่า พระอริยวงสามีอายุเลยมาถึง พ.ศ. ๒๑๓๙ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของรัชกาลพระวรมันธรรมประโชติ เหตุที่สันนิษฐานเช่นนั้น เพราะตำนานขุนบรม ได้เล่าเหตุการณ์ของพระหน่อเมืองโดยละเอียดและหลักฐานตรงกับศิลาจารึกหลักแรกในรัชกาล คือจารึกวัด แหวงเหนือ^๙ จากข้อมูลที่พระอริยวงสาปรากฏชื่อในตำนานเหล่านี้ ทำให้สันนิษฐาน ได้ว่าพระอริยวงสา แม้ไม่ปรากฏประวัติที่ชัดเจน แต่ก็น่าจะจะมีชีวิตอยู่ในช่วงปลายรัชกาลของกษัตริย์ที่ตนเอ่ยถึง คือช่วงปลายรัชกาล พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และอยู่ในช่วงรัชกาลพระหน่อแก้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๓๙ และถือเป็น พระเถระองค์สำคัญของอาณาจักรล้านช้าง

^๕ อตมภาค. เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑, ก/๑.*

* (เป็นการอ้างข้อมูลฉบับที่บรรณารักษ์ หมายถึง อตมภาคพุทธรูปนิทาน เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑ ลาน ก/๑ จนถึงลาน ข/๒)

^๖ Oskar Von Hinüber, A handbook of Pali literature, p. 197.

^๗ มหาสิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.) หน้า จ.

^๘ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕) หน้า ๑๐๗-๑๑.

^๙ บุญชู ภูศรี, “พระอริยวงสา: ตัวตน ผลงาน และการบันทึกประวัติศาสตร์ล้านช้าง”, วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล ๓,

๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๖๐) หน้า ๗-๘.

แต่อย่างไรก็ตาม ในตำนานพระบางฉบับบาลีนี้พระอริยวงสาอธิบายพระบางได้มาประดิษฐานที่วัดวิชลมหาวิหาร และได้รับด้วยว่าพระเจ้าวิชลราชได้สวรรคตแล้ว และได้กล่าวถึงพระบางประดิษฐานในวัดนี้จนถึงปัจจุบัน (สมัยพระเจ้าวิชลราช) และกล่าวถึงอานิสงส์ในการขอพรพระบาง เมื่อตั้งจิตปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น และได้บอกส่วนสูงและน้ำหนักของพระบางไว้ด้วย ในข้อมูลภาษาบาลี ‘**ตโต ปฏฺฐาย ยาว อชฺชตนา อตฺตมาคพุทฺโธ สีสตนาคนหุตตนครวาสินี มนุสฺสานํ อิจฺฉิตํ ปฏฺฐิตํ สมฺมชฺเฌตฺวา พุทฺธสาสนํ โขเตติ**’^{๑๐} ข้อความว่า ‘**ตโต ปฏฺฐาย ยาว อชฺชตนา**’ แปลว่า ‘นับตั้งแต่ช่วงเวลานั้นจนกระทั่ง ถึงปัจจุบัน’ แสดงว่าพระอริยวงสาเห็นพระบางประดิษฐานอยู่ในวัดวิชลมหาวิหารในสมัยนั้น ช่วงรัชกาลของพระยาวิชลราชนี้ในพงศาวดารเมืองหลวงพระบางให้ข้อมูลว่า ครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ จนถึง พ.ศ. ๒๐๘๓^{๑๑} แต่ในตำนานพระบางฉบับบาลี มีการระบุปีจุลศักราชที่สร้างวัดวิชลมหาวิหาร คือปีจุลศักราช ๘๗๔ หรือ พ.ศ. ๒๐๕๕ และให้ข้อมูลอีกว่าพระยาวิชลราชครองราชอยู่ ๒๐ ปีจึงสวรรคต^{๑๒} ดังนั้นพระอริยวงสาน่าจะมีชีวิตอยู่ราวต้นรัชกาลพระเจ้าโพธิสาลราชหรือหลัง พ.ศ. ๒๐๕๕ แต่ในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลีก็ไม่ได้กล่าวถึงพระเจ้าโพธิสาลราชว่าได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าวิชลราช พระอริยวงสาน่าจะตั้งใจแต่งตำนานพระบางมาประดิษฐานในวัดวิชลมหาวิหารและจบลงเพียงแค่นี้

โครงสร้างและสาระสำคัญของเรื่อง

พระอริยวงสาวางโครงเรื่องตำนานอัทธมภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) **บุรพนิทาน** “นิทานเบื้องต้น” (๒) **ปรนิทาน** “นิทานในเบื้องปลาย” ในนิทานเบื้องต้นขึ้นต้นด้วยบทประณาม กล่าวคุณพระรัตนตรัย และบอกชื่อผู้แต่งคร่าวๆ ดำเนินเรื่องพระจุพนาคดำริสร้างพระพุทธรูปไปจบตอนที่พระบางเสด็จมาจากลังกาประดิษฐานในเมืองอินทปัตนคร ส่วนนิทานในเบื้องปลาย ได้ดำเนินเรื่อง ตั้งแต่พระเจ้าคำฝงครองราชสมบัติ พระยาฟ้าจุ่มม้ายึดราชสมบัติ แล้วอัญเชิญพระบาง จากเมืองอินทปัตนครมาประดิษฐานยังกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ไปจนถึงพระบางประดิษฐาน ในวัดวิชลมหาวิหาร ในรัชกาลพระยาวิชลราช และจบลงด้วยอานิสงส์การขอพรพระบาง บอกความสูง และน้ำหนักพระบาง โดยสาระสังเขปของเนื้อเรื่องมีดังนี้

^{๑๐} อตฺตมาค., เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑, ข/๑-๒.

^{๑๑} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙, หน้า ๑๐๗.

^{๑๒} อตฺตมาค., เลขที่ ๕๗๐๐/๗/๑, ก/๒.

ภาคปริณิทาน

เจ้าฟ้ารุ่งชิงราชสมบัติจากเจ้าคำผาง

ในปริณิทาน หรือหัตถ์นิทานเริ่มต้นด้วยการบอกจุลศักราช ๖๗๘ (พ.ศ. ๑๘๕๙) พระเจ้าคำผางครองราชสมบัติอยู่ในกรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์มีบุตรชื่อขุนผิฟ้า และขุนผิฟ้ามีโอรสชื่อว่าเจ้าฟ้ารุ่ง ขุนผิฟ้ามีชู้กับนางสนมของพระเจ้าคำผาง ถูกพระเจ้าคำผางเนรเทศออกนอกเมือง เพราะมีความผิดฐานแอบคบชู้กับนางสนม เจ้าฟ้ารุ่งซึ่งเป็นโอรสก็ได้ออกติดตามบิดาของตนไปด้วย ทั้ง ๒ พระองค์หนีไปอาศัยอยู่กรุงอินทปัตนคร โดยอาศัยอยู่ในกุฏิของพระเถระรูป ๑ ตกกลางคืนเจ้าฟ้ารุ่งนอนเสียงกรนไฟเราะ ดังดนตรี พระเถระได้ยินจึงทำนายว่า เด็กคนนี้นอนาคตจะได้เป็นกษัตริย์ผู้มีบุญมีอำนาจมาก คำทำนายปรากฏไปทั่วกรุงอินทปัตนคร พระราชาในกรุงอินทปัตนครได้ทราบคำทำนายจึงนำไปชุบเลี้ยงให้การศึกษาเล่าเรียนและมอบธิดาให้เป็นภรรยา เจ้าฟ้ารุ่งจึงอยู่ในตำแหน่งราชบุตรเขย แล้วได้จัดกองทัพให้เจ้าฟ้ารุ่ง ไปชิงเอากรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงได้นำกำลังพลกลับไปอาณาจักรล้านช้าง แสงหาพันธมิตร ในหัวเมืองต่างๆ ที่จะมาร่วมชิงเอาราชสมบัติพระเจ้าคำผาง เจ้าเมืองต่าง ๆ ล้วนเป็นญาติ แต่ไม่มีใครเห็นด้วย พระองค์จึงได้เจ้าคำยอราชกุมารจากเมืองพวนเป็นพันธมิตรช่วยและสามารถยึดเอากรุงศรีสัตนาคนหุต ได้พระเจ้าคำผางละอายใจจึงปลงพระชนชีพของตนเองสวรรคต เจ้าฟ้ารุ่งจึงได้ครองราชย์สมบัติ ในกรุงศรีสัตนาคนหุต นับแต่นั้น ในปีจุลศักราช ๗๑๘ (พ.ศ. ๑๘๙๙) พระเจ้าฟ้ารุ่งได้นำกำลังพลทหาร ออกปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ให้มาอยู่ให้อำนาจกรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์ทำสงครามกับเจ้าเมืองไผ่หนาม แต่ไม่สามารถเข้าตีเมืองได้เพราะมีหนามไผ่เป็นรั้วกันไว้ พระองค์จึงสั่งให้ยิงลูกศรชูปทองเข้าโจมตี เป็นอุบายไว้สักพัก แล้วหนีไปตีเมืองอื่น พอชาวเมืองเก็บเอารั้วหนามไผ่ชูปทองออก พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงโจมตีได้สะดวก พระองค์ทำชนช้างกับเจ้าเมืองไผ่หนามไม่มีใครแพ้ชนะ ทั้ง ๒ พระองค์จึงสงบศึกเป็นพันธมิตรกัน นับแต่นั้นมาเมืองไผ่หนาม จึงได้ชื่อใหม่ว่าเวียงคำ เพราะถือเอานิมิตการยิงศรชูปทองคำ

อัญเชิญพระบางไปประดิษฐานที่กรุงศรีสัตนาคนหุต

พระเจ้ากรุงอินทปัตนครได้ทราบข่าวการโจมตีเอาเมืองต่างๆ ของพระเจ้าฟ้ารุ่ง จึงได้มีรับสั่งให้เจ้าฟ้ารุ่งเข้าเฝ้าในฐานะราชบุตรเขย ทรงมอบหมายให้พระเถระปาสมันต์เป็นคนอบรมสั่งสอน หลังจากนั้นเจ้าฟ้ารุ่งจึงทูลลาพระเจ้ากรุงอินทปัตนครพร้อมกับทูลขอพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกา พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์มีพระมหาปาสมันต์เถระเป็นประธาน เมื่อกลับถึงแผ่นดินกรุงศรีสัตนาคนหุตผ่านเมืองเวียงคำ เจ้าเมืองเวียงคำได้ขอพระบางไว้ประดิษฐานกราบไหว้บูชา พระเจ้าฟ้ารุ่งก็ประทานให้แล้วเสด็จกลับไปเมืองหลวงเชียงทองครองราชสมบัติในกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเถระปาสมันต์ก็กลับไปด้วยพร้อมกับสร้างวัดในอุทยานทิศเหนือปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับเผยแพร่ศาสนาพุทธในกรุงล้านช้าง หลังจากที่พระเถระปาสมันต์สร้างวัดและสั่งสอนพระราชโอรสในศีล ๕ ได้ ๓ ปี พระเจ้าฟ้ารุ่ง ก็ไม่ตั้งอยู่ในศีล ๕ และไม่ยึดหลักคุณธรรมตามโอวาทพระเถระ พระองค์ยกกองทัพออกโจมตีเมืองต่าง ๆ ขยายอาณาเขตให้กว้างขวางออกไป กรุงศรีสัตนาคนหุตจึงขยายอาณาเขตเพิ่มขึ้น ความยาวตั้งแต่หลิผี ไปจนถึงผาไผ่ ๘๙๐,๐๐๐ วา ความกว้างตั้งแต่เขตแดนกรุงศรีอยุธยา ไปจนถึงกรุงกบิลพัสดุ์ ๔๘๐,๐๐๐ วา พระเจ้าฟ้ารุ่งทรงมัวเมาในอำนาจไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม ประพฤติมิอาจารดูแลอาณาที่มีเจ้าของ และฆ่าคนต่าง ๆ โดยพลการ ชาวเมืองมีเสนาอำมาตย์เป็นต้นท่นพฤติกรรมไม่ไหวจึงพากันขับไล่เอกราชสมบัติ พระองค์จึงหนีไปพึ่งพระเจ้าคำตันเจ้าเมืองน่าน นับแต่นั้น

เหตุการณ์หลังรัชกาลพระเจ้าฟ้ารุ่ง

ในปีจุลศักราช ๗๓๕ (พ.ศ.๑๙๑๖) เหล่าเสนาอำมาตย์จึงอภิเษกเจ้าอนุเรือนโอรสพระเจ้าฟ้ารุ่ง ขึ้นครองกรุงศรีสัตนาคนหุต เณลิมพระนามว่า**พระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปัตติ** พระเจ้าสามแสนไท ทรงครองราชย์โดยธรรม กรุงศรีสัตนาคนหุตมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง นับตระกูลที่มั่งคั่งในกรุงได้ ๓๐๐,๐๐๐ ตระกูล พระองค์ครองราชย์ ๓๔ ปี พระชนมายุ ๖๐ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต ต่อจากนั้น**พระเจ้าล้านคำแดง** ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าสามแสนไทผู้เป็นบิดา ครองราชย์อยู่ ๑๑ ปี ก็สวรรคต ต่อจากนั้น**เจ้าพรหมทัต** ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าล้านคำแดงผู้เป็นพระบิดา ครองราชย์ได้ ๑๐ เดือนก็สวรรคต ต่อจากนั้น **พระยาปาก** บุตรของพระเจ้าสามแสนไทก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าพรหมทัต ครองราชย์อยู่ ๕ เดือน ก็สวรรคต หลังจากนั้น **พระเจ้าล้านไชย** บุตรของพระเจ้าสามแสนไทก็ครองราชย์ต่อจากพระยาปาก ครองราชย์อยู่ ๑๐ เดือนก็เสด็จสวรรคต ต่อจากนั้นก็**เป็นพระเจ้าไค** ต่อจากนั้น**เจ้ายุคลกุมาร**ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าไค ครองราชย์อยู่ ๘ เดือนก็เสด็จสวรรคต หลังจากนั้น**เจ้าคำเกิด**ก็ครองราชย์ต่อจากเจ้ายุคล ครองราชย์อยู่ ๓ ปี ก็สวรรคต ในปีจุลศักราช ๗๗๗ (พ.ศ.๑๙๕๘) พวกเสนาอำมาตย์ก็อัญเชิญ**เจ้าภายไชย**โอรสของพระเจ้าสามแสนไทขึ้นครองราชย์เณลิมพระนามราชาภิเษกว่า**พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว** ในรัชสมัยของพระองค์ได้อัญเชิญพระบางจากเมืองเวียงคำมาประดิษฐาน ที่เมืองหลวงกรุงศรีสัตนาคนหุต แต่ไม่ประสบความสำเร็จ คณะทูตที่ไปอัญเชิญพระบางแห่มาทางสายน้ำ เรือได้ล่มลงกลางกระแสน้ำ ก่อนแต่ภายหลังเทวดาก็ได้อัญเชิญพระบางกลับคืนมาไว้ที่วิหารดังเดิม ในปีจุลศักราช ๘๔๑ (พ.ศ. ๒๐๒๒) เจ้านครจากเมืองกบิลพัสดุ์ (ญวน) ได้นำทัพมาโจมตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ทำให้พระองค์เสด็จหนีไปอยู่ที่เมืองไชยนคร (เชียงคาน) และสวรรคตที่นั่น

บูรพนิทาน

ในบูรพนิทานหรือปฐมนิทานนี้เริ่มต้นเรื่องราว ในปี พ.ศ. ๒๓๖ ในลังกาทวีป พระจุฬนาครเถระ คิดว่าด้วยอุบายอย่างไรจะทำให้พระศาสนาของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี จึงได้คิดอุบายในการสร้างพระพุทธรูปสักองค์หนึ่งที่มีฤทธิ์มีอานุภาพมาก หลังจากนั้น จึงได้บอกบุญไปยังชาวเมืองลังกามีพระราชาราชเป็นประธาน พร้อมกับเหล่าเทวดาด้วย หลังจากนั้นก็ได้มีการบริจาคทรัพย์สิ่งมีค่า มีทอง เงิน สำริด เพื่อใช้ในการหล่อพระพุทธรูป พระเถระให้ช่างออกแบบพระพุทธรูป โดยให้มีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปที่พระหัตถ์ห้ามพระประยุรญาติในเมืองกบิลพัสดุ์ และเมืองโกสิยะที่แย่งน้ำกัน ทำนา ชาวเมืองต่างนำทอง เงิน สำริด มารวมกันบอกให้พระเถระแบ่งทรัพย์ทีละน้อยๆ แล้วใส่ลง ในเบ้าหล่อ พระเถระได้รวมทรัพย์ทีละน้อยๆ ใส่เข้าไปในเบ้าหล่อพระพุทธรูป เมื่อหล่อเสร็จจึงได้ตั้งชื่อพระพุทธรูปว่า **“พระอัทธมภาค”** โดยถือเอานิมิตว่าชาวเมืองให้รวมทรัพย์ครั้งละนิดใส่เข้าไปในเบ้าหล่อพระพุทธรูป หลังจากหล่อเสร็จแล้วก็จัดพิธีพุทธาภิเษกขึ้น พระเถระอธิษฐานให้พระสรริระธาตุ ๕ พระองค์เข้าไปสถิตอยู่ในส่วนต่างๆของพระพุทธรูป ๕ แห่งได้แก่ที่พระนลาฏ, ที่พระหนุ, ที่พระอุระ, ที่พระหัตถ์ซ้าย, พระหัตถ์ขวา อันเป็นสัญลักษณ์ว่าพระพุทธรูปจะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี จากนั้นก็ประดิษฐานไว้บนปราสาทให้ชาวเมืองลังการาบไหว้นับแต่ปี พ.ศ. ๑๐๙๔ มา พอมาถึงปีจุลศักราช ๒๑๘ (พ.ศ. ๑๓๙๙) พระเจ้าสิริจันทะแห่งเมืองอินทปัตนครซึ่งเป็นสหายกับพระเจ้าสุบินแห่งกรุงลังกา ได้ทูลขอพระบาง เพื่อมาให้ชาวเมืองอินทปัตนครกราบไหว้บูชา พระเจ้าสุบินก็ประทานพระบางให้ โดยอัญเชิญเสด็จมาทางเรือเมื่อมาถึงกรุงอินทปัตนครแล้ว ก็ต้อนรับจัดฉลองสมโภช ๗ วัน ๗ คืน พระบางก็สถิตอยู่ ที่กรุงอินทปัตนครให้ชาวเมืองอินทปัตนครกราบไหว้บูชานับแต่นั้นมา

อัญเชิญพระบางไปประดิษฐานที่เมืองหลวงสำเร็จ

หลังจากพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วสวรรคตแล้ว เจ้าหล้าแสนไกลกุมาร ในตำนานพระบางฉบับบาลีพระอริยวงสาบอกว่า เป็นพระกนิษฐาของของพระเจ้าไชยจักรพรรดิได้ครองราชย์เมื่อพระเชษฐาสวรรคต ในรัชสมัยของพระองค์ได้อัญเชิญพระบางมาทางบกประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงกลาง ซึ่งเป็นวัดบรรจุอัฐิของพระศรีไวภักฎาพระธิดาของพระเจ้าไชยจักรพรรดิ ในภายหลังจึงสร้างวัดมโนรมย์แล้วนำพระบางมาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ หลังจากนั้นพระองค์ก็เสด็จสวรรคต เจ้าชมพุกุมารพระโอรสของพระองค์ ก็ครองราชสมบัติต่อครองราชย์ได้ ๕ ปี ก็สวรรคต หลังจากนั้นเจ้าสิริเพชรกุมาร มีพระชันษา ๓๔ ปี เสนาอำมาตย์ก็ได้ได้อัญเชิญขึ้นครองราชย์ถวายพระนามราชาภิเษกว่าพระเจ้าวิสุลมูลธาริตากาสศรีสตนาคนหุตวิสุพรตพระราชานิบัติ ในปีจุลศักราช ๘๗๔ (พ.ศ.๒๐๕๕) พระเจ้าวิสุลราชให้สร้างวัดมิมิหาร ที่วัดลวดลายสวยงามด้วยลายพรรณไม้ และดอกไม้ พระราชทานนามวัดว่า วัดวิสุลมหาวิหาร แล้วอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ พระเจ้าวิสุลราชครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี พระชนมายุ ๕๔ พรรษา ก็สวรรคตตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันพระบางก็ยังสิ่งที่คนปรารถนาขอพรกราบไหว้ให้สำเร็จสมความปรารถนา

ลักษณะภาษาที่แต่ง

การปรุงศัพท์ภาษาบาลีขึ้นใช้จากภาษาถิ่น

พระอริยวงสานำคำภาษาถิ่นที่คุ้นชินหรือใช้กันอยู่ในสมัยนั้น หรือท่านน่าจะจะได้ทราบคำศัพท์จากตำนานพงศาวดารท้องถิ่นต่างๆ ที่มีใช้อยู่แล้ว โดยเฉพาะชื่อวิสามานยนามที่ท่านนำมาแต่งเป็นภาษาบาลีส่วนมากเป็นชื่อเมือง พระนามกษัตริย์ก่อนครองราชย์และพระนามราชาภิเษก ชื่อเมือง เช่น นครล้านช้าง ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า “**สีสตนาคนหุต**” ‘เมืองที่มีช้างล้านตัว’ นอกจากนี้ยังมีศัพท์บาลี อีก ๒ ศัพท์ที่ใช้หมายถึงนครล้านช้างในตำนานพระบางฉบับนี้ คือ “**ทสสทสทสคเชนทนคร**” ‘นครที่มี ช้างล้านตัว’ และ “**ชาวนคร**” ‘เมืองชาว’ เมืองพวน คำว่า “**พวน**” ในพจนานุกรมภาษาลาว ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว^{๓๓} มีความหมายว่า ‘ชื่อสกุลลาวพวกหนึ่งส่วนมากอาศัยอยู่แขวงเชียงขวาง’ เมืองพวนในตำนานฉบับนี้ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า “**อุเทยยนคร**” แปลว่าเมืองที่อยู่บนที่สูง เมืองเวียงคำ ในตำนานเดิมเป็นเมืองไผ่หนาม พระเจ้าฟ้ารุ่งได้ทำสงครามตีเอาเมืองไผ่หนาม โดยใช้ศรชูปทอง พระอริยวงสา ประกอบศัพท์ภาษาบาลีว่า “**สุวณณนคร**” ‘เมืองที่มีทอง’ หรือเวียงคำ

นอกจากใช้ชื่อเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีใช้แล้ว ยังใช้ชื่อกษัตริย์ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีอีกด้วย ชื่อกษัตริย์บางพระองค์นอกจากมีชื่อเรียก ก่อนครองราชย์แล้ว ยังมีชื่อพระนามราชาภิเษก เช่นพระเจ้าคำผง ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี “**จุนณสุวณณ**” ‘ทองคำที่ละเอียดเป็นผง’ เจ้าฟ้ารุ่ง “**ปพการเทว**” พระนามราชาภิเษกของพระเจ้าฟ้ารุ่งประกอบศัพท์ขึ้นเป็นภาษาบาลีว่า “**ปพการเทวธรณีสีสตนาคนหุตตนคราธิปติ**” ‘ผู้เป็นใหญ่ แห่งนครศรีล้านช้างชื่อว่าพระเจ้าฟ้ารุ่งธรณี’ พระเจ้าหล้าแสนไกล ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี ว่า “**เกสสทสทสคจฉิมกุมาร**” กุมารผู้ชื่อว่า หล้าแสนไกล พระวิสุลราช ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี ว่า “**พรวินุสูลราชา**” ชื่อนามาภิเษกประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า “**พรวินุสูลมูลธาริตากาสสีสตนาคนหุตตาวินุสูลพรตพระราชานิบัติ**” จะสังเกตเห็นว่าพระเจ้าวิสุลราชแม้จะเรียกเป็นภาษาถิ่น แต่ก็ยังเป็นคำยืม จากภาษาบาลี ข้อมูลต่อไป คือรายนามกษัตริย์ล้านช้างที่ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลี

^{๓๓} อัจฉานภุมิพาสาขาว, (พิมพ์ครั้งที่ ๖). วังจัน: โรงพิมพ์จุฬารัตนาทิวาส, ๒๕๐๕) หน้า ๒๖๖.

ตารางแสดงนามกษัตริย์ในภาษาบาลี

ที่	นามภาษาบาลี	ภาษาไทย
๑	จุนฺณสุวณฺโณ	พระยาคำผิง
๒	ยภฺชเทโว	ขุนผีฟ้า
๓	ปพฺพการุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก) /ปพฺพการเทว/ ปพฺพการเทวธรรณีสีสตนาคนหุตตนคราธิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าฟ้าจ๋ม, พระเจ้าฟ้าจ๋มเทพ-ธรรณีสรีล้านช้างนครอริบดี
๔	ขมรอุณฺหกุมาโร/ ติสฺสสทสฺสสวสิริยกุลเตยภูวนาธิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าอ่อนเรือนกุมาร, พระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปติ
๕	รตฺตสุวณฺณทสฺสสทสฺสกุมาโร	เจ้าล้านคำแดง
๖	พรมฺมทตฺตกุมาโร	เจ้าพรมทต
๗	มุขราชา	พระยาปาก
๘	ทสฺสสทสฺสเชยฺยราชา	เจ้าล้านไชย
๙	เคยฺยราชา	พระยาไค
๑๐	ยุครกุมาโร	เจ้ายุคล
๑๑	ชาตสุวณฺณกุมาโร	เจ้าคำเกิด
๑๒	เชยฺยปากกุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก)/ พรมฺมเชยฺยจกฺกพตฺติปตฺตสาเชยฺย (นามราชาภิเษก)	เจ้าภู่ไชย, พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว
๑๓	เกสฺสสทสฺสสพจฺฉิมกุมาโร	พระเจ้าหล้าแสนไกล
๑๔	ขมพูกุมาโร	เจ้าขมพู
๑๕	สิริเพชฺชกุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก) /พริชฺชุลลราช/ พริชฺชุลลธวาทากาสีสฺสตนาคนหุตตาวิลุพฺพตนาธาณิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าสิริเพชร, พระเจ้าวิชุลลมูล-ธวาทากาศรีล้านช้างวิรุพรัตน์-นราธาณิบดี

สำนวนการสวรรคตของกษัตริย์

ในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี พระอริยวงสาได้ใช้สำนวนการเสด็จสวรรคตของพระราชา ในแต่ละรัชกาล โดยพระราชาที่ปรากฏในตำนานมีจำนวน ๑๕ พระองค์ สำนวนที่ใช้มีอยู่ ๓ สำนวนคือ ยถา กมฺม คโต ‘เสด็จไปตามยมถากรรม’ อนิจฺจํ คโต ‘ถึงความไม่เที่ยง’ อนิจฺจํ ปตฺวา เทวโลกํ ปตฺโต ‘ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว เสด็จไปเทวโลก’ ทั้ง ๓ สำนวนล้วนหมายถึงการสวรรคตของพระราชา แต่พระอริยวงสาก็เลือกใช้แต่ละสำนวนสำหรับกษัตริย์แต่ละพระองค์ การเลือกใช้แต่ละสำนวน น่าจะมีนัยสำคัญ พระยาคำผิงในตำนานทรงปลงพระชนม์ชีพพระองค์เองสวรรคต พระอริยวงสาใช้กริยา ว่า มรติ แปลว่า “ตาย” ซึ่งไม่ได้ใช้สำนวน

ดังกล่าวข้างต้น เจ้ายักษ์ฟ้าโอรสของพระเจ้าคำผงในตำนาน พระบางบาลีไม่ปรากฏบทบาทอะไรไม่ทราบ
ว่าเสด็จสวรรคตตอนไหน ส่วนพระยาฟ้ารุ่งถูกขับออกจาก ราชสมบัติ เสด็จไปอาศัยอยู่เมื่อนานกับพระเจ้า
คำตันพระอริยวงสาไม่ได้บอกไว้ว่า สวรรคตเมื่อใด^{๑๔} เจ้าอุ่นเรือน หรือพระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปัต
ติพระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ ปตฺโต** พระอริยวงสายังได้ยกย่องพระเจ้าอุ่นเรือนว่า ได้ทำบุญ
ทั้งหลายมีทานเป็นต้น และครองราชย์โดยธรรม พระอริยวงสาจึงใช้สำนวนว่า ‘ถึงความไม่เที่ยงแล้วเสด็จ
ไปเทวโลก’ พระเจ้าล้านคำแดงครองราชย์ อยู่ ๑๑ ปี พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **ยถา กมฺมํ คโต** “เสด็จไปตาม
ยถากรรม” กษัตริย์ ๖ พระองค์ หลังพระเจ้าล้านคำแดง พร้อมกับเจ้าชมพุกุมาร พระอริยวงสาล้วนใช้สำนวน
ว่า **ยถา กมฺมํ คโต** พระเจ้าไชยจักรพรรดิสวรรคต พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ คโต** “ถึงความไม่เที่ยง”
พระเจ้าหล้าแสนไกลกับพระเจ้าวิสุลราช พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ คโต** “เสด็จไปสู่
เทวโลก”

จากข้อมูลการใช้สำนวนสวรรคต จะเห็นได้ว่าในตำนานฉบับภาษาบาลีพระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนา
ทรงปกครองอาณาจักรโดยธรรม พระเจ้าหล้าแสนไกลอัญเชิญพระบางจากเมืองเวียงคำมาประดิษฐาน ที่
นครเชียงทองเมืองหลวงได้สำเร็จ พระเจ้าวิสุลราชทรงสร้างวัดวิสุลมหาวิหารย้ายพระบางจากวัดมโนรมย์
มาประดิษฐานที่วัดแห่งนี้ พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ คโต** ส่วนพระเจ้า ไชยจักรพรรดิ
ที่พยายามอัญเชิญพระบางมาไว้เมืองหลวงแต่ไม่สำเร็จ พระอริยวงสาใช้สำนวน ว่า **อนิจจตฺ คโต** พระเจ้าคำผง
ผู้ปลงพระชนม์ชีพของพระองค์เอง เจ้ายักษ์ฟ้าผู้ไม่ปรากฏบทบาทอะไร พระเจ้าฟ้ารุ่งผู้เสด็จหนีไปเมื่อนาน
หลังจากถูกขับออกจากราชสมบัติ พระอริยวงสาไม่ได้ใช้สำนวน การสวรรคต กษัตริย์นอกจากนี้ล้วนใช้สำนวน
ว่า **ยถา กมฺมํ คโต** แต่ละสำนวนล้วนหมายถึงการสวรรคต แสดงถึงการรับรู้บุญบาปของกษัตริย์แต่ละ
พระองค์ของพระอริยวงสาแล้วเลือกใช้สำนวนบาลีให้เหมาะสม

บทสรุป

อัฐมภาคพุทธรูปนิทาน เป็นตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี พระพุทธรูปปางห้ามญาติ ที่มา
ประดิษฐานอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง ผู้แต่งคือพระอริยวงสา สมัยที่แต่งประมาณปลายพุทธศตวรรษ ที่ ๒๑
หลังพระเจ้าวิสุลราชสวรรคต เพราะเรื่องแต่งจบลงหลังจากพระองค์สวรรคตแล้ว พระอริยวงสา วางโครงเรื่อง
อัฐมภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) **ภาคบุรพนิทาน** เริ่มตั้งแต่พระจุพนาคเถระดำเนินการสร้าง
พระบาง หลังจากนั้นพระบางก็เสด็จมาจากลังกาประดิษฐานอยู่ในกรุงอินทปัตนคร (๒) **ภาคปรนิทาน** เริ่มแต่
พระเจ้าคำผงครองราชย์ในกรุงศรีสัตนาคนหุต เนรเทศเจ้ายักษ์ฟ้าโอรสออกจาก กรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้ารุ่ง
โอรสเจ้ายักษ์ฟ้าติดตามพระบิดาไปด้วย โดยหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงอินทปัตนคร จากนั้นได้กำลัทหารโดยการ
สนับสนุนจากพระเจ้ากรุงอินทปัตนคร มายึดกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้ารุ่ง ได้ครองกรุงล้านช้างแล้วกลับ
มากกรุงอินทปัตนครเชิญเอาพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมีพระปาสมันต์
เถระเป็นประธานกลับไปกรุงล้านช้าง พระบางถูกอัญเชิญมาประดิษฐาน อยู่เมืองเวียงคำก่อน เพราะเจ้าเวียง
คำขอไว้กราบไหว้บูชา จากนั้นจึงได้ไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทองอันเป็นเมืองหลวง ณ วัดเชียงกลางและ
วัดมโนรมย์ตามลำดับในสมัยพระเจ้าหล้าแสนไกล ต่อมาสมัยพระเจ้าวิสุลราชได้สร้างวิหารและอัญเชิญพระบาง
มาประดิษฐานที่วัดวิสุลมหาวิหาร

ด้านลักษณะภาษาพระอริยวงศาสร้างศัพท์ภาษาบาลีขึ้นใช้จากภาษาถิ่น เช่นชื่อเมืองต่าง ๆ เมืองพวน ‘อุเทยยนคร’ เมืองเวียงคำ ‘สุวรรณนคร’ กรุงล้านช้าง ‘ทสสตสทสคเชนฺทนคร’ ชื่อกษัตริย์ เช่น พระยา คำผาง ‘จุณณสุวณณ’ เจ้าฟ้ารุ่งม ‘ปพฺพการเทว’ ด้านสำนวน พระอริยวงศาบันทึกการสวรรคตของกษัตริย์ แต่ละพระองค์ด้วยสำนวนที่แตกต่างกัน กษัตริย์องค์ที่พระชนมายุไม่มากด่วนสวรรคต จะใช้ ‘ยถากมมํ คโต’ กษัตริย์องค์ที่อยู่ในราชสมบัตินานและปรากฏคุณความดีจะใช้ ‘อนิจจํ ปตฺตวา เทวโลกํ คโต’ นอกจากตำนานพระบางฉบับภาษาบาลีแล้ว ยังมีฉบับที่แต่งด้วยภาษาถิ่นหลายสำนวน ตำนานพระพุทธรูป แม้จุดประสงค์ผู้แต่งจะแสดงเรื่องราวและอภินิหารของพระพุทธรูปเป็นหลัก แต่ก็ได้แทรกประวัติศาสตร์ไว้ด้วย การได้ศึกษาด้านานประเภนี้แต่ละฉบับอาจจะทำให้เข้าใจ เกร็ดประวัติศาสตร์ที่สอดแทรกอยู่ใน ตำนานได้บ้าง ♦

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.

(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในมหามงคล
ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙)

บุญชู ภูศรี. พระอริยวงศา: ตัวตน ผลงาน และการบันทึกประวัติศาสตร์ล้านช้าง. **วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล**
๓, ๒ (๒๕๖๐) : ๒-๔๐.

พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกขุ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกขุ, ๒๕๔๗.

มหาสิลา วีระวงส์. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดยสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **บาลีไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึก ดำนาน พงศาวดาร**
สาส์น ประกาศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

อรรถภาคพุทธรูปนิทาน. อักษรขอม, ภาษาบาลี. ฉบับทองทิพย์ ไม่ประกบกับธรรมดา ๑ ผูก ๒๖ หน้าลาน
รหัส ๕๗๐๐/ฆ/๑ (กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ.)

Von Hinüber. Oskar A **handbook of Pali Literature**. Berlin: Walter de Gruyter, 1996.

อจันนภุมิพาสาลาว ຂອງກະຊວງສຶກສາທິການ. ພິມິເທອີທໄວ. ວຽງຈັນ: ໂຮງພິມກະຊວງ
ສຶກສາທິການ, ໒໕໐໕.

ญาติวงศ์พงศาวดารวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดบ้านปาง

ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น^๑

Piyaphong Phoyen

ทรงธรรม ปานสกุล^๒

Songtham Pansakun

บทคัดย่อ

วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสเป็นเรื่องเล่าที่แพร่หลายทั้งในท้องถิ่นอีสานและล้านนามาก่อนฉบับลายลักษณ์ของล้านนามีอยู่หลายฉบับหลายสำนวน ฉบับที่นำมาศึกษานี้คือฉบับวัดบ้านปางเป็นวรรณกรรมนิทาน และเป็นชาดกนอกนิบาต ซึ่งเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเป็นต้นเค้า นั้น อาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้รับฟังสืบ ๆ กันมา หรืออาจเป็นเรื่องที่ผู้รจนาได้คิดขึ้นมาเองก็ได้ แต่ก็มีบางเรื่องที่เราเห็นได้ว่ามีที่มาจากวรรณคดีของพราหมณ์ เช่นเรื่อง หอราแมน พรหมจักร อุสสาบาส ซึ่ง ๒ เรื่องแรกมาจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่อุสสาบารสนั้นจะเห็นว่าเกิดจากการนำเรื่องรามเกียรติ์และอุณรุทมาผสมกันและผนวกเข้ากับจินตนาการของผู้แต่งวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดบ้านปาง มีจำนวน ๑๕ ผูก สิ่งชะ วรรณสัย ได้ปริวรรตจากอักษรล้านนา เป็นอักษรไทยกลาง โดยอาศัยต้นฉบับของครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง ตำบลแม่ตืน อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน เป็นหลัก แล้วพิมพ์ในหนังสือเรื่องอุสสาบารส : วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ลักษณะการแต่งตอนต้นเรื่องในใบลานทุกผูกเป็นนิสสัย คือยกคาถาบาลีตั้งแล้วแปลขยายความเป็นภาษาล้านนา

จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อุสสาบารส เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นไทยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมสันสกฤตซึ่งนอกจากเรื่องอนิรุทธิ์ที่เป็นต้นเค้าแล้วยังมีอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุที่ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ร้อยเรียงเรื่องราวซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากเรื่องอนิรุทธิ์และเรื่องรามเกียรติ์ และนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมชาดก ทำให้เนื้อเรื่องมีเหตุการณ์ที่หลากหลาย ส่งผลให้ตัวละครมีเป็นจำนวนมากดังนั้นการรู้จักความสัมพันธ์ของตัวละครจะช่วยให้ผู้อ่านชาดกเรื่องนี้หากสามารถ ทำความเข้าใจกับเนื้อหาของชาดกได้มากขึ้น และสามารถเปรียบเทียบกับตัวละครจากวรรณกรรม เรื่องเดียวกันที่ปรากฏในสำนวนอื่น ๆ ได้อีกด้วย

คำสำคัญ : อุสสาบารส วรรณกรรมท้องถิ่น ชาดกล้านนา ตัวละคร

^๑ นักวรรณศิลป์ชำนาญการ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
Litterateur, Professional Level, Office of the Royal Society

^๒ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Lecturer, Oriental Language Department, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

อิทธิพลของวรรณกรรมสันสกฤตที่มีต่อวรรณกรรมไทย

วัฒนธรรมอินเดียได้แพร่เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาช้านานแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมอินเดียคือภาษาและวรรณกรรม ในปัจจุบันเราจึงพบวรรณกรรมจำนวนมากใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมสันสกฤต

รศ. ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ได้กล่าวถึงเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ในวรรณคดีและวรรณกรรมท้องถิ่นไทย ไว้ในบทนำของพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๓ [๒๕๕๐ : (๑๓)-(๑๕)] ว่า เรื่องอนิรุทธคำฉันท์เป็นเรื่องของพระอนิรุทธ โอรสพระปรีทมนะ และนิตดาของพระกฤษณะ ที่มีเล่ายู่ในมหากาพย์ตอนที่เป็นภาคผนวกชื่อหริวงค์ และในปุราณะสันสกฤตโดยเฉพาะวิष्ณุปุราณะ พระอนิรุทธลักลอบได้กับนางอุษา ธิดาของอสุรพาณะ ทำให้พาณะไม่พอใจจึงจับพระอนิรุทธไว้ พระกฤษณะ ยกทัพมาช่วยพระอนิรุทธ พาณะขอให้พระศิวะเทพเจ้าที่ตนนับถือมาช่วยรบกับพระกฤษณะ เทพทั้ง ๒ รบ ไม่แพ้ชนะกัน แต่พระศิวะหายทัพไป ทำให้พระกฤษณะปราบพาณะได้สำเร็จ และช่วยให้พระอนิรุทธได้ครองคู่ อยู่กับนางอุษาอย่างมีความสุข ไทยอาจได้รับเรื่องพระอนิรุทธ มาจากอินเดียโดยตรงหรือได้จากเขมร มีหลักฐาน ว่าเขมรโบราณรู้จักเรื่องนี้ดี ดังปรากฏว่าที่ระเบียงปราสาทนครวัดของเขมรมีภาพพระกฤษณะรบชนะอสุรพาณะ (อายุระหว่าง พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๒๐) ในจารึกที่ปราสาทสังขะ สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พุทธศตวรรษที่ ๑๖) มีข้อความระบุว่ามีการอ่านมหากาพย์และปุราณะ ในอาณาจักรขอมในโอกาสต่าง ๆ แสดงว่า เขมรต้องรู้จัก เรื่องราวในวรรณคดีเหล่านี้เป็นอย่างดี ไทยอาจได้รับเรื่องพระอนิรุทธมาจากเขมร หลักจากกรุงศรีอยุธยาตีนครธม ของเขมรได้ใน พ.ศ. ๑๙๓๒ และได้กวาดต้อนข้าราชการ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และตำราต่าง ๆ มาไว้ที่ อยุธยา ไทยอาจได้ยินได้ฟังเรื่องอนิรุทธจากเขมรเหล่านี้โดยตรง ดังปรากฏว่าในเรื่องอนิรุทธคำฉันท์มีข้อความ หลายตอน ที่มีสำนวนตรงกับเรื่อง ของฉบับสันสกฤตมาก โดยเฉพาะตอนสงครามระหว่างพระกฤษณะกับ พระศิวะ ในส่วนที่ไทยอาจได้รับเรื่องอนิรุทธมาจากอินเดียนั้น ปรากฏในตอนเทวดาอุ้มสมพระอนิรุทธกับนาง อุษา ในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์มีการเปรียบเทียบการที่พระโพธิ์เทพารักษ์อุ้มสมนางสมุทรโฆษกับนางพินทุมดี ว่าเหมือนกับพระศรีพรหมรักษัอุ้มพระอนิรุทธไปสมนางอุษา ศรีพรหมรักษ์ หรือ พรหมรักษ์เป็นที่รู้จักกันดี ในเอเชียใต้ ดังมีปรากฏ ในนิทานท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นวิญญานร้ายเพราะเดิมเป็นพราหมณ์ร้าย ชอบแกล้งมนุษย์ แต่ที่ให้คุณก็มีเหมือนกัน พรหมรักษ์ชอบสิงอยู่ในต้นไม้ใหญ่ เหตุนี้ไทยจึงนิยมเรียกว่า “พนัสบดีศรีพรหม รักษ์ยักษ์กุมาร”

การที่เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าวว่าเป็นพระศรีพรหมรักษ์ที่เป็นผู้อุ้มสมพระอนิรุทธกับนางอุษา ไม่ใช่พระโพธิ์เทพารักษ์ดังในเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ แสดงให้เห็นว่าคนไทยรู้จักเรื่องพระอนิรุทธมาก่อน การแต่งอนิรุทธคำฉันท์แล้ว เรื่องพระอนิรุทธเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ดังปรากฏเป็นนิทานท้องถิ่นต่าง ๆ มากมายทั้งในล้านนาและในอีสาน ดังเช่นมีโคลงต้นเรื่องอุสสาบารส

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์ (กรุงเทพฯ, ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐) หน้า (๑๓) – (๑๕).

ของล้านนา และลำพระกิตพระพานของอีสาน เป็นต้น เรื่องพระอนิรุทธต้องเป็นที่รู้จักดีในดินแดนเหล่านี้มาเป็นเวลานานจนคนท้องถิ่นโยงเรื่องนี้มาเป็นตำนานสถานที่สำคัญในท้องถิ่นของตน เช่น เป็นตำนานเมืองพานของล้านนา และเป็นตำนานพระธาตุพนมของอีสาน นอกจากนั้นยังมีการอ้างอิงถึงเรื่องพระอนิรุทธในวรรณคดีต่าง ๆ ด้วย ดังเช่นในโคลงนิราศหริภุญชัย (ประมาณ พ.ศ. ๒๐๖๒) มีการอ้างอิงถึงการพลัดพรากจากกันของพระบารสกับนางอุสา ในเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจือง (ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) มีการอ้างอิงถึงการพลัดพรากจากกันของบามะราชกับนางอุสาส้อยกงพาน และโคลงทวาทศมาส (ประมาณ พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๒) มีการอ้างอิงถึงการพลัดพรากจากกันของพระศรีอนิรุทธกับศรีอุษาเพราะเทวดาเป็นเหตุ

อุสสาบารสในฐานะวรรณกรรมท้องถิ่น

ศ. ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์^๔ (๒๕๔๓ : ๑๐๒-๑๐๓) กล่าวถึงวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสไว้ว่า น่าจะเป็นเรื่องเล่าที่แพร่หลายทั้งในท้องถิ่นอีสานและล้านนามาก่อน ฉบับลายลักษณ์ของล้านนามีอยู่หลายฉบับหลายสำนวน ที่มีการปริวรรตและนำออกเผยแพร่แล้ว ได้แก่

๑. ฉบับโคลงตันซึ่งไม่เน้นสัมผัส ได้แก่ฉบับหอสมุดแห่งชาติ นายสิงหะ วรรณสัย ปริวรรต และนำออกเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙

๒. ฉบับโคลงตันมีสัมผัสและฉบับโคลงสี่สุภาพ ได้แก่ฉบับวัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ปริวรรต สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

๓. ฉบับร้อยแก้ว เป็นคร่าวธรรมหรือบทพระธรรมเทศนา การแต่งมีลักษณะที่เรียกกันว่า “นิสสัย” คือเป็นบาลีแปลขยายความ นายสิงหะ วรรณสัย ปริวรรตและนำออกเผยแพร่พร้อมกับฉบับโคลงตัน ไม่เน้นสัมผัส

ในนิราศหริภุญชัย มีโคลง ๒ บท มีเนื้อความเล่าว่าในเวลากลางคืนหยุดพักการเดินทาง นอกจากมีการเล่นดนตรีแล้วยังมีการอ่านโคลงอุสสาบารสให้ผู้ร่วมขบวนเกวียนมีความบันเทิงใจด้วย ดังความว่าดังนี้

ราตรีเทียนที่ปแจ้ง	เจาะงาม
มัวม่วนนดนตรีตาม	ดั่งถ้อย
อุสสากันโลงยาม	ชักขอบ ชื่นเอย
บุญที่บ่เปลืองบื้อ	เปล่าซ้ำเซาทรง
อุสสาเสียงสว่างสร้อย	รัชนี
กอนกันโลงทันที	อ่านอ้อย
บารสเรียกมาลี	เลงบาท พุ่มเอย
ตรีโจกทุกถ้อย	เถียงถ้อยถามชัย

^๔ ประคอง นิมมานเหมินท์, *มหากาพย์วรรณคดีท้องถิ่น* (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ “มหากาพย์มหากาพย์ : ความสัมพันธ์ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย” ครั้งที่ ๒ ๒๐-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓) หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

ในกฎหมายสมัยพระเจ้ากือนาที่เรียกว่าลักษณะการตัดถ้อยต่อความตอนหนึ่งกล่าวถึงสตรีผู้หนึ่งชื่อนางศรีโสภะซึ่งเป็นแม่ร้างมาก่อน ถูกสามีใหม่ซื้อฆ่าโรงสินต่อว่าว่าไปเที่ยวเป็นหนี้นับถือใคร คงจะเป็นเพราะเหตุนี้มีสามีมา ๒ คนถึงไม่ยั่งยืน ผ่าก็ทอได้ชนิดเดียว มัวแต่อ่านโคลงอุสสาบารส นางศรีโสภะก็เอียงว่านางยืมเงินของพี่สาวนางเอง ทำไมต้องต่อว่าด้วย นางอ่านหนังสือก็ช่างนางประไร ไม่ได้เอาปากใครมาอ่านนี่ “กูเงินพี่มาจ่าย ก็ว่าต่อรอกับ กูอ่านหนังสือก็ช่างกูสั่งบิ๋มปากไผ่ว่ามาอ่านเด” มาโรงสินจึงนำความไปฟ้องพญาภิอนา เมื่อพิจารณาจากอายุของนิราศหริภุญชัย ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้สันนิษฐานว่าแต่งประมาณ พ.ศ. ๒๐๖๐ และจากช่วงที่พญาภิอนาครองเชียงใหม่ประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๐-๑๙๓๑ ก็อาจกล่าวได้ว่าเรื่องอุสสาบารสแต่งเป็นโคลงในล้านนามานานแล้ว ฉบับที่กล่าวถึงนี้น่าจะเป็นฉบับโคลงต้นมากกว่าฉบับโคลงสี่สุภาพ และอาจเป็นไปได้ว่าโคลงต้น เรื่องอุสสาบารสของล้านนาอยู่ในสมัยใกล้เคียงกับอนิรุทธคำฉันท์

รศ.ศิวาพร วัฒนรัตน์ ได้เขียนข้อมูลเกี่ยวกับโคลงต้นอุสสาบารสและโคลงสี่สุภาพอุสสาบารส ไว้ในหนังสือนามานุกรมวรรณกรรมล้านนา^๕ (๒๕๕๔ : ๖๒๕-๖๓๓) ดังนี้

โคลงต้นอุสสาบารส

โคลงต้นอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมนิทาน ต้นฉบับเป็นคัมภีร์ใบลาน จารด้วยอักษรธรรมล้านนามี ๓ ฉบับ ดังนี้

๑. โคลงต้นอุสสาบารส ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มี ๒๑๖ บท ต่อมานายสิงหะ วรรณสัย ได้นำมาปริวรรตเป็นอักษรไทย แล้วพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่องอุสสาบารส : วรรณกรรมล้านนาไทย สมัยพระเจ้ากือนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙

๒. โคลงต้นอุสสาบารส ฉบับวัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏปีที่คัดลอก แต่ระบุว่าผู้ที่คัดลอกคือแสนสุรินทร์ สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยืมมาถ่ายไมโครฟิล์ม จำนวน ๑ ผูก ความยาว ๑๗๑ หน้า ลาน ในต้นฉบับใบลานผูกนี้ก็ได้แต่งทั้งโคลงต้นและโคลงสี่สุภาพ ไว้ด้วยกัน โดยตอนต้นเป็นโคลงสี่สุภาพและตอนท้ายเป็นโคลงต้น ลักษณะเป็นการแต่งล้อกันบทต่อบทเพราะมีเนื้อหาเดียวกัน ต่างกันที่ฉันทลักษณ์คำประพันธ์ รวมจำนวนโคลงต้น ๔๒๓ บท

๓. โคลงต้นอุสสาบารส ฉบับที่นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ได้จากร้านขายของเก่าในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๒๔ หน้าลาน มีจำนวนโคลง ๒๖๐ บท ไม่ปรากฏปีที่คัดลอก

ซึ่ง ๒ ฉบับหลังนี้ นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยและพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่องอุสสาบารส : กวีนิพนธ์ประเภทโคลงต้นของล้านนาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

^๕ ศิวาพร วัฒนรัตน์, “อุสสาบารส, โคลงต้น” ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา (กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๔) หน้า ๖๒๕-๖๓๓.

เนื้อเรื่องโดยย่อของแต่ละฉบับ มีดังนี้

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เนื้อหาเป็นตอนที่พระบารสได้เข้าไปอยู่ร่วมกับนางอุสสาแล้ว พระพาน ซึ่งเป็นบิดาของนางอุสสาทราบเรื่องและจับตัวไว้ ทางฝ่ายเมืองทวาริกาของพระบารสจึงต้องยกทัพไปต่อสู้กับพระพาน โดยมีแม่ทัพคือขุนไทยซึ่งเป็นน้องชายของพระบารส ขุนไทยถูกยิงพระจิตตราชจึงยกทัพมาช่วย

ฉบับวัดป่าอิน เนื้อหาเป็นตอนที่พระบารสลานางอุสสาเพื่อกลับเมืองทวาริกา เมื่อเดินทางในป่าพบเห็นสิ่งใดก็คิดถึงนางอุสสา ฝ่ายนางอุสสาก็คร่ำครวญถึงพระบารส คิดถึงตอนที่เคยอยู่ด้วยกัน นางเห็นสิ่งใดก็คิดถึงพระบารสเช่นกัน ต่อมาพระบารสกลับไปเมืองพานไปพบนางอุสสาที่ปราสาท ของนางอีกครั้ง ต่างดีใจที่ได้พบกัน ทั้งสองเล่าความทุกข์โศกที่ต้องจากกัน พระพาน (พระพานพรหมทัต) บิดาบุญธรรมของนางอุสสาไม่เห็นนาง จึงใช้ให้สาวใช้ไปตาม นางอุสสาบอกสาวใช้ให้บอกพระพาน ว่านางไม่ได้เจ็บไข้ รุ่งเช้าก็จะไปเฝ้าพระพาน นางอุสสาไม่อยากเข้าเฝ้าพระพาน พระบารสจึงให้ขอคิด ว่านางไม่ควรขัดรับสั่งของบิดาและให้นางอุสสาเข้าเฝ้าพระพาน ในที่สุดพระพานก็รู้ว่ามิชยาเมาลอบ เข้าหานางอุสสาและโกรธมาก สั่งให้เสนาทำกองทหารไปล้อมจับพระบารส พระบารสใช้ธนูยิงทหารตายไปเป็นจำนวนมาก พระพาน ให้ขุนสวรรคไปเชิญพญากุมภันท์ซึ่งเป็นพระสหายมาช่วย มีการใช้ไสยศาสตร์เนรมิตเป็นรูปสัตว์รูปร่างประหลาดมาช่วยรบด้วยนางอุสสารู้ว่าไม่ใช่ทหารของเมืองพานและกลัวว่า พระบารสพระองค์เดียวจะแพ้ทหารจำนวนมาก พญากุมภันท์แปลงกายเป็นนาคดำดินขึ้นไปยังปราสาท พระบารสวางธนูทิพย์ไว้แล้ว ใช้ดาบสรีกัญไชยเข้าสู่ พระบารสถูกนาครัดตัวแล้วถูกนำไปสอบสวน ว่าเป็นผู้ใด พระพานสั่งจับขังพระบารส พระจิตต์ (พระจิตตราช) ยกพลมาช่วย รวมทั้งขุนไทยก็ยกพล มาสมทบ ทหารฝ่ายพระพานล้มตายเป็นจำนวนมาก พระนารายณ์เสด็จลงมาช่วย หลานคือพระบารสจนได้ชัยชนะ พระจิตต์ให้พระบารสกลับไปเมืองทวาริกา แต่พระบารสบอกว่าถ้าไม่ได้นางอุสสาก็จะไม่กลับไป

ส่วนฉบับที่ได้จากร้านขายของเก่านั้น มุ่งเน้นไปในเรื่องของ การบรรยายฉากการอยู่ร่วมกันระหว่างพระบารสกับนางอุสสาและบรรยายถึงความรักความอาลัยของทั้งสองฝ่ายเมื่อต้องจากกัน

โคลงสี่สุภาพอุสสาบารส

โคลงสี่สุภาพเรื่องอุสสาบารส เป็นวรรณกรรมนิทาน ต้นฉบับเป็นใบลานของวัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ไม่ปรากฏปีที่คัดลอก แต่ระบุว่า ผู้คัดลอกคือ แสนสุรินทร์

โคลงสี่สุภาพเรื่องอุสสาบารส เริ่มด้วยบทไหว้คุณพระรัตนตรัย บทไหว้ครู และกล่าวก้าวว่าตน จะได้นำเรื่องราวมาแต่งเป็นโคลง ขอให้ประสบผลสำเร็จ ดังข้อความในโคลงต่อไปนี้

ขานบ่นอมแล้วยังพระแก้ว	ไตรรัตน
ทั้งมหาพิณดุครูบา	ช่วยคำ
เรียมจักวิเศษขนา	แปลงเป็นคร่าว ครานเฮย
จูงช่วยชูหื้อได้	เปลี่ยนปล้นเป็นโคลง

เนื้อเรื่องโดยย่อมีดังนี้ ในอดีตนานมาแล้ว พระบารสเป็นหลานของพระชิตต์ (พระชิตตราช) แห่งเมืองทวาริกาได้เดินทางไปเมืองพานและได้ลอบเข้าพบนางอุสสา ทั้งสองรักกันและได้เสียเป็นสามภรรยา หลังจากนั้นพระบารสก็ลางนางเพื่อกลับเมืองทวาริกา ทั้งสองต่างโศกเศร้า พระบารสเดินทางไปด้วยความอาลัยนาง ต่อมาพระบารสกลับไปหานางอุสสาที่ปราสาทอีกครั้ง รุ่งเช้าพระพาน (พระพานพรหมทัต บิดานางอุสสา) ไม่เห็นนางอุสสาจึงให้คนไปตาม นางอุสสาไม่ยอมไปเข้าเฝ้าพระพาน พระบารสจึงให้ข้อคิดและบอกให้นางอุสสาเข้าเฝ้าพระพาน ถ้าพระพานรู้ความจริงและโกรธเรื่องที่ตนลอบเข้าหานางแล้ว จะเอาผิดพระบารสก็จะเหาะหนีไป ในที่สุดพระพานก็รู้ว่ามิชยาลอบเข้าหานางอุสสาและโกรธมาก สั่งให้เสนาและไพร่พลไปจับพระบารส แต่ไพร่พลก็ถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก จึงให้ขุนสวรรค์ไปเชิญพระสหาย คือพญากุมภณทัตไปจับพระบารส พญากุมภณทัตใช้ไสยศาสตร์เนรมิตสัตว์รูปร่างประหลาด มาช่วยรบ จากนั้นพญากุมภณทัตได้แปลงกายเป็นนาคดำดินขึ้นไปยังปราสาท พระบารสวางธนูทิพย์ไว้แล้ว ใช้ดาบสรีกัญไชยเข้าสู้ พระบารสถูกนาคกัดแล้วถูกนำตัวไปสอบสวน พระพานสั่งจับขังพระบารส พระชิตต์ (พระชิตตราช) ยกไพร่พลมาช่วย รวมทั้งขุนไทยก็ยกไพร่พลมาสบทบด้วย ไพร่พลฝ่ายพระพานล้มตายเป็นจำนวนมาก พระพานจึงขอพระเพลิงมาช่วย พระเพลิงใช้ไสยศาสตร์เนรมิตสัตว์รูปร่างประหลาดมาช่วยรบ พระนารายณ์เสด็จลงมาช่วยหลานคือพระบารสจนได้ชัยชนะ ในตอนท้ายเรื่องผู้แต่งให้คติ ว่า “ตันทา รากะ มักนำไปสู่ความวอดวาย” ทั้งนี้เพราะความรัก ความอยากได้คนรัก จึงทำให้เกิดศึกสงครามจนเป็นเหตุให้มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก

เนื้อเรื่องในฉบับคำโคลงนี้ไม่ตรงกับฉบับธรรมคำวณก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่มีการพรรณนาทำนองนิราศ มีบทคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก ตอนที่พระบารสจากนางอุสสาต้องเดินทางในป่า กวีก็ได้พรรณนาธรรมชาติให้สัมพันธ์กับความรักและความอาลัยของพระบารสที่มีต่อนางอุสสาได้อย่างไพเราะและเกิดจินตภาพ

วรรณกรรมชาดกล้านนา

ศ. ธวัช ปุณโณทก^๑ (๒๕๒๕ : ๑๒๘) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมล้านนาที่มีเนื้อเรื่องเป็นชาดกไว้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีจำนวนมากและแพร่หลายที่สุดในภาคเหนือ และบางเรื่องก็มีหลายสำนวน หลายรูปแบบ ฉันทลักษณ์ (โคลง, คำขอ, ธรรมคำว, ร้อยแก้ว, ร่ายยาว) วรรณกรรมชาดกของล้านนาคงจะแบ่งประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. วรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องมาจากนิบาตชาดกอันเป็นชาดกที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น ทศสิบชาติ เตมียะ มโหสถ เรื่องที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุดได้แก่เรื่องมหาชาติ (เวสสันดรชาดก) ซึ่งอยู่ในขุททกนิกายฝ่ายสุตตันตปิฎก เรื่องพระเวสสันดรนี้มีหลายสำนวน บอกชื่อผู้แต่งและผู้ขัดเลกลายสำนวนเอาไว้ถึง ๑๒๐ สำนวน สำนวนที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง สำนวนอินทร์ลงเหลา สำนวนพระยาพื้น สำนวนสร้อยสังกร ฯลฯ

๒. วรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องนอกนิบาตชาดก คือแต่งเลียนแบบชาดกนิบาตแต่เอาเรื่องนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือมาแต่ง โดยอ้างว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นตัวละครของเรื่อง เป็นการใช้ชาติ เพื่อสร้างบารมีก่อนที่จะได้เสวยพระชาติเป็นพระพุทธองค์ ชาดกนอกนิบาตเหล่านี้ได้ประมวลไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า

^๑ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕) หน้า ๑๒๘.

“ปัญญาสาตก” (ชาตก ๕๐ เรื่อง) ประพันธ์เป็นภาษาบาลี และได้มีการถอดแปลเป็นภาษาไทยภาคเหนือเป็นเรื่อง ๆ ในรูปแบบร้อยแก้วบ้าง ร่ายยาวบ้าง เรียกว่า “ธรรมคำว” โคลงบ้าง และภายหลังมีการประพันธ์เป็นคำวขอ

วรรณกรรมล้านนาที่เป็นชาตกนอกนิบาตนี้ ศ. ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้เขียนข้อมูลไว้ในหนังสือ วรรณกรรมล้านนา^๗ (๒๕๒๘ : ๑๔๑-๑๔๓) ว่าเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเป็นต้นเค้า นั้นอาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้รับฟังสืบ ๆ กันมา หรืออาจเป็นเรื่องที่ผู้รจนาได้คิดขึ้นมาเอง ก็ได้แต่ก็มีบางเรื่องที่เห็นได้ว่ามีที่มาจากวรรณคดีของพราหมณ์ เช่นเรื่อง หอрман พรหมจักร อุตสาบาส ซึ่ง ๒ เรื่องแรกมาจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่อุตสาบาสนั้นจะเห็นว่าเกิดจากการนำเรื่องรามเกียรติ์และอุณรุทมา ผสมกันและผนวกเข้ากับจินตนาการของผู้แต่ง จึงกลายเป็นวรรณกรรมชาตกนอกนิบาตล้านนาที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง

วรรณกรรมชาตกล้านนา เรื่องอุตสาบาส ฉบับวัดบ้านปาง

รศ. ศิวาพร วัฒนรัตน์ (๒๕๕๔ : ๖๓๑-๖๓๓) ได้เขียนข้อมูลเรื่อง “ธรรมคำวอุตสาบาส” ไว้ในหนังสือนามานุกรมวรรณกรรมล้านนาว่าอุตสาบาสเป็นวรรณกรรมนิทาน และเป็นชาตกนอกนิบาต วรรณกรรมเรื่องนี้ฉบับที่เป็นธรรมคำว จำนวน ๑๕ ผูก สิ่งชะ วรรณสัย ได้ปริวรรตจากอักษรล้านนา เป็นอักษรไทยกลาง โดยอาศัยต้นฉบับของครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง ตำบลแม่ตืน อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน เป็นหลัก แล้วพิมพ์ในหนังสือเรื่องอุตสาบาส : วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้าเกือนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ลักษณะการแต่งตอนต้นเรื่องในใบลานทุกผูกเป็นนิสสัย คือยกคาถาบาลีตั้งแล้วแปลขยายความเป็นภาษาล้านนา

เนื้อเรื่องโดยย่อมีดังนี้ ครั้งหนึ่งเหล่าภิกษุปรารภกันถึงเดชานุภาพของพระพุทธเจ้าที่สามารถปราบพญามารได้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสดับแล้วจึงตรัสเล่าเรื่องอุตสาบาสว่า ณ เมืองกาสิ กษัตริย์ชื่อ พญาภาสิ พรหมทัตตราช มีมเหสีชื่อนางมเหสุราเทวี มีพระโอรส ๖ องค์ และพระธิดา ๖ องค์ พระโอรส ทั้ง ๖ องค์ ต่างก็มีความสามารถ โดยเฉพาะพานพรหมทัตตราชกุมารเป็นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าผู้อื่น เพราะได้ของทิพย์ ๓ อย่าง คือ ธนูทิพย์ เกือกทิพย์ และดาบสรีร์กัญไชย ซึ่งมีกำลังเท่าช้าง ๗ เชือก พานพรหมทัตตราชกุมารได้อภิเษกสมรสกับนางสิริชาเทวี และได้นางกาญจนาเทวีเป็นชายา นางประสูติ โอรสมือชื่อว่าอนุพานพรหมทัตตราชกุมาร ต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติแทนพระบิดาที่ออกผนวช จากนั้น ได้ท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ พบควายชื่อทรพา ซึ่งได้วัดรอยเท้าและปราบพ่อของตนชื่อสุวรรณทรพพิ ได้แล้วออกอาละวาด พญาพานพรหมทัตตราชสามารถฆ่าควายตัวนี้ได้สำเร็จ ต่อมาพญาพานพรหมทัตตราชพบกับหอрманซึ่งเป็นลิงที่มีฤทธิ์ พญาพานพรหมทัตตราชได้ลองวิชากับหอрманจนหอрманยอมเป็นข้ารับใช้ ต่อมาหอрманรู้ว่าพญาวิชาธร ๔ ตนจะยกทัพไปรบกับพญาพานพรหมทัตตราชที่เมืองกาสิ จึงจะไปบอกความนั้น ให้พญาพานพรหมทัตตราชรู้ ขณะเดินทางได้พักที่อาศรมโชติกรสีแล้วเหาะไปหยุดพักที่เมืองลังกา พญาลังกา ส่งทหารมาทำร้ายหอрман หอрманจึงเผาทำลายเมืองลังกาจนไหม้หมดทั้งเมืองแล้วเหาะไปเมืองกาสิ เมื่อพญาพานพรหมทัตตราชรู้ความแล้วก็เตรียมรับศึกวิชาธร

^๗อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา (เชียงใหม่, โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘)

และרבชนะฝ่ายวิชาการ ต่อมาเป็นเพราะกรรมเก่า พญาพานพรหมทัตต์ได้แปลงกายเป็นพระอินทร์ไปเสพกามคุณ กับนางสุชาดาซึ่งเป็นชายาของพระอินทร์ นางรู้ว่าเป็นพญาพานพรหมทัตต์จึงแปลงกายเป็นครุฑไล่ทำร้ายด้วยความโกรธ พญาพานพรหมทัตต์หนีไปหลบอยู่ที่จันทรมณฑล เทวดาทั้งหลายเมื่อรู้เรื่องการกระทำของพญาพานพรหมทัตต์ ก็โกรธแค้นมาก แต่พระอินทร์ห้ามไว้และบอกว่าพญาพานพรหมทัตต์จะต้องได้รับกรรมต่อไป กล่าวถึงเมืองใหญ่ ชื่ออุดตฺรปัญจาลนคร มีเจ้าเมืองคือพระจิตตราช มีโอรส ๖ องค์ องค์ที่ ๒ ครองเมืองทวาริกา มีมเหสี ชื่อเทพมาลี และมีโอรส ๒ องค์ ชื่อพระบารสและไทยราชกุมาร มีธิดาชื่อสิริปทุมมา พระบารส มีอาวุธคู่บารมีคือธนูทิพย์ เกือกทิพย์ และดาบศรีกัญไชย ต่อมาพระบารสได้ติดตามลูกคือพระนังคราชไปอยู่ป่า และได้ชายา ๑๐ คน ในเมืองกาสิมีเศรษฐีผู้หนึ่งชื่อวิสุทธิ ได้ออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า ต่อมาพระอินทร์ ได้นำนางพรหมธิดามาไว้ในดอกบัว วิสุทธิฤๅษีเก็บนางมาเลี้ยงไว้และให้ชื่อว่าอุสสา เมื่อนางโตขึ้น วิสุทธิฤๅษีได้นำนางไปให้พานพรหมทัตต์เลี้ยงเป็นธิดา เมื่อนางเป็นสาวก็มีกษัตริย์หลายองค์หมายปอง พญาพานพรหมทัตต์จึงให้กษัตริย์เหล่านั้นประลองฝีมือโดยการขึ้นสายธนูสหัสสถาม พระบารสสอบเข้าหานางอุสสา อยู่ด้วยกันนานถึงหนึ่งเดือน ได้ไปแข่งขึ้นสายธนูและเป็นผู้ชนะ พญาพานพรหมทัตต์ไม่พอใจ จึงให้พญากุมภกันท์ จับพระบารสขังไว้ เมื่อนารายณ์รู้ก็มาช่วยพระบารสซึ่งเป็นหลานของตน พระจิตตราช ยกกองทัพมาช่วยพระบารส ในที่สุดพระบารสได้สังหารพญาพานพรหมทัตต์ตายในที่รบ หลังจากนั้นก็พานางอุสสากลับไปเมืองทวาริกา วันหนึ่งพระบารสคิดถึงพระนังคราชฤๅษีผู้เป็นลุง จึงพานางอุสสา และนางสังกา เทวธิดาชายาอีกคนหนึ่งขี่ม้าทิพย์เพื่อไปเยี่ยมและปรนนิบัติฤๅษี พญาวิโรหาเหาะผ่านมาเห็นนางอุสสา กำลังเก็บดอกไม้ป่าจะไปถวายพระนังคราชฤๅษี รู้สึกพอใจจึงอุ้มเอานางเหาะไปลังกา พญาวิโรหาพยายามจะเอานางเป็นชายา แต่เมื่อเข้าใกล้ก็รู้สึกเหมือนว่านางมีไฟอยู่รอบตัว จึงให้นางอยู่ในปราสาทเหล็กทอง ๗ ชั้น และจัดอาหารทิพย์ให้แก่นาง พระบารสออกตามหานางอุสสาแต่ไม่พบ ระหว่างทาง พบหอรมานและได้ต่อสู้กัน หอรมานแพ้จึงยอมเป็นข้ารับใช้ พระบารสเขียนสาส์นให้นางสังกาเทวธิดา กับหอรมาน ไปทูลเรื่องแก่พระจิตตราชและพญาพิมพิสาร ขุนไทยได้เรียกพลจากเมืองต่าง ๆ ไปรวมพล ที่เมืองทวาริกา พระบารสเหาะไปลังกาได้พบนางอุสสาและให้นางรออยู่ จากนั้นจึงไปพบกับพญาวิโรหา พระบารสเนรมิตกายเป็นคชสารเหาะมาล้อมเมืองลังกาและพานางอุสสาหนีไปเมืองทวาริกา พญาวิโรหายกทัพวิชาการตามไปชิงนางและสู้รบกับพระบารส พระนารายณ์และพระจิตตราชยกทัพเข้าล้อมลังกา ไพรพล ของพญาวิโรหาล้มตายเป็นจำนวนมาก ปิยสารราชบุตรโอรสของพญาวิโรหาขอให้พระบิดาสงบศึก พญาวิโรหาโกรธมากกล่าวว่าประหารปิยสารราชบุตรในวันรุ่งขึ้น ปิยสารราชบุตรจึงหนีไปอยู่ กับพระจิตตราช และบอกความลับว่า พญาวิโรหานั้นมีอำนาจเพราะธนูขวาน ถึงแม้ต้องอาวุธก็จะไม่ตาย จะสูงขึ้นครั้งละวาจนไม่มีใครฆ่าได้ แต่จะเอาชนะได้โดยเอากงสายใจซึ่งอยู่ในถ้ำใต้สมุทรถัดเชิงเขากาฬคีรี ในเขตเมืองวิชาการมาทำลาย พระจิตตราชจึงขอพรหมปาริสีชขององค์หนึ่งไปนำกงสายใจมาให้ เมื่อได้แล้ว ก็อกรบพระจิตตราชตัดกงสายใจ ส่วนพระบารสยิงธนูทิพย์ไปถูกพญาวิโรหา พญาวิโรหาจึงถึงแก่ความตาย เหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งหลายต่างพร้อมใจกันสวามิภักดิ์ต่อพระจิตตราชและขอพระปิยสารราชบุตรกลับไปครองเมืองลังกา กล่าวถึงกษัตริย์ชื่อธัมมปิซตแห่งเมืองมิลาทราบว่าธิดาของขุนไทยมีความงาม จึงส่งทูตมาขอกับพระจิตตราช แต่พระจิตตราชบอกว่าจะยกนางให้แก่ผู้ที่สามารถขึ้นสายนารายณ์ธนูได้ ลูกกษัตริย์เมืองอื่นต่างก็ยกพลมาเพื่อชิงนางแต่ก็สู้ไม่ได้จึงหนีกลับไป บ้านเมืองจึงมีแต่ความสงบสุขตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดกกล่าวว่าผู้ใดในเรื่องไปเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า

อุสสาบารสนับธรรมคาวเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในอดีตเพราะเนื้อหาที่น่าสนใจ และเป็นตัวอย่างของชาดกนอกนิบาตที่ดีเรื่องหนึ่งของล้านนา เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณคดีสันสกฤตที่แพร่มาสู่ล้านนาในสมัยโบราณ

ตัวละครในเรื่องอุสสาบารส

ศ. ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ได้วิเคราะห์เนื้อหาและตัวละครไว้ในบทความเรื่องวรรณคดี เรื่อง อนิรุทธ์ : มรดกตกทอดในวรรณคดีภาคกลางและในวรรณคดีท้องถิ่น ตีพิมพ์ในหนังสือภาษา-จารึก ๑๐ (๒๕๔๘ : ๕๐-๕๒) ไว้ว่า เนื้อหาของเรื่องนี้มีเรื่องรามเกียรติ์เข้ามาปนอยู่หลายตอน เช่น ตอนพระยา วิโรหาลักนางอุสสาไปไว้ที่นครลังกาน่าจะทำมาจากตอนทศกัณฐ์ลักนางสีดาไปไว้ที่ลังกา ตอนหอรمانโลกจะนำข่าวเรื่องพระยาวิฆาทร ยกทัพไปตีกาสิไปบอกพานพรมหัทธราชา แต่เหาะเลยไปจนถึงอาศรม ฤๅษี ได้พบโชติกรสี และได้ประลองฤทธิ์กับพระฤๅษีนั้น ถูกปลิงในสระจับที่หน้าผากและแกะออกไม่ได้ ต่อเมื่อโชติกรสีแนะนำให้เอาน้ำลายใส่ปากปลิงจึงสามารถแกะออกได้ หลังจากนั้นหอรمانโลก ได้เฝ้านครลังกาจนไหม้หมดทั้งเมือง ทั้งนี้เพราะโกรธที่พญาลิงกาสังหารทำร้ายตน เหตุการณ์เหล่านี้ คล้ายกับที่มีอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนหนุมานเหาะเกินลังกา ได้ประลองฤทธิ์กับพระฤๅษีจนแพ้ฤทธิ์ พระฤๅษีแล้ว ต่อมาเมื่อไปถึงนครลังกาและได้ถวายแหวนแด่ นางสีดาแล้ว ได้ทำอุบายเฝ้านครลังกาจนไหม้หมดทั้งเมือง

เนื้อหาเด่น ๆ ตอนอื่นที่น่าสนใจในฉบับนี้คือพีจิตพาบารสมาให้นางอุสสา (ขณะที่บารสมิได้กลับ) แล้วนางอุสสามัวแต่หลงระเริงอยู่กับบารสจนมิได้ขึ้นเฝ้าบิดาตามปกติ เมื่อบิดามาพบว่านางอยู่กับบารส จึงโกรธ (ตอนที่บิดามาพบเองนี้ตรงกับในคิ่วปุราณะ) แล้วบิดานางจึงเรียกสหายคือท้าวกุมภกันต์มาช่วยจับบารสขังไว้ หลังจากนั้นพีจิตนำข่าวบารสถูกจับไปแจ้งแก่พระชิตยงนครทวาริกา (ในสำนวนนี้พระชิต มิได้เป็นเทพเจ้า เป็นคนธรรมดาสามัญเท่านั้น)

ตัวละครในโคลงอุสสาบารสสำนวนนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งตรงกับตัวละครในวรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์ของสันสกฤต อีกกลุ่มหนึ่งตรงกับตัวละครในเรื่องอุณรุทฉบับสำนวนความทรงตัด และฉบับพระราชนิพนธ์

ตัวละครที่ตรงกับตัวละครในฉบับสันสกฤต ได้แก่ พระชิตตราช บารส พานพรมหัทธ พีจิต (จิตรา) อุสสา พระเพ็งธิดราช กุมภกันต์ ซึ่งก็ตรงกับพระกฤษณะ พระอนิรุทธ์ พาณาสูร จิตรเลขา อุษา พระเพลิง และกุมภกันต์ เพียงแต่ชื่อตัวละครและสถานภาพแตกต่างกันกับในสำนวนเดิมอยู่บ้าง ในฉบับสันสกฤตพระกฤษณะคือพระนารายณ์อวตาร พระเพลิงคือเทพบริวารของพระอิศวรซึ่งช่วยพาณาสูรรบ กับพระกฤษณะเพื่อปกป้องภัยอันตรายแก่พาณาสูรผู้จงรักภักดีต่อพระอิศวร และพาณะคือราชาของพวกอสูร แต่ในโคลงอุสสาบารสตัวละครเหล่านี้ไม่ใช่เทพหรืออสูร แต่เป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญเท่านั้น ดังปรากฏในถ้อยคำที่บารสกล่าวแก่กุมภกันต์ว่า

เรานี้ก็ใช่เชื้อ	อินทร์พรหม แลพ่อ
ก็ใช่ยักษ์แยงยน	ฝ่ายฟ้า
พงศาหากเป็นคน	มนุษย์โลก เราเอย
มีเผ่าพันธุ์ชั้นเชื้อ	น้ำป่าลงอา

มีข้อสังเกตว่าบทบาทของตัวละครเหล่านี้ในโคลงอุสสาบารสยังคล้ายกับบทบาทของตัวละครเดียวกันในฉบับสันสกฤตด้วย พระจิตตราหมีบทบาทคล้ายกับพระภุชณะที่ช่วยพระบารสให้พ้นจากภัยอันตรายของฝ่ายพระพาน พิจิตหรือทีในฉบับโคลงสันสกฤตเรียกไว้แห่งหนึ่งว่า “จิตตรา” มีบทบาทคล้ายจิตราเลขาหรือพิจิตราเลขาที่นำพระอนิรุทธ์มาให้นางอุษาในฉบับเดิมของสันสกฤต นอกจากนี้พิจิต ยังเป็นผู้นำข่าวพระบารสถูกจับไปแจ้งแก่พระจิตตราด้วย ต่างไปจากวรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์ฉบับสันสกฤต ที่พระฤๅษีนารทะเป็นผู้แจ้งข่าว พระพานพรหมทัตต์ก็มีบทบาทคล้ายพาณาสูรที่ให้ทหารจับพระอนิรุทธ์เพราะโกรธที่ลอบมาอยู่กับนางอุสา แสดงว่าเค้าเรื่องเดิมของโคลงอุสสาบารสนี้น่าจะมาจากเรื่องอนิรุทธ์ฉบับสันสกฤต เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทำให้วรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์ ฉบับสันสกฤตค่อย ๆ เลื่อนลงไปจากโคลงอุสสาบารส และทำให้เรื่องผิดเพี้ยนไปบ้าง

ส่วนตัวละครที่ตรงกับตัวละครในเรื่องอุสสาบารสฉบับสำนวนความทรงตัดและฉบับพระราชนิพนธ์ ได้แก่ อนุพานพรหมทัตต์หรือพานน้อยผู้เป็นอนุชาของนางอุสา ตรงกับอนุชาของนางอุษาในฉบับสำนวนทรงตัดและฉบับพระราชนิพนธ์ ในฉบับสำนวนทรงตัดและฉบับพระราชนิพนธ์ใช้ชื่อว่าทศมุข แต่บทบาทของอนุพานพรหมทัตต์และทศมุขไม่ตรงกันทีเดียวนัก (มีข้อควรสังเกตว่าฉบับสันสกฤตนั้น นางอุษาไม่มีอนุชา)

ญาติวงศ์ในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อุสสาบารส ฉบับวัดบ้านปาง

วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อุสสาบารส เป็นวรรณกรรมนิทานและเป็นชาดกนอกนิบาต มีจำนวน ๑๕ ผูก นายสิงฆะ วรรณสัย ได้ปริวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง โดยอาศัยต้นฉบับของครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง ตำบลแม่ตื่น อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นหลัก แล้วพิมพ์ในหนังสือ เรื่องอุสสาบารส : วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้าเกือนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้ มีเนื้อความที่สมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ และมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ของตัวละครในเรื่องไว้โดยละเอียด เป็นประโยชน์ต่อการเปรียบเทียบกับตัวละครในวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสฉบับอื่น ๆ ในบทความนี้ จึงได้สรุปญาติวงศ์ของตัวละครที่สำคัญในเมืองที่เป็นคู่สงครามกันคือเมืองกาสีกับเมืองภักโค ดังนี้

ญาติวงศ์ฝ่ายเมืองกาสี

พระยาอภิงคราชา มีลูกชาย ๗ คน ดังนี้

๑. พระเพิง อยู่เหนือจอมเขาอัสสกันณะ มีลูกชายชื่อ อนุเพิง ลูกสาวชื่อ สุมิตา
๒. พระกุ่มภณทะอยู่เหนือจอมเขาสุทิสสนะ มีลูกชายชื่อ อนุภณทะ ลูกสาวชื่อ สิริวิชา
๓. พระคันธัพพะ อยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีลูกชายชื่อ อนุคันธัพพะ ลูกสาวชื่อ วิสุทธิ
๔. พระโสม อยู่เหนือจอมเขาวินทกะ มีลูกชายชื่อ อนุโสม ลูกสาวชื่อ รัตนธิดา
๕. พระเตยยะ อยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีลูกชายชื่อ สุขทเวะ ลูกสาวชื่อ รัมมตี
๖. พระขุณโคไตร อยู่เหนือจอมเขาวินทกะ มีลูกชายชื่อ วิรุทธะ ลูกสาวชื่อ อินทติ

๗. พระยาภาสีพรหมทัตต์ ครองเมืองกาสี มีมเหสีชื่อ มเหสุราเทวี มีลูกชาย ๖ คน ได้แก่ พลทเวะ พานพรหมทัตต์ เทวินทะ ภูมจักกะ พิมมจักกะ และ สาคร และมีลูกสาว ๖ คน ได้แก่ ทิพพวันณา สุวันณปทุมมา ปทุมมา จันทปทุมมา สุคันธเกสี และ สุวันณจัมปา

ต่อมาพระยาภาณุพรหมทัตได้ให้ลูกชายแต่งงานกับลูกสาวของพี่ชายทั้ง ๖ และให้ไปครองเมืองต่าง ๆ ดังนี้

ลูกพระยาภาณุพรหมทัต	ลูกพี่ชายพระยาภาณุพรหมทัต	ครองเมือง
พระพลเทวะ	นางสุมิตตา (ลูกพระเพ็ง)	เมืองสาคร
พระพานพรหมทัต	นางสิริชา หรือ สิริวิชา (ลูกพระกุมภกันท์)	เมืองกาฬ
พระเทวินทะ	นางวิสุทธิ หรือ นางสุวิสุทธิ (ลูกพระคันธัพพะ)	เมืองตักกรัฏฐะ
พระภุมมจักกะ	นางรัตนธิดา (ลูกพระโสม)	เมืองอรัญชรัฏฐะ
พระพิมมจักกะ	นางรัมมตี (ลูกพระเตยยะ)	เมืองปารสัฏฐะ
พระสาคร หรือ พระสาครจักกะ	นางอินทตี หรือ นางอิริณทตี (ลูกพระขุงค์ไทร)	เมืองตังกรัฏฐะ

และให้ลูกสาวแต่งงานกับลูกชายของพี่ชายทั้ง ๖ และไปอยู่บ้านเมืองของสามี ดังนี้

ลูกพระยาภาณุพรหมทัต	ลูกพี่ชายพระยาภาณุพรหมทัต
นางทิพพวันณา	พระอนุเพ็ง (ลูกพระเพ็ง)
นางสุวันณปทุมมา	พระอนุกันทะ (ลูกพระกุมภกันท์)
นางปทุมมา	พระอนุคันธัพพะ (ลูกพระคันธัพพะ)
นางจันทปทุมมา	พระอนุโสม (ลูกพระโสม)
นางสุคันธเกสี	พระสุขเทวะ (ลูกพระเตยยะ)
นางสุวันณจัมปา	พระวิรุทธะ (ลูกพระขุงค์ไทร)

ในส่วนของพานพรหมทัตซึ่งเป็นตัวละครสำคัญนั้น นอกจากมเหสีและลูกดังนี้

- พานพรหมทัต
- +

มเหสีคนที่ ๑ นางสิริวิชา

+

มเหสีคนที่ ๒ นางกัญญา (ลูกสาวของพระยาสุภตีสราขกับนางปภาวดีแห่งเมืองโสเรยรรัฏฐะ)

มีลูก ๒ คนคือ

-

อนุพานพรหมทัต (มีชายาคือ นางสิริวันณา ลูกสาวขุนอินทปา)

-

นางอัญญา (มีสามีคือ สมณราชบุตร ลูกชายพระยาราษฎร์)

นอกจากนี้ พานพรหมทัต มีลูกเลี้ยงคือ นางอุสสา ซึ่งเป็นพรหมธิดาและวิสุทธิฤๅเก็บมาเลี้ยงไว้และนำมาถวาย

เนื้อหาในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อูสสาบารส ในส่วนที่กล่าวถึงเมืองกาสินั้น นอกจากญาติวงศ์ที่เป็นเชื้อสายของพระยาภาสีพรหมทัตแล้ว ยังได้กล่าวถึงบรรดาขุนทั้งหลายของเมืองกาสินด้วย ดังนี้

ขุนหิน (ลูกพระยาราชวังสะ) ครองเมืองโกลโกมีภรรยาชื่อ นางสิริบุตตี (ลูกพระยาขัตติยะ)
ขุนจาม (ลูกพระยาแก้งสะ) ครองเมืองบุปวัตติ มีภรรยาชื่อ นางปัญจลี (ลูกพระยาสุทสนะ)
ขุนสม (ลูกพระยาสุทสนะ) ครองเมืองตะรุฐะ มีภรรยาชื่อ นางอุ่นเมือง (ลูกพระยาสิริวะ)
ขุนไตรตริต (ลูกพระยาอัยทัฐะ) ครองเมืองหล้า่น้ำ มีภรรยาชื่อ นางจามคำ (ลูกพระยาอนุรุธะ)
ขุนจอม (ลูกพระยาปารุทธะ) ครองเมืองจัน มีภรรยาชื่อ นางบัวแสง (ลูกพระยาสุรเสน)
ขุนเพล (ลูกพระยาโสณันทะ) ครองเมืองปาเวียะ มีภรรยาชื่อ นางแสงคำ (ลูกพระยาภามินทะ)
ขุนโขง (ลูกพระยาสิริเมฆะ) ครองเมืองภักทียะ มีภรรยาชื่อ นางสีดา (ลูกพระยาโกเรยะ)
ขุนยี่ราย (ลูกพระยาเสนกะ) ครองเมืองอริฐะ มีภรรยาชื่อ นางเกสินี (ลูกพระยานันทราช)
ขุนเอก (ลูกพระยารุทธเสน) ครองเมืองอัญชนวัตติ มีภรรยาชื่อ นางวัฒนา (ลูกพระยาจันทปโชติ)
ขุนแสง (ลูกพระยาเอระระ) ครองเมืองกาสินี มีภรรยาชื่อ นางสุมิตตา (ลูกพระยาสุทสนราช)

ญาติวงศ์ฝ่ายเมืองภักโค

วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อูสสาบารส ฉบับวัดบ้านปาง กล่าวถึงเมืองภักโคไว้ว่าอยู่ทางทิศอีสานของชมพูทวีป มีเมืองหลวงชื่อ อุตตรปัญจาล และมีเมืองอยู่ภายใต้การปกครองได้แก่ เมืองสมันตานครราช เมืองพรหมวัตติ เมืองทวาริกา เมืองทวารวดี เมืองกุสาวดี เมืองอรินทกุมมะ เมืองธัญญวดี เมืองเหมวดี เมืองภักทนต์วดี เมืองภักทนต์วดี เมืองพิจิตร เมืองภักทนต์วดี เมืองธรรมาฐะ เมืองวิจิตรวดี เมืองเนมิรวดี เมืองรัตนวดี เมืองสุภวดี เมืองจุฬินี เมืองวิสาขวดี และมีเมืองเล็กอีก ๑๐๑ เมือง รวมเมืองทั้งหมด ๑๒๑ เมือง

กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองอุตตรปัญจาลซึ่งเป็นเมืองหลวงของเมืองภักโค คือ พระยามันธธาตุลลิกวดีตรราช มีมเหสีชื่อ นางสิริมายาโชติเทวี มีลูกชาย ๗ คน ซึ่งได้ขึ้นครองเมืองอุตตรปัญจาลเรียงลำดับกัน ดังนี้

๑. พระพุทธราชา	มีชายาชื่อ นางเหมธิดา	เดิมครองเมืองโกนาวัตติ
๒. พระธัมมราชา	มีชายาชื่อ นางสีดา	เดิมครองเมืองภักทนต์วดี
๓. พระสังฆราชา	มีชายาชื่อ นางสิริธิดา	เดิมครองเมืองภักทนต์วดี
๔. พระนันทราชา	มีชายาชื่อ นางวัคคากิดา	เดิมครองเมืองภักทนต์วดี
๕. พระอนุพันธุราชา	มีชายาชื่อ นางอุตตมธิดา	เดิมครองเมืองพินทวดี
๖. พระปวรราชา	มีชายาชื่อ นางนิลธิดา	เดิมครองเมืองอรินทกุมมะ
๗. พระขัตติยราชา	มีชายาชื่อ นางสุทนต์ธิดา หรือ นางสุทนต์	เดิมครองเมืองเหมวดี

พระขัตติยราชามีลูกและมีหลานซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดเรื่องอูสสาบารส แสดงเป็นรายชื่อได้ ดังนี้

ดังนี้

๑. พระนังคราช หรือ พระนงคราช มีชายาชื่อ นางเหมขานิดา ครองเมืองสมันตราช มีลูกชาย ๖ คน

- ๑.๑ พระโลก มีชายาชื่อ นางสุภา ครองเมืองจพนี
- ๑.๒ พระกันไทร มีชายาชื่อ นางสุสาลี ครองเมืองทวารวดี
- ๑.๓ พระนันทเสนกะ มีชายาชื่อ นางสุนทรี ครองเมืองโกณฑวัต
- ๑.๔ พระทศสรีระ มีชายาชื่อ นางจิรา ครองเมืองคันทวัต
- ๑.๕ พระพลริชา มีชายาชื่อ นางพินคำ ครองเมืองภิจิตรวดี
- ๑.๖ พระอภิรัสสะ มีชายาชื่อ นางสุวณณา ครองเมืองภิชัยวดี

๒. พระพิมสาร มีชายาชื่อ นางเทพมาลี ครองเมืองทวาริกา มีลูก ๓ คน ดังนี้

- ๒.๑ พระบารสราชกุมาร
- ๒.๒ พระไทยราชกุมาร มีชายาชื่อ นางทิพพลิมพลี
- ๒.๓ นางสาวสิริปทุมมา

๓. พระนรินทะ มีชายาชื่อ นางวันณา ครองเมืองกุสาวดี มีลูกชาย ๓ คน ดังนี้

- ๓.๑ พระสิงหคัตติ มีชายาชื่อ นางเกสินี (ลูกพระพุทธราช) ครองเมืองอตรัฐฐะ
- ๓.๒ พระวิตตุกะ มีชายาชื่อ ปัญจาลจันที (ลูกพระธัมมราช) ครองเมืองอรินทกุมมา
- ๓.๓ พระสุกเทวะ มีชายาชื่อ เหมธิดา (ลูกพระสังฆราชา)

๔. พระพุทธราช มีชายาชื่อ นางวิจุฬา ครองเมืองธัญญวดี มีลูกสาวชื่อ นางเกสินี เป็นชายาของพระสิงหคัตติ (ลูกพระนรินทะ)

๕. พระธัมมราช มีชายาชื่อ นางวิสาขา ครองเมืองพรหมวดี มีลูกสาวชื่อ ปัญจาลจันที เป็นชายาของพระวิตตุกะ (ลูกพระนรินทะ)

๖. พระสังฆราชา มีชายาชื่อ นางอุมมาพันตี ครองเมืองวิสาวดี มีลูกสาวชื่อ เหมธิดา เป็นชายาของพระสุกเทวะ (ลูกพระนรินทะ)

ประชุมชาดกท้ายเรื่อง

ในส่วนท้ายของใบลานผูกที่ ๑๕ มีการประชุมชาดก คือการที่พระพุทธเจ้าทรงบอกว่าผู้ที่อยู่ในชาดกได้มาเกิดเป็นใครในครั้งพุทธกาล ดังนี้

๑. พระยาวิโรหา	เกิดเป็น	พระเทวทัต
๒. พระปิยสาราชนุตระ	เกิดเป็น	พระกาลุทายี
๓. พระพานพรหมทัต	เกิดเป็น	พระยาสุปพุทธะ
๔. พระอนุพานพรหมทัต	เกิดเป็น	พระอุทายี
๕. พระชิตตราช	เกิดเป็น	พระยาสีหนุราช
๖. นางสาวธนี	เกิดเป็น	เทวธิดาสังกาเถรี

๗. พระนั่งคฤสี หรือ พระนั่งคราช	เกิดเป็น	พระสารีบุตร
๘. พระพิมสาร	เกิดเป็น	พระยาสุทโธทนะ
๙. นางเทพมาลี	เกิดเป็น	นางสิริมหามายา
๑๐. พระนรินทะ	เกิดเป็น	พระโมคคัลลานเถระ
๑๑. ชุนไทย	เกิดเป็น	พระอานนทเถระ
๑๒. พระพุทธราช	เกิดเป็น	พระอุบาลีเถระ
๑๓. พระธัมมราช	เกิดเป็น	พระโสณเถระ
๑๔. พระสังฆราช	เกิดเป็น	พระสุบินเถระ
๑๕. พระโลก	เกิดเป็น	พระมหากัสสปเถระ
๑๖. พระยอด	เกิดเป็น	พระอรุเวลกัสสปเถระ
๑๗. พระนันทเสน	เกิดเป็น	พระคยากัสสปเถระ
๑๘. พระเสริวะ	เกิดเป็น	พระนทีกัสสปเถระ
๑๙. พระยาอินท์	เกิดเป็น	พระอนรุทธเถระ
๒๐. พระพลวิชา	เกิดเป็น	พระกกุลเถระ
๒๑. พระอภิรต	เกิดเป็น	พระอุปนันทเถระ
๒๒. พระสีหคติ	เกิดเป็น	พระมาฆเถระ
๒๓. พระวาสภขัตติยะ	เกิดเป็น	พระทาสกเถระ
๒๔. พระวิตฎฎกะ	เกิดเป็น	พระสิคควเถระ
๒๕. นางมาณวิกาเทวธิดา	เกิดเป็น	นางยโสธรา
๒๖. เทพมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางปชาบดีโคตมี
๒๗. นางศรีปทุมมา	เกิดเป็น	นางวิสาขา
๒๘. นางอุสสาเทวธิดา	เกิดเป็น	นางอุบลวันณา
๒๙. นางสังขเทวธิดา	เกิดเป็น	นางถุลนันทภิกขุณี
๓๐. นางสิริมาเทวธิดา	เกิดเป็น	นางเขมาภิกขุณี
๓๑. นางสังกาเทวธิดา	เกิดเป็น	นางอุมมาทนต์
๓๒. นางวรุณีเทวธิดา	เกิดเป็น	นางปฏาจารา
๓๓. นางภินิภินรี	เกิดเป็น	นางกัลยาณภิกขุณี
๓๔. นางอัญชนภินรี	เกิดเป็น	นางกิสาโคตมี
๓๕. นางสาวภินรี	เกิดเป็น	นางภคิกภิกขุณี
๓๖. นางสาวสิริเทวธิดา	เกิดเป็น	นางคันธิกภิกขุณี
๓๗. นางคันธมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางมัลลิกาเทวี
๓๘. นางสุทธมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางสามาวดี
๓๙. นางสุภมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางเกสรีนาเถรี
๔๐. นางสาวสิริมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางสขิตตเถรี
๔๑. นางรูปมาลิกาภินรี	เกิดเป็น	นางจุฬเถรี
๔๒. พระยาอุทุมพร	เกิดเป็น	พระยาปเสนทิโกศล

๔๓. นางจันทเพวี	เกิดเป็น	นางทิฐุมังคลิกา
๔๔. เสนาอำมาตย์และคนทั้งหลาย	เกิดเป็น	พุทธบริษัท ๔
๔๕. พระบารส	เกิดเป็น	พระพุทธเจ้า

วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อุตสาบารส เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นไทยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมสันสกฤตซึ่งนอกจากเรื่องอนิรุทธิ์ที่เป็นต้นเค้าแล้ว ยังมีอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุที่ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ร้อยเรียงเรื่องราวซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากเรื่องอนิรุทธิ์และเรื่องรามเกียรติ์และนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมชาดกทำให้เนื้อเรื่องมีเหตุการณ์ที่หลากหลาย ส่งผลให้ตัวละครมีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การรู้จักความสัมพันธ์ของตัวละครจะช่วยให้ผู้อ่านชาดกเรื่องนี้หากสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหา ของชาดกได้มากขึ้น และสามารถเปรียบเทียบกับตัวละครจากวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่ปรากฏในสำนวนอื่น ๆ ได้อีกด้วย ♦

บรรณานุกรม

- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. “วรรณคดีเรื่องอนิรุทธิ์: มรดกตกทอดในวรรณคดีภาคกลาง และวรรณคดีท้องถิ่น”.
ใน ภาษา-จารึก ๑๐, ๑๕-๖๔. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๔๘.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. มหาภารตะกับวรรณคดีท้องถิ่น. (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
“มหากาพย์มหาภารตะ : ความสัมพันธ์ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย” ครั้งที่ ๒ ๒๐-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๓
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์. กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.
- ศิวาพร วัฒนรัตน์. “อุสสาบารส, โคลงฉันท์”. ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๔.
- _____. “อุสสาบารส, โคลงสี่สุภาพ”. ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๔.
- _____. “อุสสาบารส, ธรรมคำว”. ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๔.
- สิงมะ วรรณสัย. อุสสาบารส วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา. เชียงใหม่ : โครงการ
ล้านนาคดีศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๙.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนา. เชียงใหม่ : โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๒๘.

หลักเกณฑ์การส่งบทความเพื่อเผยแพร่

วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ

นโยบายการรับบทความเพื่อตีพิมพ์

บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ได้แก่ บทความประเภท บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทวิจารณ์หนังสือ ที่เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ซึ่งต้องเป็นบทความที่ได้รับการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ เป็นบทความที่ไม่เคยเผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน และผู้เขียนบทความอนุญาตให้หอสมุดแห่งชาติเผยแพร่บทความในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล หากบทความไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

การเตรียมต้นฉบับ

๑. เนื้อหา เป็นบทความทางด้านบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร หนังสือ และศิลปวัฒนธรรม หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง
๒. ครอบระบุ ชื่อบทความ ชื่อผู้เขียนพร้อมตำแหน่งและสถานที่ทำงาน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ให้ชัดเจน
๓. บทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรมีความยาวอย่างละไม่เกิน ๒๐๐ คำ พร้อมคำสำคัญ
๔. จัดพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word พิมพ์ด้วยตัวอักษร THSarabunPSK ขนาด ๑๖ พ้อยต์ ความยาวไม่เกิน ๑๕ หน้า และใช้เลขไทยในการเขียน ยกเว้นการเขียนชื่อเฉพาะหรือการอ้างอิงที่มีแหล่งที่มาของข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษให้ใช้เลขอารบิก
๕. ตั้งค่าน้หน้ากระดาษ ดังนี้ กระดาษกว้าง ๑๘.๕ ซม. ยาว ๒๖ ซม. ขอบบน ๒.๕ ซม. ขอบล่าง ๒.๐ ซม. ขอบซ้าย ๑.๕ ซม. และขอบขวา ๑.๕ ซม.
๖. ครอบระบุหมายเลข คำบรรยาย และที่มา (ถ้ามี) ของภาพประกอบ ตาราง แผนภาพ ฯลฯ ที่ใช้ประกอบบทความ

การอ้างอิงเอกสาร

๑. การอ้างอิงในเนื้อหา ให้ใช้เชิงอรรถอ้างอิงที่แสดงถึงแหล่งที่มาของข้อมูล

ตัวอย่างการเขียนเชิงอรรถอ้างอิง

ในสังคมไทย มีคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระเมรุมาศ ซึ่งเป็นสิ่งแสดงพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธและพราหมณ์^๑

๑.๑ เชิงอรรถสำหรับหนังสือ

^๑ ชื่อผู้แต่ง, **ชื่อหนังสือ**, รายการเพิ่มเติม(ถ้ามี) (ครั้งที่พิมพ์, “ชื่อชุดหนังสือ”, อันดับที่ในชุด; สถานที่พิมพ์: ผู้พิมพ์โฆษณา, ปีที่พิมพ์) เล่มที่, หน้าที่.

ตัวอย่าง

^๑ พระยาอนูมานราชชน, แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๔๙๗) หน้า ๓๐๕.

^๒ Luang Boribai Buribhand and A.B. Griswold, **The Royal Monasteries and Their Significance** (“Thai Culture New Ser.”, No. 2 ; Bangkok: Fine Arts Department, 1959) p.5.

๑.๒ เชิงอรรถสำหรับวารสาร

^๑ ชื่อผู้แต่ง, “ชื่อบทความ”, **ชื่อวารสาร** ปีที่, ฉบับที่ (เดือน, ปีที่พิมพ์) หน้าที่.

ตัวอย่าง

^๑ พวงพร ศรีสมบูรณ์, “กรมศิลปากรกับการอนุรักษ์คัมภีร์อัลกุรอาน”, **วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ** ๗, ๑ (มกราคม – มิถุนายน, ๒๕๖๑) หน้า ๔๙.

^๒ Bruce G. Link and Jo C. Phelan, “Conceptualizing Stigma”, **Annual Review of Sociology**. 27 (2001) pp. 363-385.

^๑ กรมศิลปากร, ๑๐๗ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๖๑) หน้า ๓๒.

๑.๓ เชิงอรรถสำหรับวิทยานิพนธ์

^๑ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์, “ชื่อวิทยานิพนธ์” (ระดับของวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์) หน้าที่

ตัวอย่าง

^๑ ญัฐกิตต์ ศิริพงศ์ธาริน, “การขยสิทธิการแปลของสำนักพิมพ์ไทยออกต่างประเทศ”

(วารสารศาสตร์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐) หน้า ๑๐.

^๒ Christopher Stewart, “The academic library building in the digital age: A study of new library construction and planning, design, and use of new library space” (Degree of Doctor of Education University of Pennsylvania, 2009) pp. 54.

๑.๔ เชิงอรรถสำหรับสื่ออินเทอร์เน็ต

^๑ ผู้เขียนบทความ. **ชื่อบทความ**. วัน เดือน ปี ที่เผยแพร่. สืบค้นจาก: แหล่งข้อมูล. (วัน เดือน ปี ที่สืบค้น)

ตัวอย่าง

^๑ คอลิเยาะ วาจิ. **ห้องสมุดดิจิทัล (Digital library)**. ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒. สืบค้นจาก: <https://www.l3nr.org/posts/296358>. (๑ เมษายน ๒๕๕๙).

๒. การอ้างอิงท้ายบทความใช้ตามรูปแบบของหอสมุดแห่งชาติกำหนด

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

๒.๑ หนังสือ

ผู้แต่ง. **ชื่อเรื่อง**. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีพิมพ์.

ตัวอย่าง

สุนี เลิศแสวงกิจ และ พิศิษฐ์ กาญจนพิมาย. **ห้องสมุดกับการรู้สารสนเทศ**. กรุงเทพฯ:

วังอักษร, ๒๕๕๖.

๒.๒ หนังสือแปล

ผู้แต่ง. ชื่อเรื่อง แปลจาก แปลโดย ชื่อผู้แปล. สถานที่: สำนักพิมพ์, ปีพิมพ์.

ตัวอย่าง

ริซัล, โฮเซ. **อันล่วงละเมิดมิได้** แปลจาก Touch Me Not แปลโดย จิตรกรรณ์ ตันรัตนกุล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๘.

๒.๓ วารสาร

ผู้เขียนบทความ. ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร ปีที่, ฉบับที่ (ปีพิมพ์) เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ. ห้องสมุดสีเขียว : ห้องสมุดประชาชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งแรกในประเทศไทย. **วารสารห้องสมุด** ๖๐, ๑ (๒๕๕๙) ๔๗-๕๖.

๒.๔ วิทยานิพนธ์

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์. ชื่อวิทยานิพนธ์. ระดับของวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์.

ตัวอย่าง

นงลักษณ์ ยุทธศิลป์เสวี. **สภาพห้องสมุดโรงเรียนนานาชาติในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

๒.๕ หนังสือพิมพ์

ผู้เขียนบทความ. ชื่อบทความ. ชื่อหนังสือพิมพ์ (วัน เดือน ปี): เลขหน้า.

๒.๖ สื่ออินเทอร์เน็ต

ผู้เขียนบทความ. ชื่อบทความ. [ประเภทของสื่อที่เข้าถึง]. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี, จาก: แหล่งข้อมูล. ปีที่เผยแพร่.

ตัวอย่าง

กรมเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา. **สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา Democratic Socialist Republic of Sri Lanka**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘, จาก: <http://sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/detail.php?ID=11>. ๒๕๕๘.

การส่งต้นฉบับบทความ

การส่งบทความสามารถส่งผ่านระบบ Online Submission ได้ทางเว็บไซต์ของวารสารวิชาการ หอสมุดแห่งชาติที่ www.tci-thaijo.org/index.php/nlt กรณีระบบ Online Submission มีปัญหา สามารถส่งบทความในลักษณะไฟล์เอกสาร Word มาที่ E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com หรือทางไปรษณีย์ ที่กองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มวิจัยและพัฒนาห้องสมุด สำนักหอสมุดแห่งชาติ ถนน สามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

